

auro

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (SELAV)

invento

primavera 2023 | número 07

ESTVDIS

LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897) -5-

Jordi Pradas i Lina Ubero

SALVADOR SEGÚ, EL NOI DEL SUCRE -29-

Marta Coll

NOTA HISTÓRICA SOBRE EL ANTIGUO PUEBLO DE SAN MARTÍN -35-

Ramón Alberdi

ELS ENCANTS I LA FIRA DE BELLCAIRE. UNA MIRADA DES DE LA HISTÒRIA URBANA -41-

Manel Guàrdia

GENT VERNEDENCA

DUES SINDICALISTES DE L'ANTIGA FÀBRICA VITOS -49-

TALLER D'HISTÒRIA

EXPOSICIÓ AL CARRER PEL VUIT DE MARÇ: "LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ" -51-

PUBLICACIONS

ATLES MUHBA D'HISTÒRIA DE BARCELONA -55-

MIG SEGLE DE COMPROMÍS DIGNIFICANT LA SAGRERA -55-

UN CRÍT A LA CONSCIÈNCIA -55-

FÚTBOL Y ANARQUISMO -55-

PLA DE BARRIS. BARCELONA 2015-2023 -55-

DOCUMENTS

PROYECTO DE RESTAURACIÓN DE LA IGLESIA SANT MARTÍ DE PROVENÇALS -56-

PRESENTACIÓ DEL RETALLABLE DE L'INSTITUT INFANTA ISABEL D'ARAGÓ -59-

PATRIMONI

ELS PLAFONS CERÀMICS DELS INSTITUTS JOAN D'ÀUSTRIA I INFANTA ISABEL -60-

EXPOSICIONS

NOVA "BARCELONA FLASHBACK" -61-

EN LÍNIA

BARCELONASAGRERA.COM -62-

ANTIC MUNICIPI

ANARQUIA I ANARQUISTES AL POBLENOU -63-

Jordi Fossas

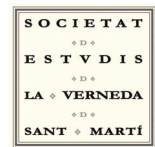
TEXTS BÀSICS

RECUILL DE DADES PER A UNA HISTÒRIA DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (i 2) -71-

Josep Freixa i Giralt

LA VERNEDA DESAPAREGUDA

catàleg d'itineraris

Gairebé mensualment, la SELAV ofereix al veïnat la possibilitat de conèixer millor el seu barri mitjançant rutes històriques i temàtiques d'unes dues hores de duració. Vet aquí una mostra del catàleg de sortides.

RUTA HISTÒRICA PER LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

ELS LLIBRES DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

LA VERNEDA DE SANT MARTÍ NEGRA (1 i 2)

LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (1 i 2)

BOTIGUES CINQUANTENÀRIES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
GUÍPUSCOA: L'EIX VERTEBRADOR DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
RESTES ROMANES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
ON ANAR A DINAR PER LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (1, 2, 3)

RESTES FRANQUISTES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

LA VERNEDA DE SANT MARTÍ SOTA ZERO

RUTA FANTASMA PER LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

EL NUCLI ANTIC DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
LA PALMERA DE SANT MARTÍ
EQUIPAMENTS EDUCATIU DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
EL PLA Cerdà A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

SOCIETAT d'estudis

LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ

La col·laboració entre la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ (SELAV) i el grup de dones Les Vernedes ha donat com a fruit una exposició al carrer que porta per títol "Les Dones a La Verneda de Sant Martí". De fet, el tema es refereix a les dones que tenen dedicat un carrer, una plaça o un jardí al barri. La idea va néixer l'octubre passat amb la intenció de preparar uns cartells per penjar dels fanals entorn de les celebracions del Vuit de Març.

Es va presentar el projecte al Consell del Districte de Sant Martí, donat que cap de les dues entitats tenen els recursos econòmics per fer front a una despesa tan elevada. Tot van ser bones paraules, però el projecte no acabava de concretar-se. Tot i això, les dues entitats van anar madurant el treball i el van deixar enllestit per poder materialitzar-lo, encara que fos en una versió "econòmica".

Un mes abans del Vuit de Març, per fi el Consell de Districte va donar llum verda a la iniciativa, fent-se càrrec de les despeses. A correu, es van enviar els materials a una dissenyadora, es van acabar de definir els fanals on serien

tat amb una àmplia participació (115 i 80 assistents) i s'espera que l'experiència tingui noves edicions a partir del setembre.

Les xerrades van servir també per presentar el butlletí **auro invento**. En tractar-se d'una edició digital, la biblioteca és l'únic lloc on trobar les successives edicions en paper, així com demanar-les en préstec.

NOU MUHBA

La junta de la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ va assistir a la inauguració, el 29 de març, de la remodelació del Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) de la Casa Padellàs, a la plaça del Rei. Cal felicitar els responsables del museu per l'encert en l'enfocament dels recorreguts interns per tal de conèixer la història de la ciutat de manera senzilla i ràpida. Menció especial requereix l'evolució de l'exposició "Barcelona Flashback" que ha incrementat la seva superfície expositiva, amb nous continguts. A més, ha generat la publicació del llibre "Atles MUHBA d'Història de Barcelona", que ressenyem en aquest número del butlletí.

En tractar-se d'una edició digital, la biblioteca és l'únic lloc on trobar les successives edicions en paper del butlletí **auro invento**, així com demanar-les en préstec

penjats els cartells i el dos de març, dos dies abans de la ruta "Carrers, jardins i places dedicats a dones a La Verneda de Sant Martí" per fi es van penjar (sota la supervisió de les dues entitats).

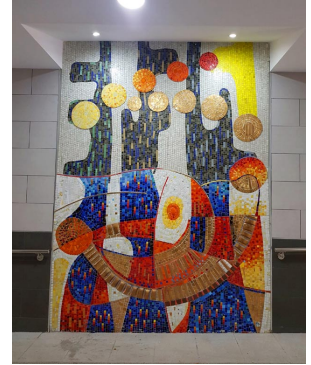
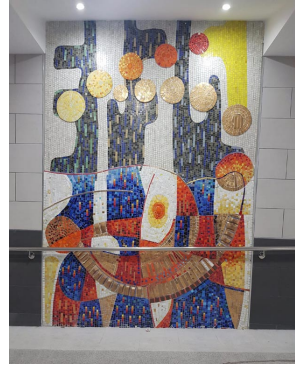
Els cartells van estar exhibits durant uns vint dies i es van retirar. La intenció és muntar l'exposició uns tres cops l'any: pel març (Dia de la Dona Treballadora), pel maig (festes de primavera) i pel novembre (Festa Major i Dia de l'Eliminació de la Violència contra les Dones).

XERRADES A LA BIBLIOTECA

"Història General de La Verneda de Sant Martí" és el títol d'un conjunt de conferències que la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ ve realitzant a la sala d'actes de la biblioteca Gabriel García Márquez. L'objectiu és donar a conèixer a un públic ampli les característiques bàsiques de la història i la societat vernedenca. Les dues primeres han comp-

The poster is for an exhibition titled "LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ". It features a portrait of Victoria Kent, a woman with dark hair, wearing a dark jacket over a light-colored blouse. The text on the poster includes: "Ajuntament de Barcelona" and "Districte de Sant Martí" at the top left; "LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ" in large, bold, white letters; "VICTORIA KENT 1898-1987" below the title; "POLÍTICA I JURISTA PRIMERA DONA DE L'ESTAT A EXERCIR L'ADVOCACIA. DIRECTORA DE PRESONS A LA II REPÚBLICA." in white text; and "Més informació a: ja.cat/Xlvoz" at the bottom left. There is also a small logo for "SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ" at the top right.

Mosaic del carrer Camp Arriassa restaurat per l'autor, Armand Olivé (original, fet malbé, restaurat amb passamans tallant-lo, estat actual)

PROTECCIÓ DEL PATRIMONI

Armand Olivé, l'autor dels mosaics que ornien les escales i els passatges entre la rambla de Prim i el carrer Camp Arriassa, ha refet el mosaic que va ser destruït l'abril de 2021 durant les obres de remodelació del passadís que dona accés a les escales de la 53 a la 81 de Camp Arriassa. El fet va ser motiu de reportatges a la premsa catalana, la ràdio i la televisió. També **auro invento** es va fer ressò amb un informe al número 02, de juny de 2021. Llavors el Servei d'Arqueologia de la Barcelona es va comprometre a donar protecció legal a tots els murals i plafons ceràmics de la ciutat.

L'infortuni, però, l'ha seguit fins al final. Quan el mural ja estava acabat es va cobrir fins al final de les obres perquè no es fes malbé. En el moment de descobrir-ho, els responsables de les obres van tenir la mala pensada de col·locar un passamà que tallava el mural per la meitat (vegeu la fotografia). El bon criteri es va imposar i la barana va ser tallada en dos fragments perquè no afectés la visibilitat del mosaic.

GENT VERNEDENCA

Una nova secció que venim anunciant fa temps: Gent Vernedenca. La idea és recuperar part de la història de La Verneda de Sant Martí a través del testimoni de persones que van ser protagonistes. En un barri que va estar ple de fàbriques i masies abans de l'arribada dels blocs de pisos, era obligat començar Gent Vernedenca per algun personatge relacionat amb alguna d'elles. Dues treballadores de l'antiga fàbrica Vitos de l'inici del carrer Santander van conversar amb **auro invento** tot explicant les seves vivències i les condicions de treball de la fàbrica, dedicada a la indústria tèxtil, més concretament als gèneres de punt. La instal·lació, amb més de cinc-centes treballadores, va tancar a mitjan anys setanta, després d'una llarga lluita sindical. El relleu el va agafar la lluita veïnal. Es demanava que l'edifici servís per allotjar una escola de formació professional. També després de moltes accions reivindicatives, la fàbrica es va acabar transformant en el que és avui: l'Institut Salvador Seguí.

SELAV AL DIA

Els dos grups del Taller d'Història del Barri (Inicial i Avançat) s'han unificat i formen actualment un col·lectiu de dinou persones que es dediquen a la investigació sobre la història i la societat vernedenca.

No serà fins al setembre que s'obrirà la inscripció per a un nou Grup Inicial.

Està programada, pel 30 de setembre, la ruta que organitza la SELAV amb la biblioteca Gabriel García Márquez "Els llibres de La Verneda de Sant Martí"

Dues rutes s'han convertit en habituals en el calendari d'itineraris pel barri: la dels carrers dedicats a dones, entorn del Vuit de Març, i "La Verneda de Sant Martí Negra", dins del programa del festival Barcelona Negra. Des de principi d'any, a més, s'ha fet la de les botigues cinquantenàries i resten per recórrer, abans de l'estiu, la tercera part d'"On anar a dinar per La Verneda de Sant Martí" i la ruta general per tot el barri del 10 de juny. També està programada, pel 30 de setembre, la ruta que organitza la SELAV amb la biblioteca Gabriel García Márquez "Els llibres de La Verneda de Sant Martí". ❖❖❖

Ampliem la informació sobre l'autor de l'article "De Can Titalda a Ca n'Iglésias. La família pagesa del Vidal", aparegut en el número sis del butlletí. Joan Florensa és historiador i arqueòleg. Porta publicats set llibres i més de dos-cents articles. També té sis monografies pendents de veure la llum, entre les quals les titulades "Camins martinencs" i "Horta, km. 0".

Jordi Pradas i Lina Ubero

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

Aquest estudi de 1987 ens apropa a la realitat política del poble de Sant Martí de Provençals entre la Restauració borbònica i l'agregació a Barcelona. Un extens treball amb els noms de tots els regidors i alcaldes que van passar pel consistori i la seva filiació política.

INTRODUCCIÓ

El treball que presentem no és altra cosa que la caracterització i sistematització socio-política dels membres de l'ajuntament d'un dels pobles del pla de Barcelona —Sant Martí de Provençals— en el període delimitat per l'inici de la Restauració borbònica (1875) i la desaparició de l'esmentat poble com a ens administratiu (1897). Els diversos apèndixs que el componen, doncs, forneixen el gruix de la investigació pròpiament dita, que va acompanyada d'un parell de petits estudis introductoris, considerats indispensables a l'hora d'oferir un esquema analític mínimament consistent.

Plantejades aquestes premisses inicials, resulten òbvies les limitacions de l'estudi. Així, per exemple, no hi ha hagut recerca de resultats electorals (fet derivat, més que a l'estricta insuficiència de les fonts, a la seva dispersió i discontinuïtat), ni de comportaments sociològics a l'entorn de la mobilització o desmobilització política dels martinencs; aspectes ambdós força interessants —gairebé diríem imprescindibles, i que caldria englobar dins una unitat territorial més àmplia, com pot ser la de tots els municipis del pla de Barcelona— però que ultrapassaven el nostre objecte d'estudi i, malauradament, el temps que hi podíem dedicar-hi.

Això sí, el nostre parer és que una anàlisi d'aquesta mena (ni que sigui dins uns nivells estrictament factuais, com els que apareixen a les planes següents) pot ser d'interès en el rerefons més genèric de les interpretacions socio-econòmiques.

Jordi Pradas és autor de molts estudis sobre l'antic municipi de Sant Martí de Provençals. Lina Ubero va ser una de les creadores de l'Arxiu Municipal de Sant Martí de Provençals als anys vuitanta.

1. L'EXTRACCIÓ SOCIAL DE LA CLASSE POLÍTICA MARTINENCA (1875-1897)

Per aproximar-nos a la classe política que participa en els diferents consistoris del poble de Sant Martí de Provençals des de 1875 fins al 1897, un dels elements d'identificació bàsic ha estat la definició professional de tots i cadascun dels seus 131 membres, és a dir, la feina o treball que els assegura la supervivència econòmica. Les fonts municipals i fiscals, sobretot els Registres de l'Impost de Cèdules Personals, ens ha permès identificar “professionalment 108 de les esmentades 131 persones; val a dir que les dades són relatives a un període o a un any en concret (que és el que reflecteix la consulta dels registres al nostre abast), fent-se així difícil una valoració absoluta de l'extracció social del conjunt, tot i que l'aproximació que en resulta de la informació disponible esdevé, si més no, prou indicativa.

Hem inclòs tota aquella informació aparentment fiable, si bé en ocasions confusa o poc clarificadora, en un intent de perfilar la identificació global, tant política com econòmica, que constitueix, de fet, l'objectiu de la present investigació.

1.1. El component social dels regidors martinencs

L'Ajuntament de Sant Martí de Provençals constituït el 5 de juny de 1875 és format per setze regidors; el batlle, Esteve Sitjà del Riu, resideix a la barriada del Clot i figura com “administrador”; el segon tinent d'alcalde, Miquel Fargas Vilaseca, és un fabricant de curtits establert al barri de la Sagrera, de filiació política conservadora. En aquest primer consistori analitzat dins el període inicial de la Restauració ens trobem amb diversos personatges representatius, com per exemple un fabricant de farines, Sixte Xammar Oliva, de la Sagrera, que tornarà a repetir com a regidor dues vegades més —a la dècada dels setanta— i esdevindrà tinent d'alcalde el 1879-1881. La seva presència al consistori martinenc es remunta al 1861 i, com d'altres individus que

anirem esmentat, no serà l'únic en figurar en diferents corporacions municipals.

També d'ençà el 5 de juny de 1875 trobem noms coneguts, sempre a escala local: així Joan Sitjà Gelabert, molt probablement familiar del batlle i membre d'una nissaga de "representants municipals" que comença a la quarta dècada del segle passat; o bé un propietari agrícola de certa importància, com Francesc Mariné Calvet, coneixedor de la dinàmica municipal i integrant de l'equip de govern en temps del Bienni Progressista. A destacar que els Mariné, juntament amb els Buxó, els Vintró i d'altres, pertanyen al grup de propietaris i/o arrendataris agrícoles tradicionals del poble. Pel que fa als fabricants, destaquen els del Poblenou, com Domènec Cantí

El setembre del 1876 es constitueix el segon ajuntament de la Restauració, presidit per l'aleshores liberal Joan Arpí Cantí, propietari d'un forn de totxos a la Sagrera

Joan (propietari d'una fàbrica de blanqueig i membre d'una nissaga que figura en els ajuntaments del 1846, 1851 i 1879, i en els de 1876-1877 mitjançant la branca familiar dels Cantí Sanvicens).

En aquest primer consistori objecte d'estudi hi ha, doncs, una aclaparadora majoria de fabricants (la majoria d'ells residents al Poblenou) del ram de l'aigua (tints, blanqueig, etc.) i d'altres sectors, com ara el fariner. En total són vuit fabricants sobre setze membres; en la resta hi ha tres propietaris agrícoles i alguns representants del sector del comerç vinícola: Marià Cortés i Andreu Queraltó, ambdós del Clot, portant-veus del gremi de taverners; Joan Güell March, procurador síndic i magatzemista de vins al Poblenou. Fianlment, Jaume Oliva, propietari d'una bòvila, acaba de configurar la varietat d'interessos econòmics locals presents en el consistori del 1875.

El setembre del 1876 es constitueix el segon ajuntament de la Restauració, presidit per l'aleshores liberal Joan Arpí Cantí, propietari d'un forn de totxos a la Sagrera. En Joan Arpí havia exercit el mateix càrrec el 1868, i el 1869 figurà com a regidor, tornant a ocupar la batllia, com veurem més endavant, el 1895, època en què abandonarà la filiació liberal i se'n apareix com a conservador; la seva trajectòria política és una de les poques que hem pogut documentar sobre el "canvisme" polític. El 17 regidors de l'ajuntament del 1876 procedeixen majoritàriament del Poblenou; predominen en el grup dels poblenovins els fabricants de les diverses

facetes del ram tèxtil, com Joan Framis Torrent, propietari d'un important establiment de blanqueig i desè màxim contribuent urbà l'any econòmic 1898-1899, amb un total de 10.290 pessetes de producte líquid disponible.

Es pot observar com en aquesta primera etapa, el pes dels fabricants és força important, al costat dels propietaris agrícoles. Ambdós sectors representen la continuïtat d'uns interessos econòmics: les velles i les noves forces econòmiques dominen abastament el poder polític local ja des de la dècada dels 30.

L'ajuntament del març del 1877 té com a batlle conservador un ferreter del Poblenou: es tracta de Salvador Coral, que tornarà a repetir en el càrrec el 1878 i 1879. Trobem un dels Buxó, Salvador Buxó Batista, propietari agrícola del Clot, en el lloc de primer tinent d'alcalde, a més d'altres propietaris com Roc Roca Juani i Joan Ribó Tarré. Apareixen també un ensenyant del Poblenou, Pau Ràfols Baltà, i un farmacèutic del mateix barri, en Joan Agustí Carreras, el qual detentarà la batllia en la segona etapa d'alternància liberal.

Hi ha, endemés, un peó: Francesc Trullàs Portella (de filiació independent), tinent d'alcalde el 1874-1875 i al qual retrobarem en el càrrec de regidor el 1877-1878. Una altra professió representada és la de boter, a través de Bonaventura Aguadé Mirón, republicà progressista. La representació professional d'aquest consistori està molt repartida entre el propietaris urbans, els comerciants i fabricants i els professionals liberals (els ja citats farmacèutic i ensenyant). Els residents als barris del Poblenou i la Sagrera són majoritaris; els del Clot hi apareixen en menor grau.

En la tercera formació municipal presidida per Salvador Coral (1879) hi tornen a ser presents gran part dels components de l'anterior consistori, tot i l'aparició dels primers membres d'oposició republicans, com Magí Escursell Monrós (botiguer de la Sagrera) i d'altres. Tant en l'anterior ajuntament com en l'actual el nombre de republicans, en especial els de la facció possibilista, no és gens menyspreable. Apareixen noms que aniran guanyant relleu polític, com Tomàs Gili Comas, taverner del Clot i republicà no determinat, que ja havia estat present a les tasques de govern local el 1869, i el també republicà Cosme Puigmal, magatzemista de vins. Els elements conservadors procedeixen de sectors econòmics molt heterogenis, tals com la propietat rural, la indústria o el comerç de vi.

La segona etapa liberal s'inicia amb els ajuntaments presidits per Salvador Buxó Batista (1881 i 1883) i Joan Agustí Carreras (1885, 1887 i 1890). En aquesta segona etapa els republicans possibilistes ocupen, a més de les regidories, càrrecs com el d'interventor, amb el ja esmentat Tomàs Gili Comas, el 1881, el de síndic, amb Joan Forn i Josep Castellví Rubí, aquest últim comerciant de vins.

El consell municipal de 1885 té com a segon tinent d'alcalde el republicà progressista Lluçia Orri Prat, fabricant de curtits del Poblenou, en tant que la quarta tinència queda reservada al possibilista Josep Castellví. En general, la representació republicana en els diferents consistoris de la dècada dels 80 és força destacable, així com la participació, creixent en nombre i importància, dels sectors lligats al comerç del vi (comerciants, magatzemistes, taverners i boters). Dos anys abans, el 1883, hi ha 9 membres dels grups econòmics suara esmentats sobre un total de 23 càrrecs (això és, el 39%), juntament amb quatre propietaris rurals, dos propietaris de forns de totxos i dos fabricants (curtits i blanqueig). Políticament, dels regidors identificats trobem

Dels 131 integrants dels diferents consistoris de Sant Martí constituïts entre el 1875 i el 1895 hem pogut identificar professionalment a 108, és a dir, el 82,4%. Pel que fa a la filiació política, atès el caràcter i insuficiències de les fonts emprades i la relativitat del concepte, només hem pogut localitzar-ne 56 (això és, el 42,7%). Curiosament, dels 56 membres identificats hem pogut esbrinar, amb major o menor marge d'error, 32 republicans de les diverses tendències del moment —possibilistes, progressistes, federals, independents, etc.—, el que suposa el 57%

una representació proporcional de liberals i republicans, aquests darrers dividits en possibilistes (més nombrosos) i progressistes. Insistim un cop més que el pes específic del grup lligat al comerç del vi és constant al llarg de tots els ajuntaments d'aquests vint primers anys de la Restauració i, sobretot, al llarg de la dècada dels vuitanta. Els interessos vinculats als encapçalaments o repartiments de l'impost de consums determinen, molt probablement, la important

presència d'aquest sector econòmic.

La tercera etapa comença amb el consistori presidit pel mateix Joan Agustí Carreras el 1890, amb una forta presència conservadora i l'aparició, per primer cop, de tres homes propers al regionalisme del "Centre Català Provensalench". Joan Agustí Carreras, alcalde carismàtic que traspasà el 1891, figura en aquesta etapa —segons una referència apareguda a la premsa— com "conservador romerista", la qual cosa no deixa de ser curiosa si tenim en compte que en els dos consistoris anteriors hi consta com a liberal. Segueix mantenint un gran pes el grup de comerciants vinícoles, amb homes com Pere Borràs (també present en el darrer ajuntament martinenc, l'any 1895), amb Pau Anglís, Joaquim Basté i Josep Moliné, personatge de certa tradició dins la petita història de les corporacions municipals de Sant Martí; tanmateix hi ha bastants fabricants, sia del ram tèxtil o dels curtits. Finalment, els propietaris de bòvils, els comerciants no vinícoles, un sabater i un boter (Jaume Oliveras) acaben de configurar un equip de govern amb força presència conservadora i una oposició regionalista que tendeix a jugar la carta del sector polític dominant.

Andreu Framis Güell, amo d'una important fàbrica de blanqueig del Poblenou presideix l'Ajuntament el 1891. Els càrrecs de tinent d'alcalde i síndic es troben en mans dels conservadors; apareixen reiteradament noms prou coneguts en el seu temps, com els de Josep Sitjà Batista, Francesc Sitjà Sitjà o Joaquim Basté Escofet; segueixen mantenint nombroses regidories els republicans. La mateixa correlació de forces es reproduirà en els dos últims consistoris, presidits el del 1894 per Josep Escrivà Viñas i el del 1895 per Joan Arpí Cantí.

1.2. Anàlisi global de les dades

Dels 131 integrants dels diferents consistoris de Sant Martí constituïts entre el 1875 i el 1895 hem pogut identificar professionalment a 108, és a dir, el 82,4%. Pel que fa a la filiació política, atès el caràcter i insuficiències de les fonts emprades i la relativitat del concepte, només hem pogut localitzar-ne 56 (això és, el 42,7%). Curiosament, dels 56

membres identificats hem pogut esbrinar, amb major o menor marge d'error, 32 republicans de les diverses tendències del moment —possibilistes, progressistes, federals, independents, etc.—, el que suposa el 57%. Al seu torn, la caracterització laboral dels 32 regidors republicans ha estat factible en 24 casos (exactament el 75%). Per tal de construir un quadre professional d'aquesta mostra de 24 representant dels corrents d'oposició, els hem agrupat en sis grups laborals:

1. Comerciants i magatzemistes de vins, taverners i boters.
2. Propietaris.
3. Fabricants (del ram tèxtil, de curtits, de les indústries de l'alimentació, etc.).
4. Professionals liberals (metges, ensenyants, etc.).
5. Professionals manuals (tintorers, sastres, manobres...).
6. Botiguers a la menuda.

Així determinarem un quadre de professions dels republicans identificats, que queda de la següent manera:

Grup 1	10	41,6%
Grup 2	2	8,4%
Grup 3	5	20,8%
Grup 4	1	4,2%
Grup 5	5	20,8%
Grup 6	1	4,8%
Total	24	100%

La preponderància del sector laboral lligat al comerç del vi per part dels regidors republicans és molt important. Els republicans que participen en el joc de l'administració municipal vinculats a l'esmentat sector no fan altra cosa que defensar uns interessos econòmics concrets, sense negar el fet que llur participació contribueixi a introduir un nou caire en la gestió dels interessos municipals, amb la possibilitat de filtrar altres problemàtiques. Cal no menystenir la xifra de cinc fabricants dins els rengles republicans, alguns d'ells integrants dels ajuntaments martinencs en temps del Sexenni, així com tampoc la de treballadors manuals lligats als sectors complementaris del tèxtil (tintorers, curtidors, etc.). Aquest quadre és relatiu respecte la possible correlació entre les dues variables emprades —la professional i la política—, degut a que ens movem en un espectre menor d'identificacions polítiques; de totes formes, creiem que resulta indicatiu pel que pertoca a la composició social dels components dels diversos consistoris.

L'explotació de les dades recopilades respecte als 108 casos identificats professionalment sobre el total de 131

membres presenta les següents característiques, a partir dels deu grups laborals classificats d'aquesta mena:

1. Oficis lligats al comerç del vi.
2. Propietaris urbans.
3. Fabricants.
4. Professionals liberals.
5. Oficis manuals.
6. Propietaris agrícoles.
7. Sector específic de propietaris de bòvils.
8. Treballadors industrials.
9. Botiguers a la menuda.
10. Jornalers.

Elaborem, així, el quadre professional del total identificat dels membres dels diferents consistoris martinencs, que ens ofereix les següents xifres:

Grup 1	32	29,6%
Grup 2	7	6,6%
Grup 3	31	26,7%
Grup 4	5	4,6%
Grup 5	11	10,1%
Grup 6	8	7,5%
Grup 7	7	6,6%
Grup 8	1	0,9%
Grup 9	2	1,8%
Grup 10	4	3,6%
Total	108	100%

En conjunt segueixen gaudint de forta presència els sectors professionals lligats al comerç del vi i fabricants, que es podrien considerar com els sectors punta que s'afiancen a l'Ajuntament de Sant Martí cap a la dècada dels 80, enfront els propietaris agrícoles i urbans presents a tots els consistoris, però numèricament inferiors als altres dos grups acabats d'esmentar. Els professionals liberals, als qui hi podríem afegir els botiguers (en aquest cas hi hauria nou observacions, és a dir, el 6,4%) tenen un paper similar al dels propietaris agrícoles, en tant que resulta igualment significativa la presència de 7 propietaris de forns de totxos que esdevenen així el tercer sector econòmic en importància. Els treballadors manuals tenen un pes específic versemblant als altres dos sectors intermedis dins la composició d'interessos econòmics dels 108 representants municipals.

Una de les conclusions evidents que se'n desprèn respecte la classe política que domina l'administració local en el període analitzat és la presència de nissagues familiars que es mantenen des dels anys quaranta del passat segle. Són les famílies tradicionals de petits i mitjans propietaris agrícoles, propietaris de tallers i mitjanes indústries ubicades al Poblenou i la Sagrera, fonamentalment. Tanmateix, com ja

hem afirmat, assoleixen una forta representació de dos grups econòmics específics com el del comerç del vi i els seus derivats i, en menor grau, un sector amb connotacions artesanals constituït pels fabricants de totxos i ceramistes. Afegirem que dels 108 noms identificats, només un és present a la llista dels 30 majors contribuents del poble, tant pel que fa a contribució urbana com a contribució rústica, la qual cosa indica que les forces econòmiques reals del poble no participen del joc municipal, essent aquest un reducte en mans dels petits i mitjans contribuents, en definitiva aquells que tenen necessitat de controlar els ressorts de poder que ofereix l'administració local a fi d'assegurar o mantenir llurs interessos específics.

2. CORPORACIONS LOCALS I PARTITS POLÍTICS A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

Un primer cop d'ull a l'apèndix 1r que incloem en aquest mateix treball sembla evidenciar una clara periodificació de la trajectòria política del consistori martinenc, segons la qual el partit conservador dominaria en una primera etapa que aniria del 1875 al 1881, per a deixar pas a l'hegemonia dels liberals dinàstics fins el 1890, any en què s'encetaria una revifalla conservadora, ensems amb un espectacular creixement de l'oposició republicana.

Emperò, aquesta conclusió primerenca amaga tot un seguit de consideracions respecte els principals paràmetres en què es descabdellava la política local de Sant Martí els

Segueixen gaudint de forta presència els sectors professionals lligats al comerç del vi i fabricants, que es podrien considerar com els sectors punta que s'afiancen a l'Ajuntament de Sant Martí cap a la dècada dels 80

primers vint anys de la restauració borbònica. En primer lloc, cal adreçar-se a l'absència d'una autèntica confrontació política com a mínim fins el 1879, quan van aparèixer els primers indicis d'oposició republicana; tanmateix, recordem que la denominació per Reial Ordre dels alcaldes martinencs restava fluïdesa a l'intercanvi de parers. Més elements encara: els partits dinàstics no s'organitzaran a Barcelona fins dates que podem considerar tardanes —si més no en el cas del Partit Conservador—, en tant que a Sant Martí no els trobem

mínimament estructurats fins el 1885, segons els indicis més fiables. Cal afegir que només l'aparició de la premsa republicana o pseudorepublicana —per tímida i sovint equívoca que resultés la seva base ideològica— aportà els elements necessaris per a la controvèrsia política, la qual gairebé no havia ultrapassat, fins aleshores, les parets de la Casa Consistorial.

En segon lloc, el molt divers tarannà de les formacions polítiques martinencs ajuda a copsar les particularitats soterrades que sempre apareixen quan s'escorcolla un cas específic, com pot ser el de qualsevol dels pobles del pla de Barcelona. Els partits dinàstics, ja ho hem dit, només van organitzar-se quan l'oposició —republicans i regionalistes— ja havien donat mostres indiscutibles de llurs possibilitats. Conservadors i liberals s'estructuraren segons l'esquema de partits restringits a dues o tres figures capdavanteres (Coral i Framis pels conservadors, Buxó i Agustí pels liberals) i determinats nexes amb l'organització barcelonina del partit que, en alguns casos, no fou altra que el mateix secretari municipal. No van gaudir d'altre militància que no fos la dels mateixos regidors afavorits per les eleccions i la dels funcionaris municipals arbitràriament cridats a ocupar els càrrecs administratius. La seva feblesa —ja no només organitzativa,

La perspectiva que ofereixen, en conjunt, els sectors republicans comporta un capgirament de la situació fins ara descrita. Destaca a simple vista l'absència de regidors federals i la molt notable força dels corrents progressista i, més encara, possibilista, el que contrasta, a nivell d'organitzacions de base, amb la diversitat i pluralitat d'entitats federals i la més limitada presència de les altres dues tendències (vid. Apèndix 3r). És justament en l'aspecte de l'organització en el què els republicans es mostraren molt

més eficaços que els seus adversaris dinàstics: reeixiren en bastir una xarxa propagandística eficaça, acaparant gairebé tot el ventall de la premsa periòdica, i encapçalant aquelles operacions puntuals en les què hi tenien molt a guanyar en concepte de recolzament popular (com ara les actituds antiagregacionistes, la participació en campanyes determinades —com l'antiesclavista i la proteccionista— i, naturalment, les d'afinitat ideològica, la commemoració de l'11 de novembre, a tall d'exemple). A diferència del que succeí amb els dinàstics, els republicans de Sant Martí gaudiren d'una considerable autonomia respecte el seus correligionaris de Barcelona: dos anys abans de la “Unión Republicana” oficial del 1893, els martinencs ja havien confeccionat una candidatura unitària sota la denominació de “Comité Republicano de Inteligencia Electoral”, en un dels esforços més exitosos —tant dels realitzats en anys anteriors com en anys esdevenidors— per donar lloc a un programa d'actuació comú.

—si més no electoral— del possibilisme, al contrari del que succeí a nivell estatal, on el republicanisme dretà anà esllanguint-se a mida que s'apropava el tombant de segle.

El notable grau d'autonomia dels republicans maritimes tingué, un cop entrat el segle XX, un efecte negatiu: l'escàs nombre de personalitats polítiques que el desaparegut municipi lliurà a la comunitat barcelonina. Tant sols podem esmentar els noms del republicà independent Tomàs Burrull Jacas i els radicals Jaume Anglès Pruiñosa, Luis Zurdo de Olivares, Jaume Moré Miralles i Ramon Palau Morros (tots ells elements de segona i tercera files). Joaquín Romero Maura avançà, en el seu conegut treball sobre el lerrouxisme barceloní, la tesi de la unificació administrativa dels pobles del pla com un factor favorable a la convergència de les diverses faccions republicanes. Aquesta interpretació sembla acceptable pel cantó d'una major homogeneïtzació dels comportaments polítics de la classe obrera, fet absolutament lògic si s'analitza la composició social dels diversos pobles agregats i si hom considera l'aportació humana dels contingent migratori que afluí a Barcelona d'ençà les darreries del Nou-cents. Tot i així, encara subsistien, a les vetlles de la Setmana Tràgica, un cert nombre d'entitats progressistes, unionistes i federals, que fan pensar que la unificació dels republicans no fou una simple resposta organitzativa a un nou plantejament de l'àmbit territorial i administratiu (si bé és innegable que, el 1909 i abans, el predomini del Partit Radical al districte Xè donava un caire de marginalitat a les supervivències del vell republicanisme).

L'altre gran corrent d'oposició fou el regionalisme, que experimentà un notable desenvolupament al voltant del "Centre Catalanista Provensalench" i el seu òrgan de premsa, "L'Arch de Sant Martí". Malgrat el radicalisme que sovint trobem als articles de fons de l'esmentat setmanari, la conducta pública dels regionalistes esdevingué prou confusa, presentant a les eleccions municipals del 1890 una candidatura que, gaudint de la manca de beligerància i àdhuc del suport dels conservadors, assolí col·locar alguns regidors al

si de l'Ajuntament. D'altra banda, la línia divisòria entre conservadurisme polític i regionalisme resulta més difícil de dibuixar encara si tenim presents algunes actituds personals, com les de l'alcalde Andreu Framis, notable del partit conservador i president del "Centre Catalanista Provensalench"; o, en sentit invers, la de Joan Serra Sulé, director de L'Arch de Sant Martí i promotor del "Comité Liberal Monárquico", i artífex tanmateix de l'esquarterament d'aquest partit i de la conversió massiva dels liberals martinencs cap als rengles de la dreta dinàstica.

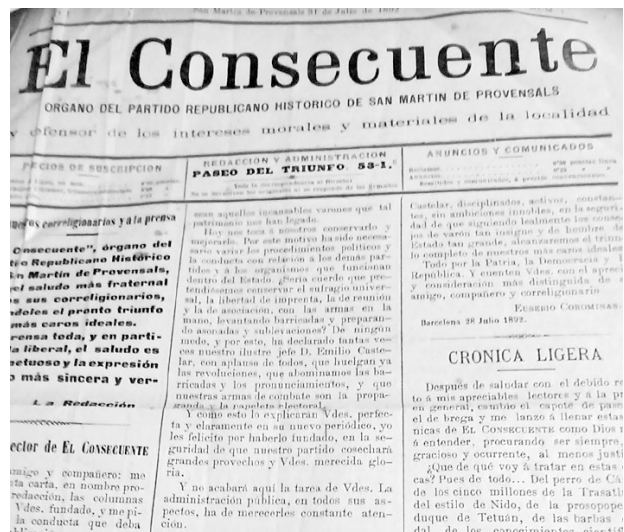
Els regionalistes es mantingueren en una tesitura similar a la dels republicans: gaudiren d'un acceptable grau d'arrelament social que no sempre es correspongué amb llur presència real a l'Ajuntament. Cobrint l'espectre ideològic que, teòricament, pertanyia als monàrquics (no cal més que fullejar alguns exemplars de L'Arch de Sant Martí per adonar-nos del seu notable conservadurisme doctrinal), potser no fóra del tot erroni especular amb la possibilitat que, abans del 1900 i en un espai geogràfic reduït —i, per tant, sense la transcendència de tota Barcelona— el corrent regionalista ja havia començat a fer, en l'àmbit de la pràctica política quotidiana i de la reflexió teòrica, un treball de sapa per dessota del terreny que trepitjaven els nuclis de poder local integrats en el sistema.

Finalment, cal esmentar que cap rastre han deixat els carlins, si bé ens consta que existien algunes entitats properes a aquest sector —com l'associació recreativa i la societat de socors mutus sota la denominació comú de San Luis Gonzaga— i que poc abans de l'agregació existia un "Círculo Carlista". Tanmateix, alguns diaris provençalencs

Al llarg dels 22 anys de funcionament de la corporació local martinenca s'anà gestant una mena de pseudoclasse política que dirigí els afers de la vida quotidiana

comentaven la influència que sobre determinats sectors obrers exercien els postulats ideològics del carlisme, però es tracta de comentaris aïllats que no permeten fer cap matisació al respecte.

Al llarg dels 22 anys de funcionament de la corporació local martinenca s'anà gestant una mena de pseudoclasse política que dirigí els afers de la vida quotidiana i deixà sentir la seva influència, en major o menor grau, sobre el ritme de desenvolupament social, econòmic i urbanístic del vell poble. Aquesta mena de classe dirigent local no oferí,

com dèiem en parlar dels republicans, cap figura política de cert relleu: es limità a reproduir-se i perpetuar-se en l'exercici del poder municipal. Tanmateix, no es tractà d'un grup reduït: si comptabilitzem la informació donada pels apèndixos trobarem un total de 131 individus que es repartiren els 254 càrrecs consistorials, entre batllies, tinències i regidories. D'aquests 131, només 35 (el 26,7%) no van repetir càrrec; la resta (96 homes, el 73,3%) formaren part de més d'un consistori, consecutius o no. Resulta òbvia l'afirmació per la qual el càrrec més concentrat en menys fou l'alcaldia: en total hi són presents set personatges en tretze corporacions diferents (Joan Sitjà, Andreu Framis i Josep Escriu, una vegada alcaldes; Joan Arpí i Salvador Buxó, dues; i Salvador Coral i Joan Agustí Carreras, tres). Cal recordar que la mateixa estructura dels partits dinàstics, anteriorment comentada, afavoria una presència quantitativament reduïda al capdavant dels ajuntaments, i la molt major varietat que observem en la resta de càrrecs.

¿Podem afirmar que fou sobre la base d'aquest grup municipal on s'edificà la xarxa caciquil local? Una afirmació de tal naturalesa ha de ser presa amb extrema cautela. En primer lloc, com acabem de veure, 131 noms són massa noms per a poder traçar unes relacions de clientelisme i subordinació socioeconòmica que, en molts casos, no existien. A Sant Martí hi hagué, com a tot arreu, uns grups d'interessos, sovint contraposats (els botiguers, els perceptors de la renda urbana, els fabricants, etc.), que freqüentment obtenien petits i puntuals beneficis quan ells o llurs representants accedien a les cadires consistorials; però és impossible trobar un Ciril Amorós o un Rodríguez de la Borbolla, per citar dos cognoms arquetípics d'allò que anomenen habitualment "caciquisme". L'estructura social de Sant Martí, subordinada econòmicament i urbanística a una altra ciutat, i amb una població obrera que optà pels seus propis camins de representació (el sindicat, la fàbrica, la societat recreativa, àdhuc el republicanisme antidinàstic, etc.) no deixava espai per a l'establiment entre

els homes d'unes relacions fonamentades en la jerarquia de la desigualtat; en tot cas, la desigualtat era producte del model de desenvolupament socioeconòmic triat per la classe dirigent catalana i per l'Estat de la Restauració, no pas per un clientelisme puntual.

Remarquem també que, a nivell econòmic, no hi trobem grans interessos dominants: els grans propietaris urbans (a Sant Martí, la propietat urbana estava molt repartida) no es representaven en un ajuntament de segona, sinó a través dels seus propis organismes corporatius; quelcom similar succeïa en el cas dels grans industrials (els Sert, Arañó, Juncadella, etc.) que participaven, si s'esqueia, en la vida política barcelonina, no en la martinenca. Aquesta fou un residu d'aquella: romangué a les mans dels que hi vivien, gent amb una projecció social i econòmica més aviat modesta (llevat d'excepcions) i amb escasses possibilitats de fer

Els grans industrials (els Sert, Arañó, Juncadella, etc.) participaven, si s'esqueia, en la vida política barcelonina, no en la martinenca. Aquesta fou un residu d'aquella: romangué a les mans dels que hi vivien, gent amb una projecció social i econòmica més aviat modesta

autèntica cursa política fora del seu lloc de residència. La descripció del component professional dels regidors municipals, que fem en un altre lloc d'aquest treball, ens estalvia d'entrar més profundament en aquest tipus de consideracions.

El caciquisme martinenc, doncs, no té res a veure amb el que J. A. Duran observà a Rianxo, per posar un exemple una mica tronat. És la mateixa mecànica administrativa —tal vegada fóra més adient parlar de rutina—, codificada per un conglomerat legislatiu específic, allò que genera una conducta passiva en l'actuació dels diversos consistoris. Tal vegada tenien més a dir els funcionaris municipals —començant pel secretari, seguint pels caps de negociat i acabant pels simples auxiliars— que els mateixos regidors; el cert és que l'Ajuntament de Sant Martí arrossegà un deute creixent que la progressiva incorporació dels republicans a les tasques de govern local fou incapaç d'aturar. En resum, si acceptem que el mot “caciquisme” és susceptible de rebre moltes i molt variades interpretacions, el cas de Sant Martí posa de relleu una d'elles: la del domini d'una maquinària administrativa concreta —l'ajunta-

ment—, amb totes les conseqüències que això implica, però sense que hi hagi una gradació jeràrquica de l'entorn social (gradació entesa en el sentit de “clientelisme”, car a nivell socioeconòmic es dona per suposat que la jerarquia existeix, i en grau més que evident).

Considerant totes aquestes premisses, què significa, al Provençals del darrer quart del XIX, l'adscripció a un determinat corrent polític? Repetides vegades hem afirmat que difícilment cal cercar la motivació pel cantó de la cursa professional: des del moment en què hom ingressava en el joc de la política martinenca, el màxim al que podia aspirar era la poltrona de regidor (ja no parlem de la desitjada batllia). El que sí hi trobem, però, és la defensa d'uns interessos específics molt concrets. Ja hem vist el gran pes dels individus vinculats al comerç vinícola, entre boters, taverners i majoristes, pels quals un determinat sistema de cobrament de l'impost de consums o una modificació de les taxes fiscals podien comportar una gens negligible millora en el rendiment econòmic de llurs respectius negocis. Val a dir que l'exemple no ha estat escollit a l'atzar: la polèmica al voltant dels consums (encapçalament versus repartiment) fou l'autèntic “leit motiv” de la política local allà pels anys vuitanta del segle passat. D'altra banda, a nivell urbanístic, perllongar “ad infinitum” la redacció d'unes ordinacions possibilitava una activitat edificatòria menys lligada a restriccions legals, en tant que pels industrials endarrerir al màxim possible una inspecció facultativa volia dir aprofitar al màxim la maquinària antiquada i obsoleta; finalment, sempre hi havia algun regidor discretament beneficiat de les contractes municipals amb companyies provades. El rosari d'exemples, com es pot apreciar, fóra inacabable.

Pels qui tenien quelcom material a defensar, l'ajuntament tenia un significat més valuós que el mateix Estat, i més rendible que les genèriques consideracions que sobre el caciquisme i els mals del país feia la premsa del poble. És cert que l'absentisme entre els regidors municipals fou elevat, i que l'actitud descurada envers els compromisos contrets esdevingué quelcom endèmic; però és tanmateix innegable que les discussions apassionades i sovint violentes al voltant de temes concrets sovintegen al llarg i ample de les actes municipals, i ja no diguem de la mateixa premsa periòdica.

En definitiva, entrar a l'ajuntament podia oferir alguns avantatges de consideració. Com fer-ho? La pertinència a un partit dinàstic era una via restringida, tenint en consideració l'alt grau de dependència respecte les figures o figuretes predominants. Tal vegada sigui necessari cercar l'èxit dels republicans i els regionalistes en l'eixamplament dels canals de participació en la creació d'un mecanisme que permeté a un grup major i més variat de gent l'accés als cercles del poder oficial. L'enriquiment del debat polític local a mida i

mesura que l'oposició s'anava incorporant a les tasques administratives —o, si més no, a la pretensió d'exercir-les— és un fet que encaixa prou bé en l'esquema argumental fins ara desenvolupat. No creiem raonable menystenir el paper que l'encumbrament social podia eventualment exercir en el moment de triar el camí de la participació en el joc polític. Ja hem dit que els 131 regidors de la nostra llista tenien interessos a defensar: acàs n'eren els únics? Les motivacions psicològiques que s'amaguen darrera qualsevol postura política no són sempre fàcils d'escatir, i si bé esdevenen sovint un recurs potencial per a interpretacions simplistes tampoc sembla una bona opció negligir-les de bell antuvi. Recordem que Sant Martí, a la segona meitat del XIX, no es mereix altra definició que la de suburbi urbà on resulta gairebé impossible accedir a un graó superior en l'escala social; tot i així, hi ha en aquest suburbi un relativament ampli sector petitburgès

Hem vist el gran pes dels individus vinculats al comerç vinícola, entre boters, taverners i majoristes, pels quals un determinat sistema de cobrament de l'impost de consums o una modificació de les taxes fiscals podien comportar una gens negligible millora en el rendiment econòmic de llurs respectius negocis

que pot veure en les funcions polítiques, ni que siguin locals, un bon estri d'autorrepresentació, de confirmació del seu estatus social en un medi urbà en el què la primacia numèrica de les classes subalternes s'anà tornant indiscutible. En la mesura que el sectors obrers quedaren al marge del sistema de representació establert, la menuda, insignificant i intranscendent vida política de l'indret podia constituir, fins i tot per aquells que s'anomenaven a sí mateixos "republicans", alguna cosa similar a la seva particular afirmació de consciència classista.

En aquest sentit, l'adscripció a una de les múltiples entitats recreatives, culturals, de tertúlia o d'esbarjo apare-

gudes a Sant Martí entre 1875 i 1897 representava un graó en el joc de la promoció social. No tenim encara dades per a analitzar llur autèntica composició i significat (recordem que només el Foment Martinenc i el Casino de L'Aliança del Poblenou perviuen hores d'ara), però hi ha mínims indicis per a sospitar que era en elles on es teixien els acords i compromisos polítics que servien de teló de fons a l'actuació municipal. Una anàlisi comparativa entre la pertinència a les juntes directives ciutadanes i l'ocupació del poder municipal reflectiria, ben segur, concomitàncies i correspondències gens sorprenents.

Difícil resulta també destriar la resposta popular a la política oficial; tampoc en aquest terreny ens movem, ara per ara, sobre fonaments sòlids. Ara bé, tot sembla indicar, com afirmàvem anteriorment, que els camins de representació dels sectors obrers no travessaven pel poder corporatiu local (ultra ho haguessin fet en altres temps). Això no implica, d'altra banda, una marginació absoluta: cal avaluar la possibilitat que els partits republicans tendissin un pont entre el municipi i els nuclis obrers més moderats, d'una banda, i les estrictes reivindicacions de veïns i ciutadans, de l'altra. Al respecte, convé considerar dues matisacions que actuen en sentit oposat: en primer lloc, bona part de la premsa republicana martinenca no assimilà l'abast de la major part dels moviments de tipus obrerista; en segon lloc, contràriament, hi hagué una notable atenció a l'activitat d'organitzacions com Les Tres Classes de Vapor o altres sindicats professionals moderats, com el dels ferroviaris.

Una reflexió a l'entorn de l'anarquisme: sovint se n'ha exagerat la importància i ha arribat a extrems més que discutibles l'equació obrers=anarquistes. En el cas de Sant Martí, això no treu que es desenvolupés un nucli anarquista important, que arrelà amb força en temps de la Federació Regional Espanyola i que mantingué una certa continuïtat al llarg del segle; en tot cas, es tractà d'un grup —més o menys reduït— òbviament desinteressat per les qüestions consistorials. L'arrel de la qüestió no rau en veure si hi havia més obrers anarquistes que obrers republicans o a l'inrevés, sinó en calibrar justament l'impacte social de cadascun i analitzar el comportament respectiu envers la política oficial; comportament que, sense gaudir encara d'unes bases documentals suficients i fiables, inclina a pensar en el distanciament com a premissa d'actuació bàsica. ❖❖❖

APÈNDIX 1R

S'inclou en aquest primer apèndix la relació nominal dels integrants dels consistoris de Sant Martí de Provençals (columna 1), incloent-hi el càrrec que hi ocupaven (columna 2) i la filiació política (columna 3), en cas que sigui coneguda.

5 JUNY 1875

Esteve SITJÀ DEL RIU	Batlle	
Jacint CASTELLS	Tinent 1r	
Miquel FARGAS VILASECA	Tinent 2n	Conservador
Joan GÜELL MARCH	Síndic	
Miquel FARGAS		
Agustí FÀBREGAS		
Andreu QUERALTÓ MILÀ		
Pere PRATS		
Sixte XAMMAR OLIVA		
Domènec CANTÍ JOAN		
Francesc Josep GAY MILÀ		
Rafael FURRÓ PUIG		
Josep RUSCA		
Joan SITJÀ GELABERT		
Francesc MARINÉ CALVET		
Marià CORTÈS CUXÓ		
Jaume OLIVA		

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

30 SETEMBRE 1876

Joan ARPÍ CANTÍ	Batlle	
Jacint CASTELLS	Tinent 1r	
Joaquim COMAS FONT	Tinent 2n	Liberal
Frederic BALAGUER PARÉS	Tinent 3r	
Joan ELIAS MARÍ		
Llorenç PERIS SANS		
Jacint GILI GARÍ		
Francesc JUAN JUNY		
Joan FRAMIS TORRENT		
Isidre CABALLERIA CODINA		
Joan CANTÍ SANVICENS		
Miquel SOLER VILAREGUT		
Agustí FÀBREGAS		
Emili GIFREDA		
Marcel·lí CASAJUANA		
Rafael VILAMUR		
Josep AGUILÓ		Republicà s.e.

Govern estatal: Joaquín JOVELLAR (conservador)

1 MARÇ 1877

Salvador CORAL CALVET	Batlle	
Salvador BUXÓ BATISTA	Tinent 1r	Liberal
Josep MATAS	Tinent 2n	
Manuel ELÍAS PUVILL	Tinent 3r	
Frederic BALAGUER PARÉS	Síndic	
Jaume TENA FUCHS	Síndic supl.	
Francesc TRULLÀS PORTELLA		
Joan AGUSTÍ CARRERAS		
Pau RÀFOLS BALTÀ		
Bonaventura AGUADÉ MIRÓ		
Roc ROCA JUANI		
Jaume GUIXART		
Joan RIBÓ TARRÉ		

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

1878

Salvador CORAL CALVET
Josep MATAS
Manuel ELÍAS PUVILL
Magí ESCURSELL MONRÓS
Sixte XAMMAR OLIVA
Domènec FONTANILLAS
Joan CAMPÀ
Jaume SERRA
Joan ELÍAS MARÍ
Joan AGUSTÍ CARRERAS
Joan RIBÓ TARRÉ
Jaume TENA
Domènec PEDROLA
Joan OLIVA
Bonaventura AGUADÉ MIRÓ
Roc ROCA JUANI

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

1 JULIOL 1879

Salvador CORAL CALVET	Batlle	Conservador
Joan SERRA BERTRAN	Tinent 1r	Rep. Possibilista
Sixte XAMMAR OLIVA	Tinent 2n	Conservador
Joan AGUSTÍ CARRERAS	Tinent 3r	Rep. Possibilista
Roc ROCA JUANI	Síndic	Rep. Possibilista
Jaume SERRA	Síndic supl	Conservador
Pere BORRÀS SUÑOL	Interventor	Rep. Possibilista
Rafael FURRÓ PUIG		
Cosme PUIGMAL		
Tomàs GILI COMAS		Republicà
Josep LLADÓ MOMBRÚ		
Magí ESCURSELL MONRÓS		Rep. Possibilista
Joan RIBÓ TARRÉ		
Josep FONTANILLAS BORÉS		

Govern estatal: Arsenio MARTÍNEZ CAMPOS (conservador)

1 JULIOL 1881

Salvador BUXÓ BATISTA	Batlle	Liberal
Joan AGUSTÍ CARRERAS	Tinent 1r	Liberal
Joan HUGUET BOU	Tinent 2n	Independent
Joan RIBÓ TARRÉ	Tinent 3r	
Rafael FURRÓ PUIG	Síndic 1r	
Jaume CUXART CALVÉ	Síndic 2n	Independent
Tomàs GILI COMAS	Interventor	Republicà
Joan FORN		Rep. Possibilista
Bonaventura AGUADÉ MIRÓ		
Ignasi PADRÓ CORTÉS		Liberal
Roc ROCA JUANI		Rep. Possibilista
Frederic BALAGUÉ PARÉS		Liberal
Frederic RUSCA IGLESIAS		Rep. Possibilista
Cosme PUIGMAL		
Josep LLADÓ MOMBRÚ		
Pere BORRÀS SUÑOL		Rep. Possibilista

1 JULIOL 1883

Salvador BUXÓ BATISTA	Batlle	Liberal
Joan AGUSTÍ CARRERAS	Tinent 1r	Liberal
Pere BORRÀS SUÑOL	Tinent 2n	Liberal
Ignasi PADRÓ	Tinent 3r	
Josep HUGUET	Tinent 4t	Liberal
Joan ARPÍ CANTÍ	Tinent 5è	Liberal
Joan FORN	Síndic	Rep. Possibilista
Josep CASTELLVÍ RUBÍ	Síndic supl.	Rep. Possibilista
Frederic BALAGUÉ PARÉS	Interventor	Liberal
Bonaventura AGUADÉ MIRÓ		
Jaume CUXART CALVÉ		Independent
Joan HUGUET BOU		
Frederic RUSCA IGLESIAS		Rep. Possibilista
Joan RIBÓ TARRÉ		Liberal
Lucià ORRI PRAT		Rep. Possibilista
Joan ROCA SERRA		
Josep PAYAROLS		
Pere SITJÀ		
Pasqual ACARÍN GALINDO		Rep. Possibilista
Tomàs GILI COMAS		Republicà
Josep MOLINÉ LLANSANA		
Pau ANGLÍ OLIVA		
Agustí RIBALTA GUILLÉN		

Govern estatal: Práxedes Mateo Sagasta (liberal)

1 JULIOL 1885

Joan AGUSTÍ CARRERAS	Batlle	Conservador
Pere BORRÀS SUÑOL	Tinent 1r	
Lucià ORRI PRAT	Tinent 2n	Rep. Progressista
Joan RIBÓ TARRÉ	Tinent 3r	Liberal
Josep CASTELLVÍ RUBÍ	Tinent 4t	Rep. Possibilista
Agustí RIBALTA	Tinent 5è	
Joan ARPÍ CANTÍ	Síndic	Liberal
Cosme PUIGMAL	Síndic supl.	Republicà s.e.
Pasqual ACARÍN GALINDO		Rep. Progressista
Salvador BUXÓ BATISTA		Conservador
Vicenç CABALLERIA HORTA		"oposició"
Benet RIBOT MURLÀ		Republicà s.e.
Francesc PRATS FORN		Republicà s.e.
Joan ROCA SERRA		
Fidel SOLER FORRELLACH		
Pere SITJÀ		
Tomàs GILI COMAS		Rep. centralista
Josep MOLINÉ LLANSANA		
Pau ALEMANY MIQUEL		"oposició"
Domènec GIRALT TEY		
Isidre BURONAT CARBONELL		
Pau ANGLÍ OLIVA		

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

1 JULIOL 1887

Joan AGUSTÍ CARRERAS	Batlle	Liberal
Pere BORRÀS SUÑOL	Tinent 1r	
Lucià ORRI PRAT	Tinent 2n	Rep. Progressista
Pau ANGLÍ OLIVA	Tinent 3r	
Josep CASTELLVÍ RUBÍ	Tinent 4t	
Domènec GIRALT TEY	Tinent 5è	
Pasqual ACARÍN GALINDO	Síndic	Rep. Progressista
Josep BERANGÉ BORA	Síndic supl.	
Benet RIBOT MURLÀ	Interventor	Republicà s.e.
Antoni ESCRIBU VIÑAS		Liberal
Salvador BUXÓ BATISTA		Conservador
Vicenç CABALLERIA HORTA		Rep. Possibilista
Joan Bta. ARMENGOL ROBUSTÉ		Conservador
Francesc PRATS		Republicà s.e.
Cosme PUIGMAL		Republicà s.e.
Ramon ANDREU ROSICH		
Fidel SOLER FORRELLACH		
Maurici SERRA ROVIRA		
Josep COLOMINAS REIG		
Pere SITJÀ DALMAU		Rep. Progressista
Isidre BURONAT CARBONELL		
Joan RIBÓ TARRÉ		

Govern estatal: Práxedes Mateo Sagasta (liberal)

1 GENER 1890

Joan AGUSTÍ CARRERAS (1)	Batlle	Conservador romerista
Pere BORRÀS SUÑOL	Tinent 1r	Conservador
Lucià ORRI PRAT	Tinent 2n	
Pau ANGLÍ OLIVA	Tinent 3r	
Hipòlit TRULLÀS MIRAMBELL	Tinent 4t	
Joan RIBÓ TARRÉ	Tinent 5è	
Antoni ESCRIBU VIÑAS	Síndic	
Josep OLIVA RIAMBAU	Síndic supl.	Rep. Progressista
Maurici SERRA ROVIRA	Interventor	Republicà
Andreu FRAMIS GÜELL		Conservador
Francesc SITJÀ SITJÀ		
Joaquim BASTÉ ESCOFET		Conservador
Joan SERRA HUGUET		
Jaume OLIVERAS MARCOBAL		
Joan Bta. ARMENGOL ROBUSTÉ		Conservador
Ramon ROMEU PARERA		Regionalista
Pere ANDREU ROSICH		
Josep GAIG LAVAYOL		Regionalista
Josep MOLINÉ LLANSANA		Rep. Possibilista
Pere SITJÀ DALMAU		
Josep CASTELLVÍ RUBÍ		Rep. Possibilista
Josep OLIVA GUILLEMÍ		Regionalista
Francesc GRAS CABAILLÉ		
Josep COMAS FONT		

(1) Morí el gener de 1891, essent substituït pel Tinent 1r.

Govern estatal: Práxedes Mateo Sagasta (liberal)

1 JULIOL 1891

Andreu FRAMIS GÜELL (1)	Batlle	Conservador
Francesc SITJÀ SITJÀ	Tinent 1r	Conservador
Pau TORRABADELLA DAGÀ	Tinent 2n	Conservador ("adicté")
Hipòlit TRULLÀS	Tinent 3r	
Josep OLIVA GUILLEMÍ	Tinent 4t	Conservador
Ramon ROMEU	Tinent 5è	Conservador
Joaquim BASTÉ ESCOFET	Síndic	Conservador
Josep SITJÀ BATISTA	Síndic supl.	Conservador
Josep HUGUET BOU	Interventor	Republicà
Josep ESCRIBU VIÑAS		Conservador
Josep MATAS SÁNCHEZ		Republicà
Josep MOLINS BALADA		Republicà (CRIE)
Roc BURONAT BURONAT		Republicà
Ramon VALLÈS VALLÈS		Rep. federal (CRIE)
Jaume COLOMER CASÀ		Republicà (CRIE)
Nicolau PRUJÀ TORRENTS		Republicà (CRIE)
Josep OLIVA RIAMBAU		Rep. progressista
Joan SERRA HUGUET		
Jaume OLIVERAS MARCOBAL		
Josep GAIG LAVAYOL		Liberal
Francesc GRAS CABALLÉ		

(1) Dimití el gener de 1893, passant a ser batlle interí el Tinent 1r.

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

1 JULIOL 1894

Josep ESCRIBU VIÑAS	Batlle	Conservador
Tomàs BURRULL JACAS	Tinent 1r	Rep. progressista
Nicolau PRUJÀ	Tinent 2n	Republicà
Ramon VALLÈS VALLÈS	Tinent 3r	Rep. federal
Pau VILARÓ LLIMONA	Tinent 4t	Unión Republicana
Claudi ALTISEN SANS	Tinent 5è	Unión Republicana
Josep NIN PORTA	Síndic 1r	Rep. federal (U.R.)
Jaume COLOMER CASÀ	Síndic supl.	Republicà
Josep MATAS SÁNCHEZ		Rep. progressista
Francesc BREA GARRIGA		Rep. possibilista
Jaume ANDREU MARCH		Rep. possibilista
Rafael FLOS MIRALLES		Rep. possibilista
Bonaventura GISPERT BURRULL		Rep. nacional (U.R.)
Josep MOLINS BALADA		Republicà
Pere BUXEDDA DOMÈNECH		Conservador
Josep CUDINA OLLER		Rep. federal
Roc BURONAT BURONAT		Rep. possibilista
Josep SITJÀ BATISTA		
Francesc FELIU DALMASES		Liberal
Josep Oriol SABARTÉS MUNTAÑOLA		Rep. possibilista
Joan HUGUET BOU		
Pau TORRABADELLA DAGÀ		Rep. possibilista
Francesc SALA CLOSAS		"Adicté"
Bernard BATISTA SALADRIGAS		"Adicté"

Govern estatal: Práxedes Mateo Sagasta (liberal)

1 JULIOL 1895

Joan ARPÍ CANTÍ	Batlle	Conservador
Tomàs BURRULL JACAS	Tinent 1r	Rep. progressista
Tomàs GILI COMAS	Tinent 2n	Rep. centralista
Francesc BREA GARRIGA	Tinent 3r	Rep. possibilista
Josep Oriol SABARTÉS	Tinent 4t	Rep. possibilista
Josep CUDINA OLLER	Tinent 5è	Rep. federal
Pascual ACARÍN GALINDO	Síndic 1r	Rep. progressista
Joan MOLINÉ	Síndic 2n	
Pere BORRÀS SUÑOL		Conservador
Rafael FURRÓ PUIG		Conservador
Antoni ESCRIBI VIÑAS		Conservador
Manuel SERRAT PUIGBÓ		Conservador
Salvador BUXÓ BATISTA		Conservador
Jaume ANDREU MARCH		
Rafael FLOS MIRALLES		
Pere BUXEDA DOMÈNECH		
Josep NIN PORTA		Rep. federal
Vicenç ESTRUCH POMAREDA		Independent
Lucià ORRI PRAT		Rep. progressista
Pau ANGLÍ OLIVA		Liberal
Miquel TRULLÀS MIRAMBELL		Independent
Pau VILARÓ LLIMONA		Republicà
Francesc SALAS CLOSAS		
Bernard BATISTA SALADRIGAS		

Govern estatal: Antonio CÁNOVAS DEL CASTILLO (conservador)

APÈNDIX 2N

RELACIÓ ALFABÈTICA DELS REGIDORS

Conté l'apèndix 2n el llistat, per ordre alfabètic, de les persones que van ocupar algun dels llocs de l'equip de govern municipal de Sant Martí d'ençà la Restauració borbònica fins el 1897. Es consigna el barri de residència, la professió, el càrrec ocupat, l'afiliació política i altres observacions d'interès.

Pel que fa als càrrecs, les abreujatures s'han establert d'acord amb les equivalències:

B=batlle, T=tinent, S=síndic/procurador, síndic/interventor, síndic i R=regidor.

En el cas de l'afiliació política, "rep.poss." s'usa per designar el sector possibilista, "rep.progr." el progressista, "rep.cent." el centralista i "re.fed." el federal. Quan apareix sencer el mot "republicà" no s'ha pogut especificar la facció dins aquest corrent a la que hom pertany.

N	NOM	BARRI/DTE	PROFESSIÓ	CÀRREC	AFILIACIÓ	OBSERVACIONS
1	ACARÍN GALINDO, Pasqual	Poblenou	Boter	R.1883-85 R.1895-97 S.1885-90	Rep. prog.	
2	AGUADÉ MIRÓ, Bonaventura	Eixample	Boter	R.1877-79 R.1881-85	Rep. prog.	
3	AGUILÓ, Josep			R.1874-75 R.1876-77		
4	AGUSTÍ CARRERAS, Joan	Poblenou	Farmacèutic	B.1885-91 T.1879-85 R.1874-77	Rep. (1874) Conservador romerista	President Casino La Aliança del Poblenou. Membre de la Societat Econòmica Gracienca, Amics del País i d'altres corporacions.
5	ALEMANY MIQUEL, Pau	Eixample	Propietari	R.1885-90		
6	ALESAN, Antoni		Fabricant pulverització	R.1874-77		
7	ALTISEN SANS, Claudi			T.1894-95	Conservador	
8	ANDREU MARCH, Jaume	Poblenou	Curtidor	R.1894-97	Rep. poss.	Membre del "Círculo Recreativo Cosmopolita" i del "Círculo Republicano Histórico".
9	ANDREU ROSICH, Ramon	Eixample	Manyà	R.1887-91		
10	ANGLÍ OLIVA, Pau		Propietari agrícola	T.1887-91 R.1883-87 R.1895-97	Conservador	
11	ARMENGOL ROBUSTÉ, Joan Baptista	Poblenou	Fabricant màquines cosir	R.1887-91	Conservador	
12	ARPÍ CANTÍ, Joan	Sagrera	Propietari forn totxos	B.1874 B.1876-77 B.1895-97 R.1883-87	Liberal (fins 1895) Conservador	

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

13	BALAGUER PARÉS, Frederic		Propietari forn totxos	T.1876-77 S.1874-75 S.1877-78 R.1883-87	Liberal	
14	BERANGÉ BORA, Josep	Sagrera	Fabricant sabons	S. 1887-90		
15	BASTÉ ESCOFET, Joaquim		Propietari agrícola	S.1891-94 R.1890-91	Conservador	
16	BATISTA SALADRIGAS, Bernard	Clot	Comerciant	R.1894-97		
17	BORRÂS SUÑOL, Pere	Clot	Comerciant vins	T.1883-85 T.1887-91 S.1879-81 R.1895-97	Conservador	
18	BREA GARRIGA, Francesc	Poblenou	Taverner	R.1894-97	Rep.poss.	President del "Comité Repu- blicano Histórico", càrrec que abandonà el 1894.
19	BURONAT BURONAT, Roc			R.1891-96	Independent (fins 1894) Rep. poss.	
20	BURONAT CARBONELL, Isidre	Trinxant	Carnisser	R.1885-90	-----	Membre del "Centro Industrial El Fenicio". Membre de s.s.m. Sant Antoni de Pàdua.
21	BURRULL JACAS, Tomàs			T.1894-97	Rep. progr.	Membre de la Cambra Oficial de la Propietat Urbana el 1920.
22	BUXADÉ DOMÈNECH, Pere	Sagrera	Espardanyer	R.1894-97		
23	BUXÓ BATISTA, Salvador	Clot	Propietari	B.1874-75 B.1881-85 T.1877-78 R.1885-90	Liberal- ----- ----- -----	Segons la premsa es tracta del membre més destacat del Partit Liberal a Sant Martí.
24	CABALLERIA CODINA, Isidre	Poblenou	Fabricant aprestats	R.1874 R.1876-77		
25	CABALLERIA HORTA, Vicenç	Poblenou	Comerciant	R.1887-90		

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

26	CAMPÀ MAS, Joan		Propietari agrícola	R.1878-81		
27	CANTÍ SANVICENS, Joan	Poblenou	Propietari i fabricant blanqueig	R.1874 R.1876-77	----- -----	President del "Casino Provencalense".
28	CANTÍ JOAN, Domènec	Poblenou	Fabricant blanqueig	R.1875-76	----- -----	President del "Casino Provencalense". Hi ha un passatge amb el seu nom al carrer Marià Aguiló i rambla del Poblenou.
29	CASAJUANA, Marcel·lí	Poblenou	Metge	R.1876-77	-----	President del "Casino Colón. Jutge municipal l'any 1883 i director del setmanari "El Vigilante".
30	CASALS ARAGONÉS, Tomàs	Poblenou	Comerciant i Fabricant vins	R.1874-77		
31	CASTELLS, Jacint			T.1874 R.1875-76		
32	CASTELLVÍ RUBÍ, Josep		Comerciant i fabricant vins	T.1885-90 R.1883-91	Rep. poss. -----	Membre de s.s.m. "La Fraternidad" i del "Círculo Republicano Histórico".
33	COLOMÉ CASA, Jaume	Sagrera	Barber	S.1894-96 R.1891-94		
34	COLOMINAS REIG, Josep		Carreter			
35	COMAS, Joaquim		Fabricant curtits	T.1876-77		
36	CORAL CALVET, Salvador	Poblenou	Ferreter	B.1877-81		
37	CORTÈS CUSÓ, Marià	Clot	Taverner	R.1875-76		
38	CUDINA OLLER, Josep		Tintorer	B.1873-74 T.1873 R.1894-97	Rep. fed.	
39	CUXART CALVET, Jaume		Propietari agrícola	S.1881-83 R.1883-85	Independent	
40	DALMASES, Francesc Feliu			R.1894-97	Republicà	
41	ELIAS MARÍ, Joan		Propietari forn totxos	R.1874-75 R.1875-76	----- -----	Membre de la Cooperativa del Camp de l'Arpa.

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

42	ELIAS PUVILL, Manuel	Eixample	Taverner	T.1877-78 R.1878-79	----- -----	Membre de la s.s.m. "Patriarca San José"
43	ESCRIU VIÑAS, Antoni	Clot	Comerciant	R.1878-79 R.1878-79	----- ----- -----	Vicepresident del "Fomento de la producció Provencalense".
44	ESCRIU VIÑAS, Josep		Fabricant fundició ferro	B.1893-96 R.1891-93 R.1896-97	Liberal (fins 1894) Conservador	
45	ESCURSELL MONTRÓS, Magí	Sagrera	Botiguer	R.1874-77 R.1878-81	República -----	Membre de la s.s.m. "San Hipólito".
46	ESTRUCH POMAREDA, Vicenç			R.1895-97	Independent	
47	FÀBREGAS, Agustí		Propietari agrícola	R.1874 R.1874-77		
48	FARGAS PONS, Miquel	Sagrera	Fabricant curtits	R.1875-76		
49	FARGAS VILASECA, Miquel	Sagrera	Fabricant curtits	T.1875-76 R.1874	Conservador	
50	FLOS MIRALLES, Rafael	Poblenou	Boter	R.1894-97		
51	FONTANILLAS, Domènec			R.1878-79		
52	FONTANILLAS BORÉS, Josep		Propietari	R.1879-81		
53	FORN, Joan			S.1883-85 R.1881-83	Rep. poss. -----	Membre del "Centro Democrático Progresista" i del "Partido Republicano Nacional". Vicepresident del "Casino Colón".
54	FRAMIS GÜELL, Andreu	Poblenou	Fabricant blanqueig	B.1891-93 R.1890-91	Conservador ----- ----- -----	President del "Centre Catalanista Provencalench" (1884-1890). Dimití el gener de 1893.
55	FRAMIS TORRENT, Joan	Poblenou	Fabricant blanqueig	R.1876-77		
56	FURRÓ PUIG, Rafael	Poblenou	Fabricant	S.1881-83 R.1879-81 R.1895-97	Conservador	
57	GAIG LAVAYOL, Josep	Sagrera	Magatzem vins	R.1890-94	Candidatura regionalista	

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

58	GAY MILÀ, Francesc Josep	Eixample	Fabricant blanqueig	R.1875-76		
59	GIFREDA, Emili	Poblenou	Fabricant cotoner	R.1874-75 R.1876-77		
60	GILI COMAS, Tomàs	Clot	Taverner	S.1881-83 R.1879-81 R.1883-87 R.1895-97	Rep. centr.	
61	GILI, Jacint	Sagrera	Fabricant farines	R.1874-75 R.1876-77		
62	GIRALT TEY, Domènec		Propietari forn totxos	T.1887-90 R.1885-87		
63	GISPERT BURRULL, Bonaventura		Metge	R.1894-95	Republicà	President de la societat "Tertulia Martinense". Membre del Partit Rep. Nacional.
64	GRAS CABALLÉ, Francesc		Taverner	R.1890-94	Rep. progr.	
65	GÜELL MARCH, Joan	Poblenou	Magatzemista	R.1875-76		
66	GUIXART, Jaume			R.1877-78		
67	HUGUET BOU, Joan	Poblenou	Magatzem vins	T.1881-83 S.1891-94 R.1883-85 R.1894-95	Independent	
68	HUGUET BOU, Josep	Poblenou	Magatzem vins	T.1883-85	Liberal	
69	JACAS CALVET, Miquel	Poblenou	Fabricant	R.1874-75		
70	JUAN JUNY, Francesc	Sagrera	Fabricant	R.1876-77	-----	Secretari del "Casino Colón".
71	LLADÓ MOMBRÚ, Josep	Sagrera	Propietari agrícola	R.1879-83	-----	Membre de la societat "Reunión de Amigos".
73	MARINÉ CLAVET, Francesc	Clot	Propietari agrícola	R.1875-76		
74	MATAS, Josep			R.1891-97		
75	MATAS SÁNCHEZ, Josep	Poblenou	Fabricant begudes carbòniques	T.1877-78 R.1878-81		

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

76	MILÀ, Jaume			R.1874-75		
77	MOLINÉ, Joan			R.1896-97	Rep. poss.	Membre del "Círculo Republicano Histórico".
78	MOLINÉ LLANSANA, Josep		Propietari agrícola	R.1883-87 R.1890-91		
79	MOLINÉ LLANSANA, Pau			R.1887-90		
80	MOLINS BALADA, Josep	Sagrera	Propietari forn totxos	R.1891-97		
81	NIN PORTA, Josep	Poblenou	Jornaler	S.1894-95 R.1895-97	Rep. fed.	Batlle en el consistori federal de 1873.
82	OLIVA, Jaume		Propietari forn totxos	R.1875-76 R.1878-79		
83	OLIVA GUILLEMÍ, Josep	Poblenou	Propietari forn totxos	T.1891-94 R.1890-94	Regionalista	
84	OLIVA RIAMBAU, Josep			R.1890-91 R.1891-94	Rep. prog.	
85	OLIVERAS MARCOBAL, Jaume	Poblenou	Boter	R.1890-94		
86	ORRI PRAT, Lucià	Poblenou	Fabricant curtits	T.1885-91 R.1883-85 R.1896-97	Rep. prog.	Membre del "Centro Democrático Progresista" de Barcelona
87	PADRÓ CORTÈS, Ignasi	Poblenou	Taverner	T.1883-85 R.1881-83	Liberal	
88	PAYAROLS, Josep	Eixample	Boter i totxaire	R.1883-85		
89	PEDROLA PUJOL, Domènec	Poblenou	Comerciant	R.1874-77 R.1878-79	Republicà	
90	PERIS SANS, Llorenç	Sagrera	Fabricant tints	R.1874-75 R.1876-77	----- -----	Membre del "Centro Industrial El Fenicio".
91	PRATS ABELLA, Pere	Poblenou	Fabricant tints	R.1875-76		
92	PRATS FORN, Francesc	Poblenou	Taverner	R.1885-90	Republicà	
93	PRUJÀ TORRENTS, Nicolau	Sagrera	Sastre	T.1894-95 R.1891-94		

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

94	PUIGMAL REBERT, Cosme	Eixample	Magatzemista de vins	B.1879-83 R.1885-87	Republicà	
95	QUERALTÓ MILÀ, Andreu	Clot	Taverner	R.1875-76		
96	RÀFOLS BALTA, Pau	Poblenou	Ensenyant	R.1877-78		
97	RIBALTA GUILLEN, Agustí		Serraler	T.1885-87 R.1883-85		
98	RIBÓ TARRÉ, Joan	Sagrera	Propietari	T.1881-83 T.1885-87 T.1890-91 R.1877-81	----- -----	President del "Centro Recreativo Instructivo Sagrerense".
99	RIBOT MURLÀ, Benet	Eixample	Obrer tintorer	S.1887-90 R.1885-87	Republicà	President del "Casino Familiar Provencalense".
100	ROCA JUANÍ, Roc	Clot	Propietari	S.1874-75 S.1879-81 R.1877-79	Republicà -----	President del "Fomento de la Producción Provencalense".
101	ROCA SERRA, Joan	Clot	Propietari	R.1883-87		
102	ROMEU PARERA, Ramon		Fabricant aprestats	T.1891-94 R.1890-91	Regionalista	
103	RUSCA IGLESIAS, Frederic	Clot	Fabricant blanqueig	R.1875-76 R.1881-85	Rep. Poss. -----	Exdiputat a Corts. Fou suspés de la regidoria el novembre 1884.
104	SABARTÉS MUNTAÑOLA, Josep O.			R.1894-97	Rep. poss.	Membre del "Círculo Republicano Histórico".
105	SALA CLOSAS, Francesc			R.1894-97		
106	SERRA, Jaume			S.1879-81 R.1878-79		
107	SERRA BERTRAN, Joan		Propietari	T.1879-81 R.1874-77	Rep. poss.	
108	SERRA HUGUET, Joan	Poblenou	Comerciant	R.1890-94		
109	SERRA ROVIRA, Maurici	Sagrera	Comerciant	R.1887-91	-----	Cap del grup d'oposició municipal format l'any 1887.
110	SERRA VALLS, Serafí	Clot	Propietari fundició	R.1874	Rep. poss.	
111	SERRAT PUIGBÓ, Manuel			R.1875	Conservador	President del "Foment Martinenc".

IDENTIFICACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA A SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (1875-1897)

112	SITJÀ BATISTA, Josep			S.1891-94 R.1894-95	Conservador	
113	SITJÀ DALMAU, Pere	Poblenou	Sabater	R.1883-91		
114	SITJÀ DEL RIU, Esteve	Clot	Administrador	R.1875-76		
115	SITJÀ GELABERT, Joan		Comerciant ramat	R.1875-76		
116	SITJÀ SITJÀ, Francesc	Clot	Comerciant	T.1891-94 R.1890-91		
117	SOLER BERNAT, Francesc	Clot	Fabricant sabons	R.1874	Republicà -----	President de l'Olimpo Martinense".
118	SOLER FORRELLACH, Fidel	Poblenou	Peraire	R.1885-90		
119	SOLER VILAREGUT, Miquel	Poblenou	Capataç	R.1876-77		
120	TENA FUCHS, Jaume	Eixample	Comerciant	S.1877-78 R.1878-79		
121	TORRABADELLA, Pere			R.1874-75		
122	TORRABADELLA DAGÀ, Pau	Poblenou	Magatzem vins	T.1891-94 R.1894-95	Conservador (fins 1891) Rep. poss.	President del casino "L'Aliança del Poblenou".
123	TRULLÀS MIRAMBELL, Miquel	Poblenou	Fabricant curtits	R.1895-97	Independent	
124	TRULLÀS MIRAMBELL, Hipòlit	Poblenou	Fabricant curtits	T.1890-94		
125	TRULLÀS PORTELLA, Francesc	Poblenou	Peó	T.1874-75 R.1877-78	Independent	
126	VALLÉS VALLÉS, Ramon	Poblenou	Fabricant curtits	T.1894-95 R.1891-94	Rep. fed.	
127	VILAMUR CASELLAS, Rafael	Poblenou	Fabricant curtits	R.1876-77		
128	VILARÓ LLIMONA, Pau	Clot	Manobre	T.1894-95 R.1895-97	Republicà	
129	XAMMAR OLIVA, Sixte	Sagrera	Fabricant farines	T.1879-81 R.1875-76 R.1878-79	----- ----- ----- -----	President de la societat "La Estrella Martinense" i membre de la societat coral del Casino de la Sagrera.

130	ANDREU ROSICH, Pere	R.1890-91
131	COMAS FONT, Josep	R.1890-91

APÈNDIX 3R

S'inclouen en aquest apèndix tots els partits polítics dels quals existeix alguna referència documental, per minsa i imprecisa que sia. Cal fer notar que la dispersió d'entitats polítiques —especialment les republicanes—, llur divisió interna en casinos, comitès, etc., així com la més aviat curta vida de la majoria d'elles, dificulten una sistematització escaient.

1. ENTITATS REPUBLICANES

1.1. FEDERALS

1. CLUB REPUBLICANO FEDERAL.

Es tracta, tal vegada, d'una de les entitats polítiques més velles de les que tenim constància: presentà el seus estatuts al consistori martinenc el desembre del 1872. El 1873 es reorganitzà com a "Unión Republicana Demócrata Federal".

2. PARTIDO DEMOCRÁTICO FEDERAL DEL PUEBLO NUEVO.

L'única referència que en tenim és la de la seva constitució, el setembre de 1885, segons "L'Arch de Sant Martí".

3. CÍRCULO REPUBLICANO FEDERAL DEMOCRÁTICO.

Es legalitzà al Govern Civil de Barcelona el gener de 1888. El setmanari "La Voz de las Afueras", per la seva banda, dona referència de la fundació d'un "Círculo Republicano Demócrata Federal" amb seu al carrer Wad-Ras, nº 298 (si bé quatre anys més tard, és a dir, el 1892).

4. JUVENTUD FEDERAL PROPAGANDISTA DE SAN MARTÍN DE PROVENÇALS.

Entitat legalitzada l'octubre de 1892. Dóna com a local el del carrer Wad-Ras, 192 (es tractava d'un café), en el que hi apareixen igualment domiciliats, per aquestes mateixes dates o lleugerament posteriors, el "Partido Republicano Federalista", el "Círculo Federalista", el "Comité Republicano Demócrata" i el "Partido Republicano Demócrata Federal".

5. CENTRO REPUBLICANO DEMÓCRATA FEDERAL.

La referència més antiga és del 1892, i tingué dos locals: carrer Wad-Ras, 11, i carrer Sant Joan de Malta, 1. La mateixa entitat apareix alguna vegada amb el nom de "Comité Federal Republicano". Al local del carrer Sant Joan de Malta (en realitat, una xocolateria) hi trobem el "Casino Republicano Demócrata Federal", també d'ençà el 1892.

1.2. PROGRESSISTES

6. CENTRO DEMOCRÁTICO PROGRESISTA.

Fundat i legalitzat el 1882, fou una de les entitats republicanes locals amb més empenta, perllongant les seves activitats fins la

desaparició de Sant Martí com a ens administratiu. Tingué la seu al carrer Triomf, 131, i a la plaça Massada (Sagrera), compartint-les amb el "Centro Republicano El Progreso". Adoptà a voltes la denominació de "Círculo Democrático Progresista de San Martín de Provensals".

7. PARTIDO (CENTRO) (COMITÉ) REPUBLICANO PROGRESISTA.

Apareix documentat per primer cop el 1893, amb domicili al carrer Sant Joan, 49. A l'igual que el "Centro Democrático Progresista", tingué com a principal membre en Tomàs Burrull Jacas, regidor martinenc i posteriorment regidor de l'ajuntament barceloní.

1.3. CENTRALISTES

8. CASINO REPUBLICANO CENTRALISTA DE LA SAGRERA.

L'esmenta per primer cop el setmanari "Las Afueras de Barcelona", l'abril del 1891. El 1892 consta com a "Centro Republicano Centralista", tot aixoplugant militants republicans de diverses faccions.

9. PARTIDO DEL CENTRO REPUBLICANO.

Apareix també el 1892, amb local a la carretera de Mataró, 307. No apareix inscrit al llibre de registre del Govern Civil. Sí ho fa, en canvi, el "Centro Republicano Democrático Centralista", instal·lat al local suara esmentat.

1.4. HISTÒRICS, POSSIBILISTES I NACIONALS

10. COMISIÓN INTERINA DEMOCRÁTICO POSIBILISTA DE SANT MARTÍN DE PROVENÇALS.

Ens la trobem per primer cop al setmanari "El Vigilante", el 15 de juny de 1879, donant com adreça carretera de Mataró, 297. El mateix local donà cabuda, posteriorment, al "Casino del Centro Republicano", legalitzat al Govern Civil l'any 1894.

11. CENTRO (CÍRCULO) REPUBLICANO HISTÓRICO.

Legalitzat el 1892, amb seu al carrer Triomf, 53. La mateixa referència sembla ser igualment vàlida pel "Comité Republicano Democrático Posibilista". Recordem que Triomf, 53 era l'adreça administrativa del setmanari republicà "La Consecuencia".

12. PARTIDO (CÍRCULO) REPUBLICANO NACIONAL.

Fundat el 1895 i legalitzat dos anys més tard. Domiciliat al carrer Triomf, 42.

1.5 COALICIONISTES O D'UNIFICACIÓ

13. CÍRCULO DEMOCRÁTICO DE LA UNIÓN REPUBLICANA DE SANT MARTÍN DE PROVENÇALS.

Domiciliada al carrer Clot, 72, i fundada, segons "Las Afueras de Barcelona", el 1891, si bé no apareix al llibre de registre del Govern Civil fins el 1893. A la mateixa font trobem anotat un "Centro Democrático de la Unión Republicana de San Martín de Provensals", legalitzat el 1889 i amb seu al carrer Sant Joan de Malta, 12.

14. CENTRO REPUBLICANO COALICIONISTA MARTINENSE.

A la premsa martinenca s'esmenta per primer cop aquesta entitat el maig de 1891, si bé ja està legalitzada el 1890, amb local al carrer Rec Comtal, 1.

15. UNIÓN REPUBLICANA DEL DISTRITO 2º.

Al carrer València, 103, a més d'aquesta coalició legalitzada el 1893, trobem el "Casino Republicano Democrático Progresista" (legalitzat el 1894) i el "Centro Republicano Democrático Unionista" (entitat que, el 1891, té el seu estatge al carrer Sicília, 20).

1.6. ASSOCIACIONS REPUBLICANES QUE NOMÉS APAREIXEN AL LLIBRE DE REGISTRE DEL GOVERN CIVIL.

16. CENTRO REPUBLICANO COALICIONISTA SAGRERENSE.

Legalitzat el 1891, local a la plaça Amàlia, 13.

17. CENTRO DE LA UNIÓN REPUBLICANA SAGRERENSE.

Legalitzat el 1892, local a la carretera d'Horta, 8.

18. CÍRCULO DE LA UNIÓN CONSTITUCIONAL REPUBLICANA DEL DISTRITO 2º.

Legalitzat el 1894, local al carrer Diputació, 20.

19. CENTRO REPUBLICANO DEMOCRÁTICO INSTRUCTIVO EL PROGRESO.

Legalitzat el 1895, local al carrer Església, 17.

2. ENTITATS DINÀSTIQUES

Refer la trajectòria de les entitats dinàstiques a Sant Martí equival a seguir un grapat de breus notícies de premsa —sovint poca cosa més que simples rumors— de molt dubtosa versemblança i gairebé impossibles d'integrar en un esquema cronològic mínimament coherent. A grosso modo podem distingir quatre plataformes polítiques, dues de conservadores i dues de liberals.

20. COMITÉ MONÁRQUICO CONSTITUCIONAL (O "COMITÉ CONSTITUCIONALISTA")

Presidit per Salvador Buxó, aquesta associació política funcionava al marge del Partit Conservador oficial. Sembla ser que no perllongà la seva tasca durant gaire temps.

21. COMITÉ LIBERAL MONÁRQUICO.

Fundat el 1885, en formaven part el mateix Buxó i d'altres membres destacats de la vida política martinenca (Joan Arpí, Emili Gifreda, Ignasi Servat, etc.). No tenim altra referència que la que dona el número 505 de "L'Arch de Sant Martí".

22. CÍRCULO LIBERAL MONÁRQUICO.

És possible que aquesta segona entitat liberal —creada el febrer del 1892 a iniciativa del director de "L'Arch de Sant Martí", Serra i Sulé— fos una dissidència de l'anterior Comité o bé una continuïtat d'aquest després d'una etapa d'esllanguiment: de fet, hi trobem noms similars (els Buxó, Gifreda, Aymerich, etc.). Es dissolgué el 1894, quan els seus integrants es van passar en massa al Partit Conservador.

23. CÍRCULO CONSERVADOR LIBERAL INDEPENDIENTE.

Domiciliat al carrer del Clot, 96, i orientat devers el corrent silvelista, sembla ser que aixoplugà els membres del Partit Liberal d'ençà els anys 1894-95.

3. ENTITATS CATALANISTES

24. CENTRE CATALANISTA PROVENSALENCH.

Domiciliat al carrer del Clot i legalitzat el 1879, el Centre Catalanista Provensalench aixoplugà gent de molt diversa procedència política, essent especialment notable la derivada del camp conservador dinàstic. La seva activitat fou molt notable al llarg de la dècada els 80, a redós del quinzenari "L'Arch de Sant Martí". No coneixem amb exactitud la data de la seva desaparició.

4. ENTITATS CARLINES

25. CÍRCULO TRADICIONALISTA DE SAN MARTÍN DE PROVENSALES.

Només tenim la referència que figura al llibre del registre del Govern Civil: legalitzat el 1892, local al carrer Llacuna, 1.

26. CÍRCULO CARLISTA DE SANT MARTÍN DE PROVENSALES.

Només en tenim una referència escadussera per a l'any 1896. És molt possible que es tracti de la mateixa entitat acabada d'esmentar.

5. ENTITATS SOCIALISTES

27. PARTIDO DEMOCRÁTICO SOCIALISTA OBRERO ESPAÑOL.

Començar a desempellegar les seves activitats el 1892, al local el carrer Bogatell, 72 (un local públic, molt possiblement).

Maria Coll

SALVADOR SEGUÍ, EL NOI DEL SUCRE

El 10 de març es commemoraven cent anys de l'assassinat del líder obrer Salvador Seguí. Era conegut com "El Noi del Sucre", sembla que per la seva afició de menjar terrossos de sucre. Va ser una víctima més de l'època del pistolerisme a Barcelona. A La Verneda de Sant Martí hi ha un institut d'ensenyament secundari que porta el seu nom.

Els darrers mesos havien estat una bogeria. Xerrades, conferències, tertúlies... En els dos mítings que es van celebrar a Reus i a Tarragona, a principis de març del 1923, no hi cabia ni una agulla. I, en totes aquestes intervencions, Salvador Seguí denunciava els atemptats i defensava l'enfortiment de la Confederació Nacional del Treball (CNT) a través d'aliances amb altres organitzacions, com els partits polítics d'esquerres. Aquest missatge, però, no agradava a tothom i, en un temps en què a Barcelona els problemes es resolien amb violència, Seguí es movia amb una pistola a la butxaca de l'americana i escortat sempre per un col·laborador o company que li feia de guardaespalles.

El dia anterior a la seva mort, el líder de la CNT i la seva parella, Teresa Muntaner, ja havien evitat un intent d'atemptat, a la porta del Teatre Còmic. La tarda del dissabte, 10 de març, Seguí va trobar-se amb Lluís Companys, advocat i amic, i dos sindicalistes, Lluís Botella i Francesc Comas, més conegut com a Peronas, al cafè El Tostadero de la plaça de la Universitat. La tertúlia es va allargar fins aproximadament les set, quan la colla es va acomiadar i dispersar. Seguí i Comas van baixar Rambla avall fins al carrer de Sant Pau, on van introduir-se al districte Cinquè, uns anys més tard conegut popularment com a barri Xino.

A la cantonada del carrer de la Cadena (avui rambla del Raval) amb el de Sant Rafael, se'ls van acostar tres homes. Tot i que anaven armats, cap dels dos no va tenir temps de reaccionar. Segons l'autòpsia, El Noi del Sucre, com popularment es coneixia Seguí, va morir d'un únic tret a la nuca. Tenia trenta-cinc anys. Comas va rebre tres impactes de bala i, trontollant, va aconseguir entrar a una carnisseria.

Tots dos havien de ser pares al cap de pocs mesos. Alguns vianants cridaven, mentre d'altres miraven incrèduls la taca de sang de l'empedrat, que cada vegada es feia més gran, sota el cos del líder sindicalista.

Un dels primers a arribar al lloc dels fets va ser un altre sindicalista, Josep Gardeñas, que va reconèixer el cadàver. Tot seguit, la notícia va començar a córrer de boca a orella per tots els carrers de la ciutat: "Han mort Seguí!". Uns quinze minuts més tard del crim, va arribar la policia i, després, Cándido García Camaño, el responsable del jutjat d'instrucció de les Drassanes, que va ordenar l'aixecament del cadàver i va dirigir una ràpida inspecció ocular a l'escena del crim.

L'endemà, diversos ciutadans van deixar flors al lloc dels fets, però van ser retirades de seguida. També es van registrar algun tiroteig i aldarulls. Les autoritats, per evitar un motí, van detenir alguns sindicalistes i van clausurar el diari Solidaritat Obrera, òrgan de la CNT. Dilluns, a les quatre de la tarda, Seguí va ser enterrat al Cementiri Nou (actualment, de Montjuïc) en la més estricta intimitat. Preocupats per la possibilitat d'un esclat d'indignació, tres dies més tard, quan Comas va morir a l'Hospital Clínic a causa de les ferides, sí que es va permetre un enterrament públic, i va ser multitudinari. La policia mai no va fer esforços per trobar els assassins, però tothom ho tenia clar. Qui volia veure mort El Noi del Sucre?

UN PINTOR DE PARETS

Segons la partida de naixement, Seguí va néixer a Lleida el 23 de setembre del 1887, però la família estava molt arrelada a Tornabous (Urgell) i, des d'aquesta localitat, es van traslladar a Barcelona amb la voluntat d'aprofitar l'auge econòmic de l'Exposició Universal del 1888. El pare, forner de professió, sempre va voler que l'hereu estudiés, però el fill, inquiet, rebel i independent, només va aguantar sota l'autoritat dels mestres fins als dotze anys. Va provar diversos oficis, però si es va quedar amb la feina de pintor de parets va ser perquè li permetia treballar amb autonomia i en solitari o amb una quadrilla d'homes reduïda.

Maria Coll, historiadora i periodista, en col·laboració amb Teresa Abelló, professora d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona. Aquest estudi és un fragment del que va aparèixer a la revista d'història *Sàpiens*, número 252.

Malgrat haver abandonat els estudis, Seguí defensava l'educació com a arma revolucionària i base de la llibertat personal. Era autodidacte i un gran aficionat a la lectura. Però, sobretot, sabia escoltar i gaudia amb una bona conversa. Als quinze anys ja participava en mitings, discutia amb vells dirigents obrers, es relacionava amb sindicalistes que li proposaven lectures, assistia a les conferències de l'Ateneu Enciclopèdic i era un habitual de les tertúlies de cafè; especialment la del Café Español, al Paral·lel, on hi havia bohemis, anarquistes, socialistes, gent de diverses nacionalitats, i es discutia sobre revolució, drets humans, el futur del país i de les idees defensades per filòsofs com Kant, Spinoza, Bakunin, Marx, Proudhon i Nietzsche. Seguí, però, sobretot s'entusiasmava amb l'obra directa i punyent del poeta i polític mallorquí Gabriel Alomar, membre del Partit Republicà Català.

ELS PRIMERS ANYS DE LLUITA SINDICAL

Era un home de pensament, però també d'acció. Per aquest motiu, de manera primerenca, va tastar la repressió. Durant la vaga general del 1902 per reivindicar la jornada laboral de nou hores, Seguí, amb només quinze anys, va ser un dels tres-cents obrers detinguts. El 1907 també va ser pres durant nou mesos per rebel·lar-se contra la demagògia d'Alejandro Lerroux, líder del Partit Radical. Aquell mateix any ja formava part de Solidaritat Obrera, organització sindical prèvia a la CNT, i el 1914 començava a actuar com a activista d'aquesta central sindical de caràcter anarquista, fundada al Saló de les Belles Arts de Barcelona, el 30 d'octubre del 1910. El 1915 era escollit president de la Federació del Ram de la Construcció de Barcelona i secretari de l'Ateneu Sindicalista, on va organitzar una biblioteca. Però no va ser fins al 1917, durant el pistolisme, que Seguí va consolidar el seu paper de líder de l'anarcosindicalisme català.

L'AUGMENT DE LA VIOLÈNCIA

En el segon decenni del segle XX, Catalunya va viure una època de grans transformacions econòmiques i socials. El sector industrial cada vegada adquiria més importància: si el 1910 ocupava el 37% de la població activa de Catalunya, el 1920 ja era el 41%. A més, els obrers havien d'afrontar dos reptes importants: l'electrificació, que va suplantir la màquina de vapor i que va significar més competència i més diversificació del treball, i un encariment descontrolat del cost de la vida com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial, concretament del 90%, entre els anys 1917 i 1925. Aquella situació provocava descontentament entre una classe treballadora que es concentrava a les ciutats industrials i que creixia de manera descontrolada. Barcelona havia passat

de tenir 533.000 habitants, el 1900, a tenir-ne 710.000, el 1920, una creixuda protagonitzada per persones desarrrelades i que acabaven vivint en barraques.

Tot això, però, no justifica el fenomen del pistolisme, una lluita violenta que sobretot, però no únicament, va enfrontar, a partir del 1919, sindicalistes i faccions armades organitzades per la Patronal. Una lluita social, però també política, ja que els empresaris exigien al govern mà dura contra els obrers i la reacció d'aquests era agressiva. De fet, no tots els morts per anarquistes van ser patrons, també van ser assassinats el comte de Salvatierra, governador civil de Barcelona (1920), Eduardo Dato, cap del govern conservador (1921), i el cardenal Soldevila, arquebisbe de Saragossa (1923).

Una violència descontrolada i directa desconeguda fins aleshores. Un fenomen que, segons l'historiador Albert Balcells, s'explica per l'augment de la intervenció de l'exèrcit en l'ordre públic, per la falta d'una autoritat ferma en aquest àmbit —només entre el 1900 i el 1923, la capital catalana va tenir trenta-vuit governadors civils— i per una manca de dispositius policials: el 1919, a Barcelona hi havia un guàrdia per cada cinc mil habitants, quan a Londres la proporció era d'un agent per cada tres-cents seixanta habitants.

El pistolisme va enfrontar, a partir del 1919, sindicalistes i faccions armades organitzades per la Patronal

A més, a aquests elements cal sumar-hi que el país encara no tenia una democràcia consolidada. Els catalans encara guardaven en la memòria més recent el record de les tres guerres carlines del segle XIX, les bullangues urbanes i les bombes anarquistes. Aleshores, la violència era un fenomen habitual. Des de finals del segle XIX, Barcelona ja era coneguda com la rosa de foc. I, doncs, què va canviar? Dos fets políticament estèrils com la Setmana Tràgica (1909) i la vaga general del 1917 —aquesta va acabar amb trenta-dos morts, la majoria cenetistes— van provocar un canvi d'estratègia: els atemptats individualitzats. Les bombes i les pedres es van substituir per les pistoles. Per primera vegada, empresaris i líders sindicals serien executats al mig del carrer o a la porta de casa. Un dels primers va ser Josep Albert Barret, president de la Patronal Unió Espanyola de Transformadors Metal·lúrgics, mort d'un tret davant de l'Escola Industrial de Barcelona, el 8 de gener del 1918. L'endemà, al diari Solidaritat Obrera deia sobre el difunt "a cada puerco le llega su San Martín".

Seguí fotografiat amb les seves típiques postures de míting

LA CNT, EL GRAN SINDICAT

Encara que no es pot equiparar anarquisme amb pistolerisme, aquell fet també va coincidir amb un altre esdeveniment molt important: la consolidació de la Confederació Nacional del Treball (CNT). Del 28 de juny a l'1 de juliol del 1918, a la seu de l'Ateneu Racionalista Obrer de Sants, situat al carrer del Vallespir, 12, va tenir lloc el congrés de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRT).

La trobada era d'àmbit català, però, tenint en compte que Catalunya era la zona amb més afiliació i més ebullició, tothom tenia clar que les decisions que es prenguessin aquí tindrien transcendència a tot l'Estat. Al Congrés hi van ser representats 73.860 associats, amb 164 delegats que pertanyien a 153 societats obreres i sindicats de les principals comarques. Excepte les ponències dedicades als presos i a les escoles racionalistes, centres educatius lligats als sindicats i als ateneus, la resta eren sobre temes organitzatius.

La proposta estrella del congrés va ser, sens dubte, els sindicats únics, una estructura més eficaç i moderna que l'anterior i que substituïa els sindicats d'ofici. A partir de llavors, independentment de la seva feina, tots els obrers d'una empresa passaven a formar part d'un mateix sindicat de ram. La proposta es va aprovar i el primer Sindicat Únic que es va crear va ser el de les Arts Gràfiques, a finals del 1918. També es va fer una aposta ferma per l'acció directa. Feia poc més d'un any que la Revolució Russa havia acabat amb el règim tsarista i els obrers catalans miraven amb entusiasme cap a aquell país: "Els nostres desitjos i les nostres admiracions són per a ells. A tots us prometem que els nostres actes estaran inspirats en les vostres gestes i que tindrem com a honor propi prosseguir el camí que ens heu remarcat", escrivia a la Memòria del Congrés.

A Sants, a més, hi va haver un canvi de lideratge. Els capítosts de la Setmana Tràgica i del Congrés del 1910 van deixar pas a una nova generació, que l'historiador Pere Gabriel va batejar com la dels "homes de Seguí", que en aquell congrés va ser escollit secretari general del Comitè Nacional de la CNT. Formaven part d'aquest grup Camilo Piñón, Francisco

Miranda, Evelio Boal, Joan Pey, José Viadiu, Enrique Rueda i Salvador Quemades. Aleshores, El Noi del Sucre tenia trenta anys, però ja era un home bregat en la lluita obrera. Defensava una organització sindical revolucionària, ferma i sòlida, que vertebrés la classe obrera en conjunt. Apostava per l'eficàcia i les decisions d'ordre pràctic, i defugia els debats ideològics i teòrics innecessaris. Segons ell, el sindicat havia de ser l'epicentre polític i social de la societat i qui havia de liderar la revolució, però no havia de tancar-se a la col·laboració amb altres organitzacions i partits polítics. Opinava que la revolució, malgrat la impaciència de molts obrers, no podia ser imminent, perquè no consistia a obtenir el poder, sinó a preparar la ciutadania per obtenir-lo. I, a més, havia de ser pacífica, perquè la violència només era justificable com a forma d'autodefensa; una opinió que no compartien alguns dels seus companys. El Congrés de Sants va ser un gran èxit polític i organitzatiu: si el juny del 1919 la CNT tenia 75.000 afiliats, a final d'any ja n'eren 345.000!

LA GRAN OPORTUNITAT

El lideratge de Seguí, però, va durar ben poc. Aprofitant la suspensió de les garanties constitucionals decretades el 16 de gener del 1919 a causa de la campanya proEstatut —per primera vegada, la Mancomunitat de Catalunya havia presentat un projecte d'autonomia per a Catalunya—, el líder de la CNT va ser detingut i confinat al cuirassat Pelayo, malgrat que no havia participat en la iniciativa. I, per tant, quan a inicis de febrer els treballadors de l'empresa Barcelona Traction Light and Power, més coneguda com La Canadenca, es van aturar i, a partir del 23 de febrer, s'hi van sumar altres sectors econòmics de la ciutat, el líder de la principal força sindical de la ciutat estava privat de llibertat. La gran ocasió que esperava la CNT per demostrar la seva força i capacitat de resistència, però, havia arribat.

Barcelona va quedar a les fosques. El transport es va paraitzar. Moltes fàbriques, empreses i oficines van haver de deixar de treballar. Els comerços van abaixar la persiana. La burgesia, amb el fantasma de la Revolució Russa present, vivia atemorida. La resposta del Govern Civil i la Federació Patronal només va ser més repressió. Entre tres mil i quatre mil sindicalistes van ser presos al castell de Montjuïc i, el 6 de març, van ser acomiadats tots els vaguistes, pràcticament tots els treballadors de la ciutat. Quan la situació ja era insostenible, i davant del perill que el conflicte superés els límits de la capital catalana, el govern va decidir dialogar amb els dirigents de la CNT, sobretot amb Seguí. I va concedir un seguit de mesures immediates amb una gran transcendència, entre les quals hi havia la jornada de vuit hores (Espanya va ser el primer estat que va assolir per llei aquesta fita per a tots els treballadors), increments salarials, la

readmissió dels acomiadats, l'alliberament dels presos i l'acceptació de la capacitat de negociació dels sindicats.

El 16 de març, la CNT va celebrar una assemblea a la plaça de braus Les Arenes per decidir sobre la continuïtat de la vaga. El recinte estava ple a vessar. Més o menys uns quaranta mil treballadors. Francisco Madrid, redactor de La Publicidad, va descriure l'escena amb aquestes paraules: “Pechos al aire, camisas oscuras, rostros sin afeitar, mujeres que gritan, muchachos que encaraman en los lugares más imprecisos de una plaza de toros; multitudes enervadas”. Un sector de l'organització proposava anar fins al castell de Montjuïc i assaltar-lo. Segons Pere Foix, testimoni directe dels fets, “tots els oradors, seguint l'acord que prèviament havia pres la regional catalana, aconsellaven tornar al treball, però tots eren interromputs per la multitud que reclamava

nante”, explicava a la seva crònica Francisco Madrid. Les paraules del líder sindicalista eren clares: “Si voleu els presos anem per ells —i va fer un gest com si comencés una marxa cap a alliberar-los—. Ho tenim tot guanyat, som els amos del carrer, però demà què farem?”. I acusava l'actitud dels seus companys de pueril.

Segons Seguí, encara no era l'hora de la revolució total, sinó d'acceptar els avantatges que havien aconseguit i assentar la força que havien obtingut. I quan, al final del seu discurs, va preguntar “S'acorda anar al treball?”, la resposta afirmativa va ser unànime. El públic va sortir de la plaça entusiasmat, amb sensació de victòria. El líder de la CNT havia aconseguit convèncer els seus, però el pols amb els cenetistes radicals, que el consideraven un líder dèbil, no es va acabar de resoldre mai.

Aquells atacs individualitzats eren executats pels Sindicats Lliures, una organització obrera que havien creat militants carlins a l'Ateneu Legitimista de Barcelona el 1919, però sota el padrinatge de la Patronal Catalana i la protecció del Govern Civil, el poder militar i la policia

l'alliberament immediat de tots els presos”. El dilema exposat era clar: treball o revolució. “La cridòria eixordava. Ningú no podia parlar. Tots els qui ho intentaven eren avalotats. Xiulades, crits, insults, amenaces”. Les passions estaven a flor de pell.

Fins i tot Seguí, que havia recuperat la llibertat feia poques hores, també va ser rebut amb una gran xiulada. Però el de ponent, com bé el descriu Josep Viadiu, era un home “de to energètic i convincent, de veu potent i plena (...), i la seva popularitat descansava en les condicions de brillant orador i hàbil polemista. Quan començava a parlar la seva veu anava augmentant de to, caldejant l'ambient amb la força de la dicció i la fermesa dels seus arguments”. I aquell dia no va ser cap excepció.

A cada frase del líder, el soroll de la multitud descontenta per la repressió soferta, els atemptats i la intransigència dels anarquistes que desitjaven el tot o res disminuïa. I “a los cinco minutos, solo retumbaba su palabra, firme, ronca, sonora. El silencio era cada vez más aterrador, más impresio-

LA VIOLÈNCIA S'AGUDITZA

L'alegria va durar ben poc. Els patrons no van complir els acords i el 23 de març va esclatar una nova vaga general. Aquesta vegada, a causa de la unió de la Patronal, la burgesia i l'exèrcit, el pistolerisme va arribar al punt més àlgid. La Federació Patronal va iniciar una política de total intransigència i va començar a finançar una onada d'atemptats contra els quadres sindicals. La guerra social havia començat. El mateix Seguí va ser víctima de dos atemptats, dels quals va sortir il·lès. El primer va ser el novembre del 1919. I el segon el gener del 1920, mentre Barcelona estava immersa en un lock-out —tancament de fàbriques— dictat per la Patronal. Va tenir lloc al carrer de Mendizábal de Barcelona, quan El Noi del Sucre es dirigia al Café Español. Els pistolers van errar els trets, però, en aquella ocasió, per unes hores, per la ciutat fins i tot va córrer la brama que el sindicalista havia estat abatut.

Aquells atacs individualitzats eren executats pels Sindicats Lliures, una organització obrera que havien creat militants carlins a l'Ateneu Legitimista de Barcelona el 1919, però sota el padrinatge de la Patronal Catalana i la protecció del Govern Civil, el poder militar i la policia. L'objectiu d'aquell sindicat era acabar amb “la tirania de la CNT”. Segons una estadística del notari i polític Josep Maria Farré, l'any 1922 els Sindicats Lliures tenien legalment constituïts vint-i-dos sindicats professionals i 150.000 afiliats.

Aquell context de violència també va atreure a Barcelona personatges foscos sense feina, com ara antics espies i delinqüents, que extraoficialment es van posar al servei de la Patronal i del capità general de Catalunya, Joaquim Milans del Bosch. Un dels més coneguts va ser Bravo Portillo, expolicia corrupte i cap de la Banda Negra, autora de diversos atemptats contra anarquistes. I també Friedrich-Rudolf Stallmann, més conegut com el baró de Köning, exespia alemany i substitut

De Barcelona a Madrid. Salvador Seguí arriba a la capital espanyola per fer una gira per exposar el seu ideari (1919)

de Portillo després del seu assassinat per part d'anarquistes, el setembre del 1919. I, per protegir-se dels treballadors, la burgesia encara va recuperar el sometent, una milícia originalment de caràcter rural, però que en aquell moment es va traslladar a les ciutats, integrada sobretot per membres de la Junta de Foment del Treball Nacional.

En aquell context de pràcticament guerra civil, Seguí va continuar defensant les seves idees d'acció pacífica, però cada vegada amb més dificultats. L'atemptat contra Fèlix Graupera, president de la Federació Patronal de Catalunya i representant de la línia dura de l'empresariat, va comportar, el gener del 1920, la clausura de la Confederació Regional del Treball (CRT) i, novament, la detenció dels seus màxims dirigents fins al mes de juny, entre ells El Noi del Sucre. La llibertat va durar només quatre mesos.

El 23 novembre del mateix any, amb trenta-sis sindicalistes més —entre els quals Lluís Companys—, Seguí va ser deportat al castell de la Mola, a Maó. Al vaixell es va assabentar que el seu amic Francesc Layret havia estat assassinat per un pistoler de la Patronal. Així, doncs, mentre obrers i empresaris es mataven pels carrers, els opositors que defensaven una lluita constructiva estaven entre reixes. Paradoxalment, un dels pocs llocs on encara estaven segurs.

LA VIDA AL CASTELL DE LA MOLA

“Vivimos horas y días de dolor intenso, de terror profundo. Horas y días de miseria y de angustias, de odio y de rabia, de abatimiento y de desconsuelo”, va descriure Antonio Amador, un dels sindicalistes presos. El lleidatà va aprofitar els mesos de captiveri per perfeccionar el seu discurs. D'aquesta manera, el 31 de desembre del 1920, mentre a Barcelona les famílies preparaven el Cap d'Any, al pati del

castell, Seguí pronunciava la conferència Anarquia i sindicalisme, un intent de difondre esperança als companys, però també una dosi de realisme. “El sindicalisme és la base, l'orientació econòmica de l'anarquisme. Diguem que n'és la concepció. L'anarquia no és un ideal de realització immediata”, afirmava.

L'ORIGEN DELS PISTOLERS

“Un capvespre, en un suburbi, sonà un tret de revòlver. Un amo caigué mort, davant la seva fàbrica. Qui havia fet aquella mort? No es descobrí. L'endemà sonà un altre tret. Un altre amo mort. I després un altre, i un altre i un altre. Més endavant hi hagué tres morts en un dia. Més tard, hi hagué atemptats a ple sol, al centre de Barcelona. Ja no eren els amos solament els que queien. També mataven obrers. Els homes es jugaven la vida per un tres i no res. La vida humana havia baixat de preu. La sang ja no esglaiava ningú (...). No eren agafats els agressors. Ningú no donava la cara, la gent que veia cometre el crim deixava fugir els assassins, no els delatava.” A l'obra *Servitud. Memòries d'un periodista* (1926), Joan Puig i Ferrer explica perfectament la sensació de terror que vivia la ciutat.

Del juliol del 1922 al desembre del 1923, a Barcelona, es van celebrar vint-i-sis judicis per atemptats socials

La sensació d'impunitat era total. Els testimonis mai havien vist res, mai delataven ningú, i la policia només posava interès a atrapar els autors dels atemptats quan els morts eren agents de l'autoritat. Del juliol del 1922 al desembre del 1923, a Barcelona, es van celebrar vint-i-sis judicis per atemptats socials. Es van asseure al banc dels acusats setanta persones: trenta-cinc de la CNT, setze del Sindicat Lliure i un exmembre del sometent. D'aquests, cinquanta-sis van ser absolts (un 83%), de tres es desconeix la seva sort i la resta van ser condemnats a diverses penes.

Segons l'historiador Albert Balcells, per ser pistoler calia “predisposició” o “antecedents de pinxo”. També podia ser un treballador acomiadat arran d'una vaga que, després de no haver trobat feina, havia esdevingut cobrador de quotes sindicals, és a dir, anava de fàbrica en fàbrica amb una arma i un dia cometia un crim contra un empresari. Però, sovint, els inicis no eren a causa d'una fatalitat, sinó més premeditats. Els pistolers eren homes prèviament relacionats amb la delinqüència comuna o organitzada, la qual cosa desprestigiava la pròpia lluita sindical.

ELS DARRERS MESOS

Quan Seguí va sortir de la presó l'abril del 1922, la CNT era una ombra del que havia estat. El pistolisme, la violència i els morts havien provocat que el sindicat caigués en un cercle viciós: d'una banda, la situació inestable i la manca de reconeixement de la Patronal impedié que els líders poguessin combatre la violència, mentre que, de l'altra, se'ls acusava de no fer res per eliminar-la. Davant d'aquella disjuntiva, Seguí va decidir emprendre una sèrie de mitings arreu de l'Estat (Sevilla, València, Madrid, Saragossa...) per tornar a exposar el seu ideari.

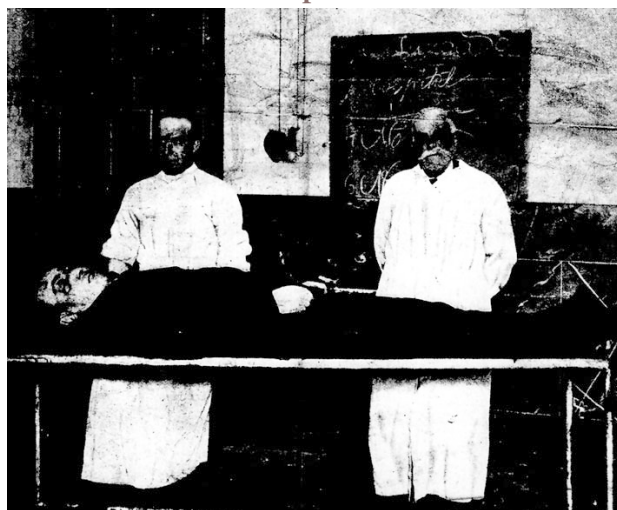
Insistia en la necessitat d'enfortir l'organització, combinar l'idealisme i el pragmatisme —“el sindicat és cervell i braç i no es pot comprendre un sense l'altre” —, i desautoritzava l'acció directa. També va intentar refer les relacions amb els socialistes i atreure les classes mitjanes, intel·lectuals i polítics d'esquerres. De mica en mica, la gent el tornava a escoltar. “Seguí semblava desbaratar la tàctica de la Patronal de desarticular el sindicalisme i marginar l'anarquisme. I això significava la seva sentència de mort”,

Sis mesos més tard de la mort de Seguí, el cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera, finançat per la classe empresarial catalana, va triomfar

assegura l'historiador Xavier Díez. Les amenaces de mort eren constants. Era conscient que estava en el punt de mira del Sindicat Lliure, però va decidir no alterar la seva activitat; fins que, el vespre del dissabte del 10 de març del 1923, va ser assassinat d'un tret.

En un primer moment, alguns mitjans de la Patronal van insinuar la possibilitat que els executors del dirigent de la CNT haguessin estat anarquistes intransigents que acusaven Seguí de reformista, però ràpidament aquesta teoria es va descartar. Dos dies després de l'assassinat, Lluís Adset va ser detingut perquè s'havia trobat la seva cartera al lloc dels fets, però només era un curiós. La investigació de la policia va ser tímida. Ni Innocencio Feced, pistolero al servei de governador civil Martínez Anido, que havia proclamat públicament la voluntat de matar el líder de la CNT catalana i havia estat assenyalat per Comas com un dels autors del crim, no va ser detingut.

El cos de Salvador Seguí a la taula de la sala forense de l'Hospital Clínic de Barcelona

Tothom va donar per fet que darrere d'aquella mort, com ja havia passat amb els anarcosindicalistes Pau Sabater (1919) i Evelio Boal (1921), hi havia pistolers del Sindicat Lliure pagats per la Patronal. “Avui sabem que per l'atemptat que va costar la vida a Salvador Seguí i al seu amic Francesc Comas foren pagats molts milers de pessetes i hom feu pujar a vint-i-cinc mil la quantitat”, va escriure anys més tard Àngel Pestaña, secretari nacional de la CNT en diverses ocasions. Fins i tot va assegurar, sense dir noms, que el promotor era un industrial barceloní força conegut i representatiu.

EL FINAL DEL PISTOLERISME

Sis mesos més tard de la mort de Seguí, el cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera, finançat per la classe empresarial catalana, va triomfar. La CNT va ser incapaç de respondre a l'aixecament amb una vaga i va començar a perdre seguidors fins a la seva il·legalització, el maig del 1924. Amb el Sindicat Lliure com a únic representant de la classe obrera, els atemptats van desaparèixer i la fi del pistolisme es va considerar el primer èxit de la dictadura.

El 1933, en plena República, el fill d'El Noi del Sucre, El Ieni Seguí, que va morir tísic als disset anys, escrivia al diari L'Opinió: “Vaig perdre el pare, que fou assassinat per unes mans assassines i vils... En l'esfera en què actuava el meu pare, també deixà sentir-se fonament a mesura que ha anat transcorrent el temps la pèrdua d'aquest. La CNT es trobà amb el mateix en què m'he trobat jo... Avui és quan més els treballadors el trobaran a mancar, com el trobo jo, aquell home amb els seus consells i la seva parla, unit a les seves múltiples activitats, tan alt va deixar el prestigi de la classe treballadora”. Una classe obrera que cent anys després encara el recorda. ❖❖❖

Ramón Alberdi

NOTA HISTÓRICA SOBRE EL ANTIGUO PUEBLO DE SAN MARTÍN

Capítol del llibre "La formación profesional en Barcelona" (Ed. Don Bosco, 1980) dedicat a l'antic municipi de Sant Martí de Provençals i els seus equipaments escolars.

Nos falta aún por conocer, en los pormenores que serían de desear, la historia del antiguo pueblo de San Martín (268). Dejando a un lado las cuestiones referentes a la denominación y orígenes de la localidad (269) todos los barceloneses de hoy asociamos espontáneamente el nombre de San Martín de Provensals a la imagen más viva e impresionante de un gran centro manufacturero de corte moderno.

¿Quién de nosotros no se ha detenido a contemplar, una tarde cualquiera, ese inmenso bosque de chimeneas humeantes sobre el fondo azul del mar? ¿Y no es verdad que, cuando nos encontramos lejos de aquí, echamos de menos, con nostalgia, esa silueta tan entrañablemente inserta en la geografía de nuestra ciudad? Las gentes de finales del siglo pasado y principios del presente lo llamaron Obrador de Barcelona y Manchester latino (270). Tenían motivos para ello.

Pero no se vaya a creer que el nuevo conjunto industrial —sin duda alguna uno de los más importantes de toda la Península durante el siglo XIX— constituyera una fuerza competitiva frente a la capital catalana. Nada de eso. La vida industrial de San Martín fue una derivación de la de Barcelona: de aquí procedían los fondos económicos que allí se invertían; como también los sistemas de producción y comercialización, las iniciativas, las materias primas y todo el elemento dirigente. Por eso dice gráficamente Francisco Curet que "Sant Martí era un gran suburbi, un satèl·lit, si voleu, de Barcelona" (271). Lo que pertenecía a San Martín era sólo el territorio y la mano de obra, recogida de muchos puntos de la Península.

El proceso de transformación fue idéntico al que se siguió en Sants o en San Andrés de Palomar: la industria fue devorando, poco a poco —a veces, rápidamente—, los terrenos que hasta entonces se habían destinado a la producción

agrícola. Hablando en general, comenzó por los núcleos de mayor asentamiento —como el Clot y la Sagrera—, para extenderse seguidamente a la zona marítima (Pueblo Nuevo) y a la parte más alta (La Muntanya) —en la que se había instalado la vida campesina, patriarcal y señorial, de las nobles masías catalanas (por ejemplo, Can Sebastida)—. Donde hubo huertas y campos de cultivo, se levantaron fábricas, talleres y almacenes. La metalurgia y la manipulación textil se impusieron sobre todas las demás. Todo este proceso gigantesco arranca, en su forma moderna y definitiva, desde el decenio 1850-1860. Las causas son muy fáciles de comprender y las resume exactamente don Francisco de Bofarull: la proximidad de la capital catalana; la abundancia de agua en la acequia condal —elemento imprescindible para la implantación de cualquier industria—; la baratura de los alimentos y de los terrenos para edificar (272).

El crecimiento demográfico acompañó, como es natural, a la expansión industrial. En 1831, la población de San Martín no superaba los 1.500 habitantes; en 1857, pasaba de los 7.000; sobre el 1877, alcanzaba el rango de una capital con 24.829 habitantes, que, veinte años más tarde, en 1897 (año de la agregación a Barcelona), se convierten en 51.884. De éstos, 25.000 ó 30.000 al menos eran trabajadores activos. Pero, en rigor, el contingente de la mano de obra ascendía a muchos más, ya que un gran número de operarios empleados en las factorías de San Martín tenían su domicilio en la Ciudad Condal, especialmente en el barrio barcelonés de San Pedro. Al cerrarse el primer decenio del siglo actual, la población del antiguo municipio no bajaba de las 67.000 almas (273).

Puede figurarse el lector los graves problemas urbanísticos, sanitarios y culturales que se seguían de este aumento demográfico sin precedentes. Políticamente, la coyuntura del 1868 al 1875 estuvo dominada por el ímpetu obrerista-revolucionario.

La Administración Municipal quedó desbordada por completo. Según vamos a ver a continuación, durante los años que historiamos (1892-1897), la vida económica del

Ramon Alberdi (1929-2009) fou un historiador de les institucions educatives. Sacerdot salesià expert en el catolicisme social.

Municipio se debatió en un colapso permanente. La extensión extraordinaria del término municipal —equivalente a la superficie ocupada por Barcelona y su ensanche— vino a complicar notablemente el eficaz funcionamiento de los servicios. En concreto, no resultaba nada fácil la oportuna coordinación de los centros docentes. Es un dato que no debemos olvidar a lo largo de nuestra exposición.

En aquel inmenso escenario sobresalían unos cuantos núcleos humanos con su propio ritmo diferenciado de evolución laboral y social, pero sin apenas conexión alguna entre sí. Una cosa curiosa: las gentes que habían acudido allí en incesantes oleadas migratorias reconocían su pertenencia, por ejemplo, a las barriadas del Clot, de la Sagrera o Pueblo Nuevo..., pero les costaba hacerse cargo de que formaban una comunidad superior, la de San Martín de Provensals. En todo caso, embelesados por la prosperidad de la capital vecina, se sentían mucho más barceloneses que martinenses.

Estas razones topográficas y sociológicas nos demuestran a las claras que aquel término municipal estaba radicalmente orientado a integrarse, tarde o temprano, en la única Administración de Barcelona, como gran ciudad. Toda la resistencia que, juntamente con otros pueblos del llano —con Gracia, sobre todo (274)—, opuso al respecto San Martín resultaba absurda y, a la postre, inútil (275).

En consecuencia, convendrá recordar —citándolas simplemente— las barriadas más típicas y destacadas de la antigua población martinense (que en enero de 1883 se dividió en cinco distritos y diecinueve barrios). Sobre ellas gravitó toda la vida económica, social y cultural del Municipio. Imagínese el lector un amplio tablero que desde el mar asciende suavemente hasta la altura del Guinardó, y limitado por los términos de San Andrés, de Horta, de San Adrián del Besós y Barcelona. Sobre él se encontraban, en incesante proceso de urbanización, los siguientes conglomerados:

— El Clot - La Verneda. El núcleo más significativo. Un magnífico huerto —el Clot de la Mel— hasta finales del siglo XVIII, y que, a mediados del siguiente, se convierte en el centro neurálgico de la actividad industrial martinense (talleres de reparación del ferrocarril MZA). La calle de San Juan de Malta, la Casa de la Villa (cuya construcción comienza el año 1868), la iglesia de Santa María del Clot (benedicida en 1882) y la gran plaza del mercado (porticada en 1889) llegaron a ser puntos ineludibles de referencia. El tranvía de San Andrés (inaugurado a finales de 1877) vinculó esta barriada obrera con la capital del Principado (276). La Verneda, abierta hacia el citado término municipal de San Andrés, siguió conservando por mucho tiempo su típico ambiente bucólico y pastoril.

—La Sagrera. El lugar más antiguo de San Martín —sobre la carretera de Ribas—, casi como su núcleo originario. El nombre hace relación al espacio sagrado que, ro-

deando la primitiva capilla medieval dedicada a San Martín de Tours —convertida en iglesia pública en el siglo XV—, disfrutaba de privilegios e inmunidades. Masías y mansiones señoriales configuraban su fisonomía social. Hasta que el maquinismo impuso nuevas formas de vida.

—La Muntanya-El Guinardó-El Camp de l'Arpa. Esta parte alta de San Martín que se acerca más bien a las tierras de Gracia, de Horta y de San Andrés constituían una apacible región de costumbres campestres. Torres y casas residenciales contemplaron, durante años, cómo se formaba, a sus pies, aquella trepidante concentración industrial en las zonas más próximas al mar. El Camp de l'Arpa —es imposible fijar con exactitud el origen de esta denominación— ofrecía más atractivo que el Guinardó con sus desniveles montañosos. Pero la

Los vecinos del Pueblo Nuevo, de muy diversa extracción social y geográfica, se consideraron siempre al margen de los de San Martín. Incluso pretendieron la autonomía municipal, que el Ayuntamiento martinense les concedió, por un voto de diferencia, en el año 1870

paz reinante se veía en ocasiones perturbada por la presencia de ladrones y gente maleante que encontraban fácil refugio en aquellos parajes apartados. La urbanización llegó al barrio de la Muntanya hacia el año 1860, y más tarde, hacia el 1895, al Guinardó.

A partir del año 1902, se inició la construcción del actual Hospital de San Pablo, en un extremo del Camp de l'Arpa, envuelto ya en la trama del Ensanche de Barcelona. A él vino a parar una ingente masa obrera, con sus típicas casas humildes e incómodas.

—El Taulat-Pueblo Nuevo-Campo de la Bota-Pekín. Corresponden a la parte baja de San Martín, tocando ya el mar, entre Barcelona y el Besós. El Taulat, como su nombre indica, venía a ser una extensa planicie de fertilísimas huertas (las del Besós), que proveían abundantemente los mercados de la capital en competencia con las del Llobregat. El verdor de los campos y el encanto de la brisa marina convirtieron, en un principio, el Taulat en sitio de descanso y recreo.

(En contraste desagradable se encontraban también por aquí el espacio desértico llamado el Canyet —donde se quemaban, según se dice, a los herejes y los animales muertos—, el cerro apellidado Campo de la Bota —del francés

butte, lugar usado para ejercicios de tiro de artillería— y el Cementerio General, inaugurado en 1819).

Pues bien: a mediados del XIX, y una vez ocupados los núcleos del Clot y de la Llacuna y buena parte de la Sagrera, el maquinismo, atraído por la abundancia de agua, intentó con éxito conquistar también estos terrenos.

El antiguo término del Taulat, del Canyet y las tierras desérticas de la playa cambiaron radicalmente de aspecto: las factorías, los almacenes, las casas —paupérrimas— del proletariado lo invadieron todo. Nació, literalmente, un pueblo nuevo. El Poble Nou no tuvo ninguna denominación especial, aunque algunos obreros y políticos, entusiasmados por las ideas colectivistas divulgadas por el sociólogo francés E. Cabet (*Voyage en Icarie, roman philosophique et social*, 1842), trataron de designarlo con el nombre de Icaria. La iniciativa no fue aceptada oficialmente (277).

Los vecinos del Pueblo Nuevo, de muy diversa extracción social y geográfica, se consideraron siempre al margen de los de San Martín. Incluso pretendieron la autonomía municipal, que el Ayuntamiento martinense les concedió, por un voto de diferencia, en el año 1870. Pero no se concretizó nada en la práctica (278). El tranvía se inauguró en 1884, y dos años más tarde, la calle principal, la del Triunfo, consiguió el rango de Rambla o Paseo...

(El barrio de Pekín —un trocito de playa en el Pueblo Nuevo— fue creado hace ahora algo más de un siglo por algunas familias chinas que procedentes de las islas Filipinas se instalaron —como pudieron, se entiende— en aquellos parajes (1870). Detrás de ellas, acudieron otras españolas formando así un vecindario miserable, con calles y casas construidas sin orden ni concierto).

—La Llacuna-El Poblet-El Fuerte Pío. El primero fue, hasta la irrupción del moderno urbanismo, un lugar húmedo e insalubre. Tanto se había adentrado el mar que, en 1469, tuvo lugar incluso una pequeña batalla naval en el espacio hoy delimitado, más o menos, por las calles Los Almogávares, Triunfo y La Llacuna (propriadamente dicha). Después, las aguas comenzaron a retirarse, aunque a ritmo lento, dejando detrás de sí, como decimos, unas tierras pantanosas, que si bien se prestaban al cultivo del lino y del cáñamo, daban origen a las perniciosas fiebres palúdicas. Resultó, pues, un paraje inhóspito y peligroso, en el que afincaron multitud de familias emigrantes, obligadas por la necesidad de tenerse que ganar el pan de cada día. De aquí que prendiera en estos grupos un malestar social persistente que duró aún después de las mejoras que, tanto en éste como en los demás barrios, trajo consigo, en medio de innumerables altibajos, la implantación de la vida industrial.

El llamado barrio de Poblet surgió por los años sesenta, sobre el plan Cerdá, en el terreno que hoy ocupa el Templo

de la Sagrada Familia y sus alrededores (entre las calles Marina, Mallorca y Aragón). Hacia finales de la centuria ofrecía un aspecto desolador porque, junto a las casas baratas de los jornaleros, se impuso también el barraquismo. El nuevo siglo fue eliminando tanta miseria.

Otra zona ocupada totalmente por el proletariado era la del barrio del Fuerte Pío. El Fort Pío fue una antigua fortaleza, de un historial muy poco brillante, que radicaba donde se levanta en la actualidad la Estación del Norte. Aún hoy resulta impresionante ponerse en conexión espiritual con esa parte de la ciudad. Años atrás constituía la puerta natural de acceso desde San Martín de Provensals a la capital de Cataluña.

En las páginas que anteceden encontrará el lector —así lo esperamos— la ambientación geográfica y social que necesita para situar ahora en ella la historia de la escuela popular-obrera de San Martín de Provensals. Los datos que acabamos de suministrar y las reflexiones que hemos apuntado le servirán para encuadrar oportunamente cuanto vamos a decir a continuación, tanto al tratar de la Escuela Municipal de Artes y Oficios como de la acción cultural promovida por las múltiples sociedades martinenses. Porque —y concluimos con esta advertencia— el pueblo provensalense se demostró ubérrimo a la hora de alumbrar y alentar su vida societaria.

ALGUNOS ASPECTOS DE LA VIDA ESCOLAR MARTINENSE

Estamos muy lejos todavía de poseer la historia de la vida escolar de los antiguos pueblos del llano de Barcelona. Todo lo que sabemos se reduce a datos esporádicos, sin conexión alguna. Nosotros desde nuestro puesto de observación —no se persigue aquí un estudio general— haremos algunas indicaciones que creemos de utilidad (279).

Según informes que hemos podido recoger, fue hacia el año 1880 cuando el Municipio de San Martín comenzó a tomar conciencia de las nuevas exigencias educativas que la transformación económica y social de la localidad estaba imponiendo. Hasta esta fecha, en efecto, todo el entramado de la acción docente del Ayuntamiento se reducía a ocho escuelas elementales —cuatro de niños y cuatro de niñas— situadas en los barrios que ya conocemos: el Clot, la Montaña, el Taulet y la Sagrera. Absorbían un contingente de unos 958 alumnos. “¿Es alta o baja dicha cifra?” —se preguntaba el secretario de la Junta Local de Primera Enseñanza al comenzar el curso 1880-1881 (280)—. Y respondía que, aunque no tenía datos suficientes, sin embargo, a juicio de la citada Junta, el estado de la instrucción era “satisfactorio” (281).

En todo caso, esta impresión favorable estaba motiva-

da por la participación de las escuelas privadas —de particulares y de asociaciones— en la obra común. Entre éstas y las públicas municipales sumaban veinticuatro, doce de cada sexo. Según las leyes vigentes —básicamente la de Moyano, del año 1857—, esto venía a ser “suficiente” para aquella población de unos 25.000 habitantes que contaba a la sazón el pueblo de San Martín de Provensals.

Pero lo lamentable era que no había ninguna escuela municipal de grado superior, ni los párvulos podían disfrutar de una a propósito para ellos. Ante la requisitoria de la Junta Provincial de Instrucción Pública que, a la verdad, siempre consideró deficiente cuanto se hacía en el Municipio martinense respecto a la cultura popular, el Ayuntamiento acordó, en el consistorio del 18 de marzo de 1880, la creación de una Escuela Municipal Superior y dos de párvulos —una en la parte alta, otra en la baja del Pueblo Nuevo (282)—. Las dos últimas llegaron a ser realidad; a la primera, en cambio, nunca le cupo esta suerte. En esta misma sesión se resolvió aumentar los haberes —a la sazón paupérrimos— de los maestros municipales.

No terminaron aquí las mejoras de este año. La junta Local de Instrucción se dio cuenta, en efecto, de que, aun cumpliendo lo preceptuado por las leyes del Estado, la acción de las escuelas municipales era absolutamente inadecuada para hacer frente a las nuevas necesidades. Y nombró una Comisión Especial para que estudiara las reformas de urgencia que debían introducirse. Ésta, persuadida —según manifestaba— de que “la enseñanza de las escuelas municipales debe acomodarse a la importancia adquirida por la población y necesidades que han creado el adelantamiento y progreso verificados de algunos años a esta parte”, preparó, antes de terminar el mes de mayo (1880), una serie de proposiciones encaminadas a la mejora que se pretendía (283).

El plan quedó muy por debajo de lo que debía hacerse. De todas maneras, es curioso y revelador percibir el aleteo de ese espíritu —técnico y utilitario— que comenzaba a vivificar gran parte de nuestro mundo civilizado. Estos martinenses del último ventenio del siglo pasado no alcanzaban, por ejemplo, a entrever las Escuelas de Artes y Oficios, pero incitaban a los maestros municipales a dar toda la preferencia posible a la enseñanza de la Geometría y del Dibujo Lineal; no tenían, por el momento, arrestos para organizar escuelas mercantiles, pero deseaban que los mejores de sus muchachos tuvieran oportunidad para dedicarse a esta clase de disciplinas; tampoco se atrevían a abrir centros especializados para la formación femenina, pero, reconociendo que “la educación de la mujer es sin disputa uno de los elementos más trascendentales para el porvenir de la sociedad”, insinuaban que se recomendase “a las señoras profesoras la enseñanza de la economía doméstica, coser a máquina, flores artificiales, corte

de vestidos y demás que crean conveniente” (284). Transcribimos la proposición más significativa, la segunda, que dice textualmente:

“Que se sirva acordar la junta excitar el celo de los señores profesores para que den en sus Escuelas las enseñanzas de Geometría, Dibujo Lineal, Geografía, Historia, Cálculo Mercantil y demás para que se consideren aptos los señores profesores, cuyos esfuerzos por la enseñanza se pondrán oportunamente en conocimiento de la Superioridad para que les sirvan de mérito en su carrera, y en el del Magnífico Ayuntamiento para que se digne acordar la recompensa honorífica o de otra clase a que se hubieran hecho acreedores, dando preferencia a las primeras de dichas asignaturas, no haciendo de las últimas sino en los casos especiales que las circunstancias generales de las escuelas lo permitan” (285).

Estos acuerdos de la Junta Local, “tan trascendenta-

Ante la requisitoria de la Junta Provincial de Instrucción Pública, el Ayuntamiento acordó, en el consistorio del 18 de marzo de 1880, la creación de una Escuela Municipal Superior y dos de párvulos

les y de tanta importancia para el porvenir de la ilustración martinense” como proclamaba el secretario, merecieron del Ayuntamiento “la más entusiasta acogida y fueron aprobadas inmediatamente” (286). Pero la situación real de las Escuelas Municipales mejoró muy poco. Es más: ante el rápido y constante avance de la industrialización y del movimiento demográfico, quedó radicalmente atrasada e insuficiente. Tanto es así que el Gobernador Civil de Barcelona, en calidad de presidente de la Junta Provincial de Instrucción, tuvo que advertir al Ayuntamiento de San Martín, en enero de 1896, que, según las leyes vigentes, le faltaban “diez escuelas de niños y otras diez de niñas” (287). Junto a estas limitaciones de los servicios comunales hay que dejar constancia, sin embargo, de las aportaciones de la iniciativa privada que, naturalmente, compensaban en buena parte la situación deficitaria (288).

Huelga que repitamos lo descrito anteriormente: como en Gracia, también aquí las escuelas estaban instaladas en dependencias alquiladas, con notables deficiencias higiénicas y didácticas (289); las quejas de maestros y auxiliares por su precaria situación económica resultaban frecuentes (290). La asistencia escolar nocturna para adultos nunca estuvo bien atendida: llegó tarde (291) y funcionó mal (292).

Pero, a pesar de todo esto, los exámenes y la distribución de premios se hacían con toda solemnidad.

Como tenemos indicado, la existencia de las enseñanzas especiales constituyó un valioso índice detector de la salud escolar de nuestros municipios. Pues bien: en San Martín de Provensals faltó casi en absoluto la enseñanza especializada. Aunque se registraron varios intentos por los años 1892, 1894 y 1896 en vistas a la fundación de una Escuela Municipal de Corte y Confección, todo quedó en el aire. La llamada Academia Municipal de Música tuvo más suerte, puesto que el Ayuntamiento, convencido, sin duda alguna, de que en particular esta disciplina era “uno de los más poderosos elementos que cuenta la civilización moderna para la morigeración y prosperidad de los pueblos” (293) consiguió sacarla a la vida (294). Pero por poco tiempo. Ya que se vio obligado a sacrificarla para hacer sitio, precisamente, a la Escuela de Artes y Oficios —como lo estudiaremos inmediatamente—.

NOTES

(268) La obra más completa y seria —redactada en 1916— sigue siendo la de F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*. Barcelona, s/a, págs. 1019-1038. Aunque cae fuera de los límites de nuestro trabajo, es muy interesante el volumen preparado por F. CURET, *Visions barcelonines 1760-1860*. Muralles enllà. Barcelona, 1959. Útiles algunas Guías como la de J. SUÑOL GROS, *Guía de San Martín de Provensals*. Acompañado de un plano general de la población y de cinco de las barriadas más importantes de la misma confeccionados por el arquitecto municipal don Pedro Falqués. Barcelona, 1888. Entre los periódicos más destacados y cercanos a la época que historiamos, basta recordar, a partir del año 1887, *L'Arch de Sant Martí*, *La Unión de los Pueblos*, *La Voz de las Afueras*, *Las Afueras de Barcelona*, cuyas colecciones completas no se encuentran tan fácilmente.

(269) F. DE BOFARULL Y SANS, *Orígenes del Pueblo de San Martín de Provensals*. Memoria leída en la sesión ordinaria celebrada por la Real Academia de Buenas Letras, el día 19 de febrero de 1889, en *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. V. Barcelona, 1896, págs. 199-225.

(270) Cfr. *El Fomento del Trabajo Nacional*, XI (1903) 218.

(271) F. CURET, *Visions barcelonines 1760-1860*. Muralles enllà, 225.

(272) F. DE BOFARULL, *Orígenes del Pueblo de San Martín de Provensals...*, 218.

(273) Cfr. F. CURET, *Visions barcelonines...*, 237. F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, 1026.

(274) Cfr. F. CARRERAS CANDI, o. C., 963.

(275) El Municipio de San Martín se constituyó en portaes-

tandarte del anti-agregacionismo. Ya en 1891, el concejal don José Matas decía en el consistorio: “El Ayuntamiento no puede consentir la muerte de la población, que muerte segura le causaría la desaparición de la industria que no podría soportar el peso de los tributos...”. Cfr. acta correspondiente a la sesión pública ordinaria del 6 de noviembre de 1891: ACSM, Libro de Actas 1891. El tema salió a debate incluso en la última sesión pública del Ayuntamiento autónomo de San Martín, el día 16 de abril de 1897. Cfr. acta oficial correspondiente.

(276) Le hará sonreír probablemente al lector el grave problema de circulación que el mentado tranvía acarrea a los pacíficos vecinos del Clot y de la Sagrera... He aquí, como muestra, las intervenciones de los concejales Matas y Prujá en el consistorio del 19 de agosto de 1891 —copiamos del acta oficial—:

«Pidió la palabra el señor Matas y dijo: que siendo muy frecuentes las noticias dadas por los periódicos de la capital vecina sobre las desgracias ocasionadas por el tranvía de vapor de San Andrés a Barcelona, y teniendo en cuenta que en la mayor parte de tan lamentables sucesos, por no decir en todos ellos, no cuentan las familias de las víctimas con medios suficientes para acudir en demanda de justicia contra el poderío de la empresa explotadora de dicho tranvía, creía del caso, cumpliendo un deber de conciencia, proponer al Ayuntamiento que se sirviera acordar que, a fin de evitar en lo posible que las crónicas registraran el menor número de desgracias, se obligase a dicha empresa a que en el trayecto de vía comprendido dentro de el poblado de la barriada del Clot, marchara un peatón con una banderola en la mano, delante de la máquina, a fin de advertir a los transeúntes el paso de los trenes; y que en lo sucesivo el Ayuntamiento tomara partes en causa en defensa de las víctimas, en todas cuantas desgracias ocasionara el tranvía de que se trata.

Contesta el señor Prujá que está del todo conforme con lo expuesto por el señor Matas, y que mediante su propuesta se haga extensiva a la barriada de la Sagrera, por ser veloz en extremo la marcha de los trenes en el recorrido de aquel trayecto...». Cfr. acta correspondiente a la sesión pública ordinaria del 19 de agosto de 1891: ACSM, Libro de Actas 1891.

(277) Cuajó, en cambio, el nombre de Icaria para la conocida avenida del cementerio, que hoy se llama Avda. Capitán López Varela.

(278) Cfr. F. CARRERAS CANDI, *La ciutat de Barcelona*, 956

(279) Como fuentes más importantes disponemos de los Libros de Actas del Ayuntamiento Constitucional de San Martín de Provensals (se encuentran en el Archivo Municipal de Historia, Casa del Arcediano), y tres legajos, muy voluminosos, con papeles referentes a Instrucción Pública del expresa-

do pueblo, pertinentes a los años 1834-80; 1880-87; 1887-97 (se pueden consultar en el Archivo Histórico de la Tenencia de Alcaldía del Distrito X, en la Plaza Valentín Almirall). Fuera de esto, no poseemos más que noticias sueltas en Guías y periódicos de la localidad (ver pág. 398, notas 268-269).

(280) *Cfr.* Memoria leída por el Secretario de la Junta Local de Primera Enseñanza de San Martín de Provencals en la solemne distribución de premios a los alumnos de las Escuelas Municipales verificada el día 7 de noviembre de 1880 (Archivo Histórico de la Tenencia de Alcaldía del Distrito X, Leg. Instruc. públ., años 1880-87).

(281) *Ibid.*

(282) *Cfr.* dictamen de la Comisión Cuarta del Ayuntamiento en unión de la Junta Local de Instrucción, acordado por el Cabildo Municipal el 18 de marzo de 1880 (*Ibid.*).

(283) *Cfr.* dictamen de la Comisión nombrada para proponer las reformas, 31 de mayo de 1880 (Archivo Histórico de la Tenencia de Alcaldía del Distrito X, Leg. Instruc. públ., años 1880-87).

(284) *Ibid.*

(285) *Ibid.*

(286) Memoria leída por el secretario de la Junta Local... (*Ibid.*).

(287) Instancia de la Junta Provincial de Primera Instrucción, 16 de enero de 1896 (*Ibid.* Leg. Instruc. públ., años 1887-97).

(288) SUÑOL GROS, Guía de San Martín de Provencals..., 11-12.

(289) «A consecuencia de las casas que se edificaron en la calle de Pujadas —se lamentaba, por ejemplo, ante el alcalde el maestro don Isidro Martí, el 27 de enero de 1892—, la escuela quedó inservible: no tiene luz, no tiene ventilación; es, pues, un criadero de miopes, un criadero de tísicos. Algunos padres, convencidos de que el local no reúne las condiciones higiénicas que son de desear, han retirado ya sus hijos» (*Ibid.*, Leg. Instruc. públ., años 1887-97).

Al año siguiente, ante las quejas de los maestros de las escuelas públicas de la calle del Juncar, la Alcaldía se tuvo que resignar a cerrarlas. Efectivamente, a juicio del arquitecto municipal que hizo el reconocimiento, «debían apartarse sin pérdida de tiempo a la niñez y al profesorado de aquellas

sentinas por insalubres y peligrosas». *Cfr.* testimonio de don Francisco Sitjá, en el consistorio público ordinario del día 1º de febrero de 1893: ACSM, Libro de Actas 1893, tomo 1.

(290) Si bien el Presupuesto Municipal de Instrucción Pública fue en constante aumento. Por ejemplo, entre los años 1894 y 1896 se pasó de sesenta mil a ochenta mil pesetas, según puede deducirse de los Libros de Actas del Ayuntamiento.

(291) En marzo de 1892, la renovación escolar promovida por la Comisión Quinta de la Corporación Municipal comenzó a preocuparse por el problema de la instrucción para adultos. La citada Comisión, en efecto, acordó «gestionar cerca de los maestros de las escuelas de este Municipio las condiciones bajo las cuales se ofrecerán a dedicarse una hora y media diaria por la noche a la enseñanza gratuita de la clase obrera de la población»: Acta correspondiente a la sesión del día 17 de marzo de 1892 celebrada por la Comisión Quinta (ACSM, Cuaderno de Actas 1892). Y al año siguiente, que sepamos nosotros, se implantó la enseñanza nocturna, valiéndose del servicio de los maestros de las escuelas diurnas: Acta correspondiente a la sesión ordinaria del Cabildo Municipal del día 25 de agosto de 1893 (ACSM, Libro de Actas 1893, tomo I).

(292) Los maestros protestaban, por ejemplo, de que el Ayuntamiento hubiera suprimido la gratificación que les pasaba en razón de las clases nocturnas. *Cfr.* instancia de la Junta Provincial, 23 de enero de 1896 (Archivo Histórico de la Tenencia de Alcaldía del Distrito X, Leg. Instruc. públ., años 1887-1897).

(293) Acta correspondiente a la sesión del día 31 de julio de 1891, celebrada por la Comisión Quinta: ACSM, Cuaderno de Actas 1891, n.º 1.

(294) *Cfr.* sesión pública ordinaria del Cabildo Municipal, 5 de agosto de 1891: ACSM, Libro de Actas 1891. Aquí mismo las condiciones estipuladas entre el Municipio y la profesora de la Academia, doña Adela Calderón. Para ello, el Ayuntamiento arrendó los dos pisos principales de una casa nueva situada en la calle de la Montaña (*Cfr.* acta correspondiente a la sesión del 27 de agosto de 1890, celebrada por la Comisión Quinta: ACSM, Cuaderno de Actas, 1891, n.º 2). Será el primer escenario de la naciente Escuela de Artes y Oficios de San Martín de Provencals. ❖❖❖

Manel Guàrdia

ELS ENCANTS I LA FIRA DE BELLCAIRE: UNA MIRADA DES DE LA HISTÒRIA URBANA

Pròleg del llibre "Els Encants i la Fira de Bellecaire. Imatge i història de Barcelona" (2013) editat pel Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa, Mercats de Barcelona i Ajuntament de Barcelona.

Malgrat l'atractiu dels Encants i de la seva història, fins ara només han estat objecte d'aproximacions escadusseres, circumstancials i insuficients. Aquest volum, fruit d'una intensa recerca col·lectiva dels integrants del Taller d'Història del Clot-Camp de l'Arpa, és especialment oportú ara que els Encants han aconseguit la localització que sembla definitiva. Encara que es declari sense pretensions acadèmiques, els seus articles esdevindran sens dubte referències imprescindibles perquè aporten una informació molt útil, revisen molts equívocs i ens obliguen a fer-nos moltes preguntes. Hem d'agrair, doncs, aquesta revisió de conjunt i amb molts elements crítics sobre la història del mercat dels Encants i de la Fira de Bellecaire, ja que ofereix una molt bona base per a posteriors recerques, tant pel que fa a la història de Barcelona, com de cara a una ulterior història comparada.

Els mercats de segona mà, tot i la seva constant i contínua presència a les ciutats, i malgrat que sovint constin a les guies turístiques pel seu atractiu, no han estat gaire estudiats ni des del vessant econòmic, ni com a fenomen històric o cultural. Tot i que el creixement contemporani de les grans ciutats occidentals va significar una notable expansió d'aquests tipus d'intercanvis, durant molt de temps ha imperat una visió de la modernització que els considerava com a propis d'una economia ja superada i, per tant, destinats a desaparèixer. (1) En molts moments es van considerar fenòmens incòmodes que calia controlar i reordenar, poc compatibles amb la voluntat d'embelliment urbà i fins i tot poc decorosos per raons estètiques, morals i sobretot higièniques. Les reestructuracions i reformes d'aquestes activitats van trencar el fil que els lligava amb els seus antecedents històrics, de manera que generalment han estat abordats com a fenòmens pintorescos de caràcter anecdòtic i poc rellevants en l'esdevenir històric.

Els mercats d'objectes usats més coneguts de les grans capitals europees, que avui s'han convertit en centres d'atracció ciutadana i turística, són de fet d'origen relativament recent. El Rastro de Madrid és un dels més antics perquè el seu origen es remunta a 1740. A París, el més antic Carreau du Temple és una mica posterior, ja que es va instaurar el 1802, però els més famosos *marchés aux puces* tenen el seu origen el 1885. El molt conegut Portobello Road Market esdevé mercat de segona mà al final de la dècada de 1940 i es només el més destacat d'un nombre molt considerable de mercats d'aquestes característiques dispersos per l'àrea de Londres. A Amsterdam, el conegut mercat de Waterlooplein neix, en la versió actual, també a la dècada de 1940. A Roma, el mercat de Porta Portese només es posa en marxa al final dels anys seixanta. En aquest context, el mercat dels Encants té un caràcter força excepcional pel fet d'haver mantingut un lligam històric molt clar amb els seus orígens medievals.

La denominació d'Encants no és insòlita en si mateixa, ja que a la baixa edat mitjana era força comuna. Es considera que venia del llatí *in quantum*, que designava el lloc on es feia la venda a subhasta. A Marsella, per exemple, hi havia una Place des Encans (o també Inquans) i, encara que a França en bona mesura el terme s'ha perdut, al Quebec encara s'utilitza. El que és més destacable, en el cas de Barcelona, és la persistència d'aquest nom que manifesta la considerable continuïtat d'aquest mercat com a institució. Els orígens llunyans i la consciència associada d'una llarga història, que han estat sovint reivindicats, li aporten un indiscutible valor afegit. Però el problema d'aquesta mirada heràldica, pròpia de tantes institucions, és l'ús interessat de la història que sovint es torna llegenda i genera pistes falses i nombrosos equívocs que fan molt difícil seguir el fil del passat. En aquestes circumstàncies, els orígens i les vicissituds d'aquesta continuïtat, fins avui mateix, són un aspecte fonamental de la identitat del que avui coneixem com els Encants. Molt oportunament, el llibre s'inicia amb un esforç molt útil de revisió crítica de les nombroses pistes

Manel Guàrdia Bassols, arquitecte,
especialista en història urbana.

falses presents a la bibliografia sobre els Encants i l'anomenada Fira de Bellcaire, que n'emascaren l'origen i la història, i aclareix algunes qüestions essencials de manera molt convincent.

Les notícies històriques no són sempre clares i les afirmacions d'autors diversos han generat una considerable confusió sobre els orígens dels Encants i de la Fira de Bellcaire. Les notícies més segures són del segle XIV i permeten inferir la consolidació dels Encants i les seves successives localitzacions. Segons Montserrat Batlle, tot sembla indicar que a les ciutats antigues el mercat habitual se celebrava a la placa central (fòrum) fins que l'augment del volum obliga a traslladar-lo fora de les muralles romanes. **(2)** En el cas de Barcelona, als peus del Castell Vell. Per la mateixa raó, encara que resulti difícil aclarir les dates concretes, sembla del tot lògic i probable, tal com es defensa aquí, que el mercat d'objectes usats, l'Encant, es fes originalment a la plaça de Sant Jaume i que l'expansió de les transaccions portés a

Les notícies històriques no són sempre clares i les afirmacions d'autors diversos han generat una considerable confusió sobre els orígens dels Encants i de la Fira de Bellcaire. Les notícies més segures són del segle XIV

traslladar-lo primer a la plaça Nova i, no gaire després, prop de la Llotja de Mar, aleshores en construcció.

Més interès tenen encara els aclariments sobre l'origen de la Fira de Bellcaire, que sovint s'ha defensat com a més antiga que els mateixos Encants. Els arguments que es presenten són molt sòlids i en demostren l'aparició al començament del segle XIX, durant la dominació francesa. Per a alguns pot ser una decepció, però és una dada molt interessant que ajuda a entendre l'evolució de la venda dels objectes usats i que obliga a fer-se noves preguntes. Sembla força congruent que en un moment de debilitament de l'entramat institucional heretat sigui justament quan es trenca el monopoli dels Encants. El comentari del propi Governador sobre la Fira de Bellcaire, al *Diario de Barcelona* del 24 de gener de 1816, és prou explícit: "[...] es verdaderamente una feria o mercado que introducido durante la ocupación de esta ciudad por las huestes enemigas que ha seguido después sin ninguna autoridad". En remarca així el caràcter aliè i mancat de legitimitat històrica; però és ja un mercat consolidat i no en proposa la

Els Encants, l'any 1949 (Arxiu Joan Damià)

desaparició, sinó una localització menys cèntrica i inconvenient. La irrupció de la Fira de Bellcaire es pot entendre com un indicador dels canvis que caracteritzen l'entrada a l'edat contemporània i que en altres ciutats són força més radicals, ja que suposen una ruptura molt més neta amb les pràctiques tradicionals. No només marca l'expansió de la venda dels objectes de segona mà, sinó el trencament dels marcs tradicionals que la canalitzaven. Mentre que els Encants se seguiran celebrant invariablement a les Voltes dels Encants, fins a 1888, la Fira de Bellcaire sofrirà diversos desplaçaments, sempre a àrees perifèriques.

Convé aquí evocar el cas de París, que tanta influència va exercir. Les subhastes hi eren regulades, almenys des del segle XIII. Des d'aleshores, es tenen dades de la progressiva institucionalització i expansió dels oficis implicats i de les diverses disposicions que els ordenaven. Encara que devia ser un segment molt selecte i minoritari d'aquest mercat, propi d'una gran ciutat com París, convé destacar l'emergència de la compravenda d'objectes de valor com pintures i gravats, fins al punt que el 1699 hi aparegué el primer catàleg de venda il·lustrat. En qualsevol cas, la Revolució va fer esclatar el marc institucional i va deixar aquestes activitats sense reglamentació. Només des del començament del segle XIX es va començar a establir un nou marc d'ordenació amb dues problemàtiques de fons: la de la competència que aquesta venda suposava per als comerciants ordinaris, que tenien la seva activitat molt més regulada, i la localització, ordenació i control dels espais dels intercanvis, una qüestió que aleshores preocupava particularment.

L'espai dels mercats, tradicionals invasors de places i carrers, va ser sotmès, des del segle XVIII, a un intens escrutini des de la nova percepció il·lustrada de l'espai públic. **(3)** Tant els carrers com els mercats havien de ser reformats segons uns models burgesos més "racionals" i "decorosos", de respectabilitat i ordre. No sempre era possible, però l'ideal era tancar els mercats per alliberar carrers i places de la invasió de compradors i venedors, per eliminar obstacles al pas i a la mirada. Dins dels nous mercats s'ordenaven les parades, es facilitava la circulació, es garantien les condicions higièniques, en una cerca de l'ideal de transparència i con-

Pas a nivell a la Gran Via, 1950
(Arxiu Badiella)

trol que també s'aplicava a altres institucions com els hospitals i les presons. En aquesta línia, el 1807 es va adquirir a París el que seria el primer *hôtel de ventes*, l'*Hôtel des Fermes*, al barri de la Borsa, per tal de concentrar-hi aquestes activitats de subhastes i compravenda. En resultar ja petit, el 1850 es va comprar un solar i el 1857 es va inaugurar el nou *hôtel de ventes*, l'*Hôtel Drouot*, dotat de catorze sales repartides en dos pisos. La seva organització va ser un model d'eficàcia, com assenyalava una revista d'art, el 1877: "Quan un recorda que cada objecte i classe d'objecte imaginable, des d'una paella abonyegada fins a un genuí Rafael, des de llits vells fins a tapissos de valor incalculable, hi són venuts sense que mai no hi hagi una confusió de funcions, de comptes o de lliurament, es comprova fins a quin punt tota la cosa està ben organitzada". (4)

Però l'expansió i la varietat d'articles del comerç de segona mà tenia altres vies a part de l'*hôtel de ventes*; des de l'inici del segle XIX es completava amb el famós Carreau du

L'espai dels mercats, tradicionals invasors de places i carrers, va ser sotmès, des del segle XVIII, a un intens escrutini des de la nova percepció il·lustrada de l'espai públic

Temple, on es venia roba vella i draps i, ja des de la fi del segle, s'hi van afegir els *marchés aux puces*, com el de Saint-Ouen. Aquests últims cobrien una funció essencial en les adquisicions de les economies domèstiques més precàries, mentre que l'*hôtel de ventes* ocupava el vèrtex més qualificat i era l'expressió més destacada de l'extraordinària expansió d'un col·leccionisme d'amplíssim espectre, on es donaven cita "des del venedor de *bric-à-brac* al milionari". (5) La mateixa difusió del terme *bric-à-brac*, de procedència francesa i que l'anglès incorpora en època victoriana, o del terme *bibelot*, són indicis d'aquest mercat antiquari expandit i de molt ampli espectre en el valor dels articles, que donà un gran dinamisme a la compravenda d'objectes de segona mà.

A Barcelona, a part de la introducció de la Fira de Bellcaire, el caràcter i la percepció dels Encants devia variar considerablement durant el vuit-cents. La permanència dels noms, i fins i tot les aparents continuïtats institucionals, no han d'emascarar els canvis a través del temps. Però fer-ne el seguiment no resulta gens fàcil perquè les notícies que en tenim són ja de les dècades finals del segle XIX i del començament del XX i només permeten intuir retrospectivament una transformació gradual que poques vegades es va conver-

tir en notícia. Un dels indicis són els arguments dels que n'eren els detractors. Com es pot comprovar en els diversos articles d'aquest llibre, dos arguments contra aquest tipus de venda perseguiran, a partir d'aquestes dates, els Encants en les seves diverses etapes i localitzacions. El primer s'oposava a la invasió de l'espai públic per una activitat precària i poc ordenada, gairebé ambulant, que no encaixava en els criteris de decòrum, d'estètica i d'higiene que s'associaven a una gran ciutat moderna. La tradicional presència de les activitats comercials a l'espai públic s'havia anat eliminant gràcies a una política de construcció de nous mercats alimentaris coberts, molt activa a partir de la dècada de 1870, i els Encants i la Fira de Bellcaire eren contemplats per molts com simples vestigis del passat que calia superar. Especialment els Encants, que se celebraven en una de les àrees més centrals de la ciutat. Una esmena, que consta a les Actes Municipals del 23 de setembre de 1879, resulta prou explícita atès que proposava retirar les parades de venda del mercat dels Encants de tot el carrer Capmany ja que "ni los Encantes, ni los puestos de venta en la vía pública tenían razón de ser". (6)

El segon argument era la competència deslleial que l'activitat dels venedors dels Encants significava per als comerciants amb botiga, que pagaven molts més impostos. Pel que sembla, en la nova etapa de producció industrial s'havia esdevingut un canvi en els articles posats a la venda. Els venedors dels Encants no es limitaven a la compravenda d'objectes usats, sinó que venien tota mena de mercaderia d'ocasió, articles defectuosos i saldos i, segons els botiguers, amb aquesta excusa comercialitzaven una gran varietat d'articles nous sense pagar-ne les taxes fiscals corresponents.

Mariano Pirretas, en un opuscle editat el 1895 —molt citat en aquest volum— en fa una constatació retrospectiva:

"[...] conservó su carácter típico hasta mediados de este mismo siglo, [...] [quan] industriales y tenderos establecidos en la acera opuesta, empezaron á vender géneros de los que era objeto su negocio, en puestos instalados delante de sus respectivas tiendas, á las cuales se agregaron otros donde se expedían ropas de empeño o libros de lance y así sucesivamente y, de progresión en progresión, han llegado mediante el tiempo y la tolerancia al estado que hoy se encuen-

tran; completamente desnaturalizados [...], de las tradicionales subastas [...] apenas queda el menor vestigio y en su lugar sólo se hallan grandes sitios de venta, verdaderas tiendas al aire libre por la abundancia de existencia que presentan y por la calidad de las mismas [...] allí se encuentran en variedad y bien surtidos desde los géneros y objetos más ricos y lujosos hasta los más modestos y humildes [...]”. (7)

En qualsevol cas, seguir a través dels diversos articles d'aquest llibre, i d'algunes notícies de premsa, els debats i conflictes de moltes dècades ofereix un panorama força complex i un punt paradoxal. Si el mercat dels Encants va ser combatut per degradar el barri on era instal·lat i per competència deslleial, també es valorava molt positivament el seu caràcter de dinamitzador comercial de l'entorn urbà on se celebrava. En tenim un primer exemple el setembre de 1882: els veïns del nou mercat metàl·lic del Born, acabat sis anys

El setembre de 1882: els veïns del nou mercat metàl·lic del Born, acabat sis anys abans, vista la seva escassa capacitat d'atracció comercial, demanaven que se celebrés una fira com els Encants just al davant

abans, vista la seva escassa capacitat d'atracció comercial, demanaven que se celebrés una fira com els Encants just al davant. La sol·licitud va provocar un xoc molt significatiu d'arguments al ple municipal. Segons la premsa, els contraris fonamentaven la seva oposició “en cuestiones de vista y estética”, mentre que els partidaris ho feien “en las ventajas que las arcas municipales reportan de esta feria llamado de los Encantes”. (8) El 1894 es farà una sol·licitud similar per animar l'entorn del mercat de la Barceloneta i el 1904 es proposaran, amb la mateixa intenció, uns encants al passeig de Sant Joan. (9)

El cert és que les campanyes contra els Encants i la Fira de Bellcaire van anar creixent i es va aprovar un dictamen, el març de 1885, en resposta a una sol·licitud presentada pels síndics dels gremis, que obligava a disposar de permís als ambulants i es comprometia a no atorgar noves parades, a amortitzar-les gradualment i a prohibir la venda d'objectes nous. Finalment, proposava estudiar un projecte d'un gran mercat, suficientment capaç per acollir la venda de tots els objectes d'oci, classificant-los i distribuint-los

Els Encants l'any 2013, abans del seu últim trasllat (Aleix Adrià, THCCA)

adequadament. (10) Com es pot veure en el capítol corresponent, el sindicat de venedors dels Encants es va mostrar molt receptiu i es va plantejar la possibilitat d'establir-lo en un edifici situat entre el Saló de Sant Joan i el carrer de Roger de Flor. Poc després es va acordar localitzar-lo entre els carrers Pallars, Almogàvers, Roger de Flor i el Saló de Sant Joan i se'n va autoritzar l'execució. Probablement no és del tot casual la coincidència de dates amb la presentació de la instància demanant autorització i espai per crear una Exposició Universal, que s'acabaria celebrant el 1888. Però justament l'avanç de les obres per a l'Exposició de 1888 devia fer-ho difícil i la iniciativa es va estroncar. De tota manera, la idea d'edificar un mercat tancat no es va abandonar, tal com es pot comprovar en les moltes notícies posteriors sobre aquest tema i com resumeix anys després Juan Martorell a la seva *Memoria sobre el mercado de los Encantes y Feria de Bellcaire relacionada con la creación de un Hotel de Ventas Municipal*, de 1916.

El maig de 1888, amb motiu de la imminent celebració de l'Exposició Universal i de la urbanització del passeig de Colom, es va decidir traslladar els Encants a l'entorn del mercat de Sant Antoni, on ja se celebrava la Fira de Bellcaire des de 1881. (11) Les raons i els efectes d'aquest trasllat són resumits en un opuscle de defensa dels venedors dels Encants de 1892:

“[...] el Excmo Ayuntamiento, bajo el supuesto pretexto de que los encantes tal como estaban establecidos en la calle Consulado y plaza San Sebastián denigrarían Barcelona, [...] decretó de una plumada la traslación de aquellos denigrantes Encantes á los alrededores del mercado de San Antonio [...] Los antiguos Encantes pues, con todos sus defectos y con sus 245 vendedores, fueron instalados (a pesar de las protestas de los que se creían perjudicados) á los alrededores de la más importante plazamercado que hoy día tiene la condal ciudad. ... Tantos afanes y tantos desvelos, no han podido menos que dar los más satisfactorios resultados [...] ya que los establecimientos antes perdidos, han adquirido potente vida y los 245 vendedores [...] se han convertido en 700 vendedores fijos y en 200 temporeros [...]”. (12)

Els Encants l'any 2013, abans
del seu últim trasllat (Jordi Casañas)

El trasllat, malgrat les resistències inicials, va resultar doncs positiu per als venedors dels Encants i quan grups interessats en van reclamar el retorn a la localització de sempre, els venedors ja preferien l'entorn del mercat de Sant Antoni. De tota manera, les pressions van aconseguir que el 1896 s'aprovés un dictamen perquè el mercat dels Encants es fes a la localització primitiva, la plaça d'Antonio López, els dies que no se celebrava a l'àrea de Sant Antoni. **(13)** Es van inaugurar el 3 de setembre de 1896, amb el consegüent malestar i les enèrgiques protestes de les institucions que representaven els interessos dels comerciants com la Lliga de Defensa Industrial i Comercial. **(14)**

L'ofensiva de diversos gremis contra els Encants no va aflluïr i la premsa es feia ressò de les nombroses, gairebé constants, demandes de prohibició de les fires dels Encants i de Bellcaire, fins al punt que es va constituir una comissió permanent d'Industrials contra els Encants que el desembre

Si seguim el rastre històric de les successives localitzacions, es veuen clares les forces que impulsen els Encants i la Fira de Bellcaire del centre cap a la perifèria

de 1898 va renovar els seus càrrecs. **(15)** També, durant dècades, van ser reiterades les normes municipals prohibint la venda d'articles nous, el control dels ambulants i les demandes per part dels comerciants al detall d'una actuació més decidida de les autoritats. Aquesta persistència delata la poca efectivitat de les peticions i de les mesures. En qualsevol cas, si seguim el rastre històric de les successives localitzacions, es veuen clares les forces que impulsen els Encants i la Fira de Bellcaire del centre cap a la perifèria.

La localització entorn del mercat de Sant Antoni va significar inicialment un desterrament cap a la perifèria, però en va resultar una simbiosi força positiva. El nou mercat de Sant Antoni, inaugurat el 1882, era, com el del Born, molt ambiciós per dimensió i arquitectura però amb una dinàmica comercial més aviat apagada. Encara que la instal·lació de les parades dels Encants degradava la imatge de modernitat que volia irradiar, el cert és que activava significativament la vida comercial. L'èxit, des del punt de vista dels venedors dels Encants, quedava prou palès en la seva oposició al retorn prop de la Llotja, l'any 1892. Inevitablement, aquest èxit significava expansió de les parades, la invasió i desordre de l'espai públic

i l'habitual competència per al comerç al detall. Municció, doncs, per als seus detractors.

La idea de bastir un edifici tancat "único medio de regular su funcionamiento y de evitar innumerables abusos" es va mantenir durant aquests anys. Es volia projectar com un hotel de vendes i així es denomina en els documents municipals i a les notes de premsa. El referent era, doncs, el prestigiós *Hôtel de Ventes* de París, que tenia ja rèpliques en diverses ciutats europees. A la mateixa Barcelona, la denominació va ser adoptada per diversos establiments privats de compravenda "de muebles de todas clases, objetos de arte, pianos, cuadros, arcas, arquillas, estufas, cortinajes, alfombras, etc." Els més destacats eren als carrers Pelai, dels Arcs i al passeig de Gràcia. Encara que la versió municipal no va progressar, el 1905 es volia situar a l'edifici de l'Abaceria Central de Gràcia, aleshores en competència amb el pròxim mercat municipal de la plaça de la Revolució. El 1913, diverses entitats de dependents del comerç van presentar una instància raonada per reclamar la urgent implantació d'hotels de vendes que servissin al mateix temps per a les transaccions pròpies dels Encants i Fira de Bellcaire, i per als dipòsits judicials i administratius. **(16)** L'Ajuntament es mostrava decidit a situar-lo a l'edifici previst primer com a mercat de la Volateria, al carrer Wellington, on havia estat la Galeria de Màquines de l'Exposició de 1888. Mentre no estigués a punt, el dictamen de la majoria proposava el trasllat dels Encants a la carretera de la Creu Coberta (actual avinguda Místral). També hi havia una proposta de la minoria de traslladar-los a la barriada del Poblet, prop de la Sagrada Família. **(17)** Cap de les dues propostes no va prosperar.

La Memoria de Juan Martorell, de 1916 —que es comenta extensament en aquest llibre— és el document més elaborat i complet sobre aquest projecte. Proposava mantenir la distinció entre la Fira de Bellcaire i els Encants. La Fira de Bellcaire, de drapaires de carretó autoritzats per l'Ajuntament, s'havia de celebrar fora del recinte de la ciutat. El nou Hotel de Vendes havia d'allotjar, reordenar i millorar decididament les activitats dels Encants. Amb aquest objectiu s'organitzava en cinc seccions. La primera, per a la venda al detall d'articles

vells, deteriorats o defectuosos. La segona per a la venda de lots dels mateixos articles amb subhastes diàries. La tercera, per a subhastes periòdiques de mobles i articles per exhibir a les sales d'exposició. La quarta, per a guarda i custòdia d'articles procedents de suspensions de pagaments, fallides, etc. La cinquena, per a guarda i custòdia de mobles i altres objectes que per judici de desnonament es podrien guardar quinze dies. Era una solució semblant a la que funcionava a París, que apuntava a millorar, reordenar, contenir i controlar el funcionament del conjunt d'activitats per alliberar així l'entorn del mercat de Sant Antoni de la gernació, cada vegada més proliferant, de les parades dels Encants. El projecte no va progressar i els Encants van seguir envaint un barri que esdevenia cada vegada més central.

Els anys 1920 i 1930 són d'immigració, de gran creixement demogràfic i també de crisi i conflictivitat social. Un període de proliferació dels venedors ambulants i molt propici

Els anys 1920 i 1930 són d'immigració, de gran creixement demogràfic i també de crisi i conflictivitat social. Un període de proliferació dels venedors ambulants i molt propici a la compravenda d'objectes de consum de segona mà, o en general a bon preu, que es comercialitzaven a través de les parades dels Encants

a la compravenda d'objectes de consum de segona mà, o en general a bon preu, que es comercialitzaven a través de les parades dels Encants. Atiat pels habituals detractors i per aquest increment de la venda irregular o clandestina, l'Ajuntament va mantenir una política activa contra els ambulants, a fi d'eliminar-los o almenys controlar-los. Per exemple, el setembre de 1934, per tal d'enquadrar i assegurar el control, la qualitat i el pes dels productes, i l'aplicació de taxes adequades als ambulants venedors de comestibles, es van permetre els anomenats mercadillos. Pel que fa als Encants, el 1925 s'insistia en un ofici presentat a l'alcaldia "que sólo tiene razón de ser en un extremo de la ciudad al cual no hubiese llegado todavía la urbanización" i en el problema que plantejava la seva persistència en un lloc tan cèntric i urbanitzat. **(18)**

Novament, el que va precipitar els canvis va ser la imminent celebració d'una gran exposició, la Internacional de 1929, que comportava la definitiva urbanització de la

plaça d'Espanya i del seu entorn. Els primers afectats van ser els venedors que eren a la carretera de la Creu Coberta (actual avinguda Mistral) i, encara que se'ls van proposar diverses localitzacions transitòries, el 1928 es va optar finalment per un trasllat provisional i força precari a la plaça de les Glòries. Malgrat l'escassa urbanització de la zona, les reaccions en contra no es van fer esperar. L'associació de propietaris del Fort Pienc i els representants de les entitats i gremis de Sant Martí de Provençals van esgrimir els arguments d'ordre estètic, higiènic i de decòrum de sempre. Consideraven que "un rincón de miseria en un lugar céntrico y visible, frecuentado, cruzado por vías de comunicación que conducen al exterior es siempre algo que desmerece el decoro de una ciudad", i que significava "la postergación de la barriada de San Martín de Provensals, un perjuicio para su prosperidad de urbanización y embellecimiento". **(19)**

Paradoxalment, segons la premsa, aquells mateixos dies una nombrosa comissió de comerciants, industrials i propietaris de la barriada de Sant Antoni defensaven la necessitat que "el popular mercado de los Encantes continúe estacionado tal como està actualmente, ya que es la única manera de que queden en su totalidad respetados los intereses de dicha barriada" i van presentar "a la aprobación del Ayuntamiento unos modelos de puestos de venta y de marquesinas para instalarlas en el alrededor del mercado de San Antonio". **(20)** Com proposaven, i malgrat l'ordenació de l'entorn de la plaça d'Espanya, la part principal dels Encants es va mantenir a Sant Antoni, i va seguir ocupant l'espai públic desordenadament, com era habitual. Fins al punt que el 1930 hi havia parades en plena calçada del carrer Urgell. **(21)** Amb la intenció declarada d'endregar els Encants, l'Ajuntament va aprovar, el juny de 1929, un projecte per construir una marquesina al voltant del mercat de Sant Antoni i va concedir al constructor que la finançava el dret a rebre els pagaments dels venedors ocupants durant deu anys. **(22)** Una concessió que mesos més tard els afectats atribuïen, en una queixa presentada a l'Ajuntament, a l'època anormal de la Dictadura. **(23)** En aquest mateix període, el 1928, l'Ajuntament també va concedir a una empresa privada, la Sociedad Sindicato Español de Iniciativa SA, l'organització i instal·lació d'un Hotel Municipal de Vendes i en va aprovar el reglament. Aquest fet va provocar nombrosos conflictes posteriors que van significar el definitiu fracàs d'un projecte que s'havia plantejat inicialment amb una considerable ambició.

Encara que els resultats no fossin gaire vistosos, són propis d'aquests anys la voluntat i els intents d'ordenació d'aquestes activitats comercials més informals, cosa que es manifesta en l'ordenació de la venda ambulant mitjançant la creació de mercadillos, o el debat entorn al mercat domini-

Els Encants l'any 2013, abans del seu últim trasllat (Jordi Casañas)

cal de llibre vell. Aquest mercat, que aleshores se celebrava al Paral·lel, era objecte d'un article a *La Veu de Catalunya* de 1935 on s'insistia que havia estat afany de tots els Ajuntaments "suprimir de la via pública els anacrònics mercats a base de parades improvisades, impropis avui dia d'una ciutat com la nostra, i l'existència dels quals acostuma a recolzar-se, com en el cas que ens ocupa, en un fals tipisme que tot bon ciutadà ha de rebutjar". Un tipisme que les pàgines il·lustrades de *La Vanguardia* no s'estaven de celebrar en aquells mateixos anys. (24)

Les circumstàncies, els enfrontaments entre partidaris i detractors, les respostes reactives, generalment de caràcter provisorí, van generar i van anar consolidant una nova situació destinada a durar dècades. A la plaça de les Glòries, l'Ajuntament es proposava la fusió dels Encants Vells i de la Fira de Bellcaire. La nova reglamentació i les noves taxes van generar conflictes i llargues discussions amb els afectats que van durar fins a 1934. Les discussions no es limitaven als Encants. En paral·lel a les discussions pel nou reglament dels Encants Vells i la Fira de Bellcaire a la plaça de les Glòries es va reclamar a l'Ajuntament que renovés el reglament del mercat de Sant Antoni, ja que la venda de segona mà havia estat traslladada a Glòries. Però no va ser fins a 1950 que es va prohibir totalment la venda d'articles vells a Sant Antoni. Malgrat el caràcter eminentment provisional de les condicions inicials i la considerable conflictivitat del període, els nous Encants es van consolidar i van encarar una llarga etapa de gairebé vuitanta-cinc anys que ha coincidit amb la dels canvis més grans del país i de la ciutat.

La mirada retrospectiva que se'n fa, l'any 1950, des de *La Gasetta Municipal*, dona una idea dels canvis dels Encants a la primera meitat del segle. L'autor d'aquest article considerava que la Fira de Bellcaire pròpiament dita havia desaparegut, ja que no es feia com era usual perquè el diumenge no s'hi treballava. És encara més significatiu el comentari sobre la venda de roba de segona mà, que havia baixat força en aquells cinquanta anys. Ens informa que abans de la Primera Guerra Mundial se n'enviava als Balcons, Turquia, Hongria, Txecoslovàquia i Rússia, països on era escassa la roba confeccionada. Els anys 1950 es venia en part a la ciutat i als pobles propers i en part en altres províncies,

entre les quals destacaven les províncies gallegues.

Els Encants han estat molt sensibles als canvis en les formes de producció i de consum i, en general, a les variacions de la cultura material. De manera que, durant la segona meitat del segle, la transformació devia ser molt més intensa encara, com ho va ser en l'economia i en la societat de Barcelona. L'emergència d'una economia de consum de masses devia transformar radicalment la missió i les funcions dels Encants, que serien un molt bon observatori d'aquests canvis si disposéssim de documentació suficient per fer-ne un seguiment a fons. De tota manera, les notícies que aporta el llibre resulten ja força indicatives, especialment les del final dels anys seixanta quan ja es manifestaven amb força els canvis de l'etapa desarrollista. Un article a *La Vanguardia*, de 1967, constata com les vendes a terminis havien anat reduint el nombre de compradors de recursos limitats i, en canvi, els Encants esdevenien cada vegada més freqüentats

Un article a *La Vanguardia*, de 1967, constata com les vendes a terminis havien anat reduint el nombre de compradors de recursos limitats i, en canvi, els Encants esdevenien cada vegada més freqüentats per "artistes, decoradors, antiquaris i snobs"

per "artistes, decoradors, antiquaris i snobs". És també significatiu un altre article de 1972 "Bellcaire: la boutique de los hippies", o el del *Noticiero* de 1970, que destacava que els productes de la moderna societat industrial ja no estaven fets per durar, i que la seva compravenda restava bona part de l'encant tradicional al mercat.

En qualsevol cas, els Encants i els objectes a la venda no han deixat de mantenir un considerable atractiu que els ha fet tema predilecte de fotògrafs. Un espai alhora cèntric i força desconegut, visualment molt ric pel tipus d'objectes, quotidians i personals, fora de context i en transició entre dues vides, que s'hi acumulen en una disposició accidental i atzarosa. Un espectacle inesperat, sovint surrealista, on s'insinuen biografies no escrites, ambients desapareguts i utilitzacions potencials. Un entorn en el qual s'estableixen relacions incidentals entre les persones i les coses i on s'inscriu el temps viscut en totes les seves dimensions. Una experiència, doncs, totalment contrària als habituals mercats d'articles homogenis, estandarditzats i substituïbles propis de la cul-

tura de la producció i del consum massiu. Malgrat les transformacions dels Encants al llarg de la història, la seva permanència en un entorn tan canviant no ha deixat mai de reforçar-ne l'extraordinària singularitat i autenticitat.

La renovació actual sorgeix d'una llarga, atzarosa i conflictiva trajectòria històrica i de laborioses negociacions. No imita en aquest cas una solució externa, com s'intentava fer en les primeres dècades del segle XX, quan s'adoptava de fet el model de París i el seu Hôtel de Ventes. El projecte dels nous Encants és ambiciós, intenta donar resposta a les demandes funcionals i operatives i es configura al mateix temps com una nova icona de Barcelona, en una localització cèntrica, molt propera a l'actual, i en un punt d'altíssima visibilitat. Les decisions adoptades, independentment de la seva fortuna final, tenen el mèrit de ser endògenes i d'inscriure's en una política de mercats consistent que, des dels anys vuitanta, ha anat fent un camí propi i ha consolidat una trajectòria completament original en el context internacional. La nova construcció del Bosquet dels Encants sembla tancar un llarg cicle de la història d'aquesta singular institució. Una aposta que sembla donar resposta a les demandes de més d'un segle de controvèrsies, però que no vol perdre el fil de la història centenària que ha estat l'objecte d'aquest llibre, utilíssim, que esperem que estimuli ulteriors recerques.

NOTES

- (1) J. STOBART, I. VAN DAMME, "Modernity and the Second-Hand Trade: Themes, Topics and Debates". A: J. STOBART, I. VAN DAMME (ed), *Modernity and the Second-Hand Trade. European Consumption Cultures and practices, 1700-1900*. New York: Palgrave MacMillan, 2010, p. 1-19.
- (2) M. BATLLE, *Fires i mercats. Factors de dinamisme econòmic i centres de sociabilitat (segles XI a XIV)*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 2004, p. 116.
- (3) M. GUÀRDIA, J.L. OYÓN, *Fer ciutat a través dels mercats*.

Europa, segles XIX i XX. Barcelona: MUHBA, 2010, p. 19.

(4) L. H. HOOPER, "The Hôtel des Ventes, Paris", *The Art Journal* (1875-1887), p. 313-314.

(5) *Ibid.*

(6) AMCB, *Actes Municipals, Índex*, núm. 61, 23 de setembre de 1879, f. 411.

(7) Mariano PIRRETAS, *Inconveniencias y perjuicios que los Encantes y el Rastro causan al Comercio al detall en particular y ó Barcelona en general*. (Conferencia a la Lliga de Defensa Industrial i Comercial de Barcelona, 30 de gener de 1895).

(8) *La Vanguardia*, 6 de setembre de 1882, p. 4.

(9) AMCB, *Actes municipals i Comissió d'Obres Públiques*, núm. 85, 11 de desembre de 1894, f. 339. *La Vanguardia*, 4 de maig de 1904, p. 2.

(10) *La Vanguardia*, 25 de març de 1885, p. 2.

(11) *La Vanguardia*, 5 de maig de 1888.

(12) *Defensa de los derechos de los vendedores en los Encantes del alrededor del Mercado de San Antonio, e indicación de los medios que podría emplear el Excelentísimo Ayuntamiento para ingresar en las Arcas comunales unas 25.000 pesetas anuales, destruyendo a la vez añejos e insostenibles privilegios*. Barcelona, 1892.

(13) AMCB, *Actes municipals i Comissió d'Obres Públiques*, núm. 89, 30 de juliol de 1896, f. 138.

(14) *La Vanguardia*, 4, 5, 19 de setembre i 10 d'octubre de 1896.

(15) *La Vanguardia*, 4 de desembre de 1898.

(16) *La Vanguardia*, 22 de març de 1913, p. 3.

(17) *La Vanguardia*, 30 de març de 1913.

(18) *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1925, p. 7.

(19) *La Vanguardia*, 19 d'octubre de 1928, p. 6.

(20) *La Vanguardia*, 23 de març de 1928, p. 6.

(21) *La Vanguardia*, 15 d'agost de 1930, p. 22.

(22) *La Vanguardia*, 8 de juny de 1929, p. 9.

(23) *La Vanguardia*, 13 de març de 1930, p. 10.

(24) "Mercados raros en el mundo", *La Vanguardia*, 17 de juny de 1936. ❖❖❖

GENT uvernedenca

DOS SINDICALISTAS DE LA ANTIGUA FÁBRICA VITOS

La antigua fábrica de géneros de punto Vitos de la calle Santander es hoy un instituto de enseñanza secundaria, el Salvador Seguí. Su transformación supuso una larga historia de luchas vecinales que había sido precedida por la lucha sindical para mejorar las condiciones de las trabajadoras del textil.

Felisa San Andrés i Josefina Andújar entraron a trabajar en la fábrica Vitos de la calle Santander a principios de los setenta. En la fábrica "se hacían vestidos que ponía la marca Vitos, los más baratos, y luego Valera Ricci, que eran los que iban a El Corte Inglés".

"Éramos quinientas y pico trabajadoras. Había turnos de mañana, tarde y noche. Los hombres trabajaban en la planta de abajo, hilados y tintados. Nosotras éramos las remalladoras. Y arriba las planchadoras. Tres plantas había, y entre medio estaba el comedor y las oficinas."

La fábrica elaboraba todo el proceso textil: "Llegaba el algodón y hacíamos el hilado y el tintado, todo el proceso. Hacíamos vestidos, sueters, todo en género de punto. Sobre todo para mujer. Y de hombre, chaquetas. Y luego iba a El Corte Inglés."

"Venía gente de dinero porque había exposiciones y modelos de las prendas caras de Valera Ricci. Y se lucían las modelos con la ropa."

La calle Santander, donde estaba la fábrica, era un lugar apartado: "Yo iba desde el grupo La Paz. Íbamos un montón. No estaba asfaltado. Estaban las barracas de los gitanos en el Puente del Trabajo."

"Había que venían a trabajar cruzando el Puente del Trabajo. Sólo había el metro de la Sagrera. Y teníamos que cruzar el puente para ir al metro."

"Nosotros hacíamos turno de mañana. Entrábamos a las siete de la mañana y plegábamos a las tres. Teníamos veinte minutos para desayunar."

"Éramos quinientas y pico trabajadoras. Había turnos de mañana, tarde y noche. Los hombres trabajaban en la planta de abajo, hilados y tintados"

La brecha salarial ya era entonces algo habitual: "Los mejores trabajos eran para los hombres. Todo lo que era estampado. El sueldo no es que fuera muy alto pero luego teníamos compensaciones de las primas. Te hinchabas a hacer horas extras. Parecía que la empresa te cuidaba mucho pero si bajaba el rendimiento te llamaban de personal y te avisaban. La jornada de trabajo era dura."

Su compromiso político llegó muy pronto: "Empezamos muy jovencitas y un grupito de gente teníamos otras expectativas. Nos metimos en el sindicato de Comisiones Obreras, cuando estaba prohibido".

"Conseguimos muchas cosas en la empresa: que hubiera comedores, hacer una biblioteca en el comedor, concursos de fotografía, partidos de fútbol..."

Y les tocó vivir la crisis del textil: "Empezaron a cerrar un montón de empresas del textil y empezó la lucha."

Este artículo es el fruto de una conversación entre auro invento y las dos sindicalistas celebrada en octubre de 2022.

La lucha sindical fue muy activa

"Quisieron hacer despidos antes del cierre. Te llamaba el jefe de personal por el altavoz. A mi me enviaban cartas a casa porque "tenía malas compañías". Te presionaban para que no te entretuvieras. Había que pedir permiso a las encargadas para ir al lavabo. Había una lucecita verde y roja mientras tú estabas en el lavabo y si tardabas mucho te venían a picar. Es decir, había un control. Nosotras éramos muy dóciles porque éramos muy jóvenes."

"Cuando cerró la fábrica fuimos a juicio. Hubo gente que no aceptó el despido. Antes intentaron que nos fuéramos voluntariamente. Aguantamos un año allí. Dormíamos en la fábrica, vendíamos lo que hacíamos. Con todo el stock, íbamos al mercadillo de San Adrián, lo vendíamos en la fábrica. Incluso la maquinaria."

Las trabajadoras organizaban actividades culturales. En la imagen, premiados en un concurso de fotografía

¿Cuál fue la salida profesional de los despedidos?: "Mucha gente se fueron a la lavandería del hospital San Pablo. Cuando he ido de urgencias en San Pablo me he encontrado con compañeros".

Josefina: "Yo volví al textil, Alemany se llamaba, al lado de la Ciudadela. Hice mecarapid y administración. Trabajé en la Diputación, hice oposiciones, me quedé embarazada y me despidieron. Cobraba más en el paro que trabajando. Después

"Hice la homologación por los años que llevaba trabajando y, casualidades de la vida, la hice en el Salvador Seguí. Está todo más o menos igual. Han mantenido toda la estructura"

me fui a trabajar de monitora de comedor en L'Hospitalet, y es donde trabajo actualmente. Y llevo allí treinta años. Hice un grado de sociosanitario y soy educadora. Hice la homologación por los años que llevaba trabajando y, casualidades de la vida, la hice en el Salvador Seguí. Está todo más o menos igual. Han mantenido toda la estructura.

Felisa: "Yo me fui a artes gráficas y hasta ahora que ha cerrado la empresa, con la pandemia. ❖❖❖"

LA LUCHA POR UNA ESCUELA DE FORMACIÓN PROFESIONAL

Una vez cerrada la fábrica Vitos, los propietarios quisieron especular con el terreno. La asociación de vecinos La Verneda Alta comenzó una lucha en 1976 pidiendo una escuela de formación profesional. En el libro "Records de la lluita per un barri millor: l'associació de veïns de la Verneda Alta" se hace un relato exhaustivo de cómo se pararon las obras y las vecinas hicieron guardia para que no continuasen. Una de las acciones fue "tunear" una valla publicitaria del Pont del Treball.

Taller d'història

EXPOSICIÓ AL CARRER PEL VUIT DE MARÇ: "LES DONES A LA VERNEDA DE SANT MARTÍ"

El Taller d'Història del Barri de la SOCIETAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ i el grup de dones Les Vernedes han desenvolupat des de la tardor un projecte conjunt per visibilitzar els carrers del barri que porten nom de dona. Tot això amb la mirada posada en les celebracions del Vuit de Març.

Entre el 2 i el 21 de març, els carrers, places i jardins amb nom de dona de La Verneda de Sant Martí van ser objecte d'una exposició de cartells amb motiu de la celebració del Vuit de Març, Dia Internacional de la Dona Treballadora.

La idea original va néixer d'un treball del Taller d'Història de La Verneda de Sant Martí que consistia a omplir els buits d'informació de les dades de totes les dones que tenien dedicat un carrer o una plaça al barri. D'allà va sorgir una ruta que permetés explicar al públic el perquè de la dedicació a cada dona i conèixer millor la seva història personal.

Després de repetir les rutes, va sorgir el projecte de col·locar a cada plaça o carrer un cartell ben visible que donés algunes dades de les homenatjades. Es va buscar la col·laboració del Grup de Dones Les Vernedes i es va demanar ajuda al Consell del Districte de Sant Martí per tal que financés la idea. Tot hauria d'estar enllestit per a la celebració del Vuit de Març d'enguany. I així va ser. Després d'alguns entrebancs, el quatre de març es feia la primera part de la ruta de les do-

La idea original va néixer d'un treball del Taller d'Història del Barri

nes amb els cartells ja col·locats. Finalment, es van retirar i, d'aquesta manera, els cartells no es fan malbé i, en dates assenyalades, es pot tornar a exhibir "Les Dones a La Verneda de Sant Martí".

Una informació ampliada de les biografies de cada dona es pot trobar a la pàgina web de la SOCIE-

TAT D'ESTVDIS DE LA VERNEDA DE SANT MARTÍ: "ja.cat/Xlvoz".

De les vint-i-una dones quins noms poblen les vies vernedenques només una correspon a una veïna del barri: Ana Maria Figuera (1941-2000). Una activista veïnal que va començar el seu compromís amb el barri a l'Escola de Persones Adultes La Verneda-Sant Martí i després va engrescar un nombrós grup de dones en una experiència de debat que encara persisteix cada dimarts a la tarda al Centre Cívic Sant Martí: La Tela de Penélope.

De la resta cal destacar la diversitat d'ocupacions: dues comtesses de la Barcelona medieval (Duda i Dolça de Provença); un bon grapat de polítiques (Victoria Kent, Gretel Ammann, Lola Iturbe, Llibertat Ròdenas, Soledad Gustavo); moltes pedagogues (Angeleta Ferrer, Àngels Garriga, Francesca Bonnemaison, Joaquina Raspall); tres sopranos (Conxita Badia, Maria Espinalt, Mercè Capsir); dues relacionades amb la literatura (Clementina Arderiu, Maria-Antònia Salvà); una agent literària (Carmen Balcells); una actriu (Maria Vila); i dues científiques (Montserrat Garriga i Rosalind Franklin).

Han participat en el projecte: Antònia Pascual, Ester Riera, Gloria Tormo, Jacoba Castillo, Jordi Salas, Josep Manera, Josep Maria Sarabia, Llorenç Homar, Miguel González Acosta, Teresa Prats. Fotografies de Josep Pasqual.

Exposició al carrer pel Vuit de Març

PLAÇA D'ANGELETA FERRER

CARRER D'ÀNGELS GARRIGA

JARDINS D'A

PLAÇA DE CAR

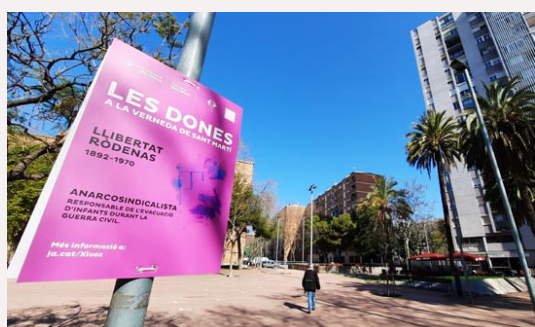
CARRER DE DOLÇA DE PROVENÇA

CARRER DE DUODA

CARRER DE FRANCE

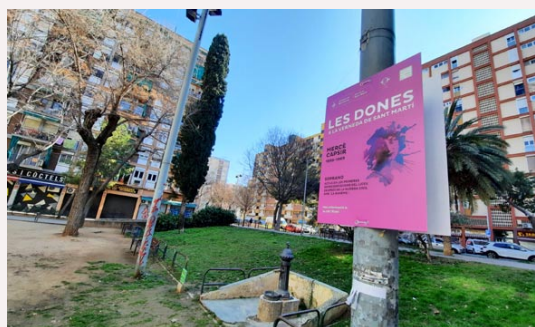
PLAÇA DE LLIBERTAT RÒDENAS

CARRER DE LOLA ITURBE

PLAÇA DE MARIA

PLAÇA DE MERCÈ CAPSIR

PLAÇA DE MONTSERRAT GARRIGA

PLAÇA DE ROSA

"Les Dones a La Verneda de Sant Martí"

Fotografies de Josep Pasqual

NA FIGUERA

MEN BALCELLS

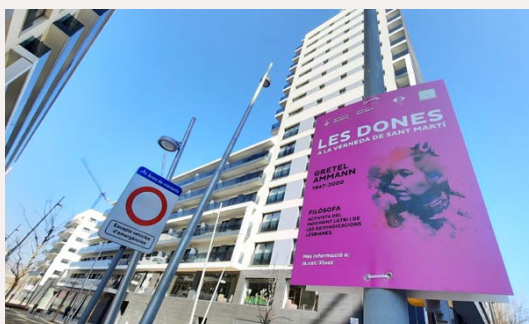
PLAÇA DE CLEMENTINA ARDERIU

PLAÇA DE CONXITA BADIA

SCA BONNEMAISON

CARRER DE GRETEL AMMANN

JARDÍ DE JOAQUIMA RASPALL

-ANTÒNIA SALVÀ

PLAÇA DE MARIA ESPINALT

PASSATGE DE MARIA VILA

LIND FRANKLIN

PLAÇA DE SOLEDAD GUSTAVO

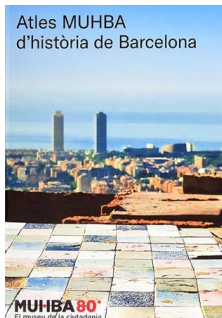

PLAÇA DE VICTÒRIA KENT

1. Victoria Kent
2. Montserrat Garriga
3. Maria Espinalt
4. Joaquina Raspall
5. Mercè Capsir
6. Maria-Antònia Salvà
7. Soledad Gustavo
8. Angeleta Ferrer
9. Carmen Balcells
10. Ana Figuera
11. Maria Vila
12. Llibertat Ròdenas
13. Dolça de Provença
14. Duoda
15. Conxita Badia
16. Francesca Bonnemaïson
17. Àngels Garriga
18. Clementina Arderiu
19. Rosalind Franklin
20. Gretel Ammann
21. Lola Iturbe

publicacions

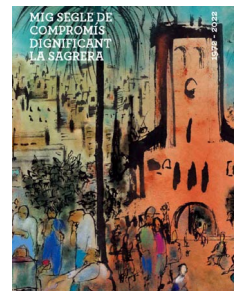

ATLES MUHBA D'HISTÒRIA DE BARCELONA Museu d'Història de Barcelona, 2022

El llibre s'inscriu dins de les activitats extraordinàries amb motiu del vuitantè aniversari del Museu d'Història de Barcelona. El seu director, Joan Roca i Albert, escriu a la presentació del llibre sobre la idea de l'*Atles*: "L'obra es configura com a catàleg ampliat de l'exposició de síntesi *Barcelona flashback*, a la Casa Padellàs". També defensa la passió dels ciutadans barcelonins per la història: "Barcelona té una tradició historiogràfica com la de poques ciutats a Europa des del set-cents. Amb Antoni de Capmany, Pi i Arimon, Senpere i Miquel, Carreras Candi i els estudis impulsats per l'arxiu i el museu de la ciutat". L'inici del llibre ens situa en els orígens: "La coronació d'August va impulsar la fundació de *Barcino* vers l'any 10 aC".

MIG SEGLE DE COMPROMÍS DIGNIFICANT LA SAGRERA Associació Veïnal de La Sagrera, 2022

Publicat amb motiu del cinquantè aniversari de l'associació de veïns i veïnes de La Sagrera. La primera part se centra en la seva formació i en la figura dels presidents i dels membres actius de la junta. Després fa un recorregut per les principals lluites veïnals: l'escola Pegaso, l'avinguda Meridiana, el parc de la Pegaso, la recuperació de les festes i tradicions... A continuació, fa un repàs dels temes actuals que preocupen el moviment veïnal sagrerenc: la nova estació ferroviària, la reforma de la Meridiana, la Torre del Fang, l'erradicació de l'amiant, el nou Centre d'Atenció Primària, el Casal de Barri Torre de La Sagrera...

Un crit a la consciència
44 dones parlen sobre
els Objectius del Mil·lenni
Un grito a la conciencia
44 mujeres hablan sobre
los Objetivos del Milenio

UN CRIT A LA CONSCIÈNCIA

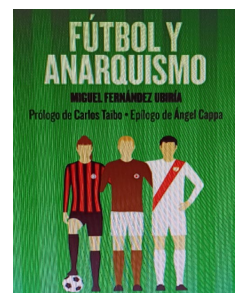
(La Pizarra de Raimunda. Asamblea Cooperació per la Pau, 2011)

El llibre és el resultat de tres anys de treball sobre els objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (ODM) que l'ONG Asamblea Cooperació per la Pau va tirar endavant amb l'associació vernedenca La Pizarra de Raimunda. És un recull de relats curts entorn dels Objectius pensat per un grup de dones com a eina per difondre la responsabilitat que, com a societat civil, ens correspon en la consecució d'aquests. En un dels relats una dona parla de l'educació: "L'alfabetització i l'educació encara avui continua essent la nostra assignatura pendent: més de 880 milions d'adults no saben llegir ni escriure. Dues tercers parts d'aquests són dones".

FÚTBOL Y ANARQUISMO

Miguel Fernández Ubiría (Los Libros de la Catarata, 2020)

No massa llibres parlen dels vincles entre el futbol i l'anarquisme. L'autor ha seleccionat clubs d'arreu en els que aquesta relació és significativa. En el cas d'Espanya es parla de dos clubs: el Júpiter vernedenc i el Rayo Vallecano. En el pròleg, Carlos Taibo escriu: "Por estas páginas pasan un equipo chileno que tomó el nombre de un almirante, la singularísima peripecia del Júpiter barcelonés, los espasmos futbolísticos del zapatismo chiapaneco o la condición presente y pasada de clubes como Sankt Pauli, Argentinos Juniors o Corinthians. De por medio se revelan, en suma, compromisos recios y activos con luchas que remiten al antifascismo, el antirracismo..."

PLA DE BARRIS. BARCELONA 2015-2023 Ajuntament de Barcelona, 2022

Foment de Ciutat acaba de publicar un llibre amb les actuacions que el Pla de Barris ha fet en el període 2015-2023. S'inclouen les que ha fet el Pla de Barris de La Verneda i La Pau. Es pot baixar a l'adreça electrònica "<https://xurl.es/9I8co>". Com es llegeix al text del llibre "el Pla de Barris va néixer el 2016 amb l'objectiu de reduir les desigualtats territorials a la ciutat davant l'augment evident dels factors de vulnerabilitat als barris amb rendes més baixes de Barcelona durant les darreres dècades. Amb una inversió extraordinària global de 300 milions d'euros, aquesta iniciativa busca millorar les condicions de vida als barris més desfavorits".

documents

Miquel Batet Arderiu

PROYECTO DE RESTAURACIÓN DE LA IGLESIA SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

Primera part del projecte de l'arquitecte Miquel Batet Arderiu per a la restauració del temple de Sant Martí De Provençals (2010). Les obres es realitzaren el 2017, amb el recolzament econòmic de l'ajuntament de Barcelona i l'arquebisbat.

DESCRIPCIÓN DEL ENTORNO

La fábrica del actual templo de Sant Martí de Provençals es del segundo tercio del siglo XV. Empezada en el estilo Gótico tardío propio de la época, con arcos ojivales, bóvedas de cruce-ría, y portada flamígera, se completó a finales del siglo XVIII, ya dentro del nuevo estilo Barroco, cuando se acabaron el frontis y el campanario con los coronamientos que todavía muestran.

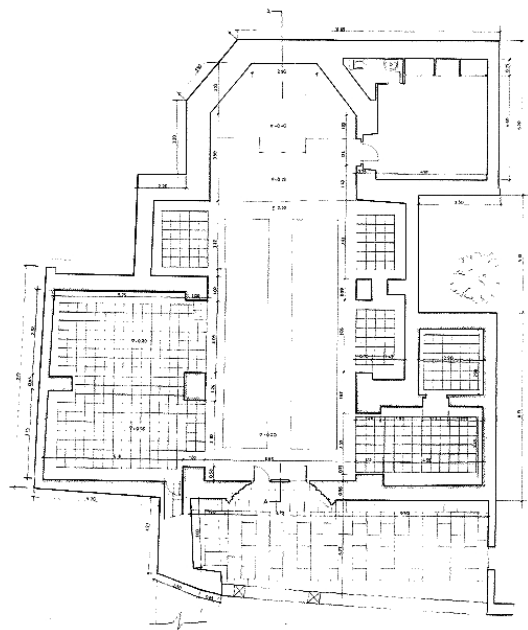
Se tiene noticia de la obra realizada hacia el año 1432, de una reparación de la iglesia en el 1589, de trabajos en el campanario y la colocación de una imagen de San Pablo en la fachada en 1688, de unas reformas hacia 1794 y también en 1820. El posterior abandono y sobretodo el saqueo y el fuego, secuelas de la Guerra Civil (1936) dejaron el templo muy mal-parado; después se puso evidente un nuevo esfuerzo por reha-cerlo y conservarlo.

Los viejos relojes de sol, hoy puestos en hora, con sus máximas: "Ja sense sol i tu sense fe, no valem res" i "Recorda que el temps passa camí de l'eternitat" que amplifican el encanto, sugiriéndonos la voluntat de hacer nuevo y permanente aquello que puede parecer una antigüedad.

Una pared baja y gruesa que sirve de apoyo, con un portillo guardado por pilares de piedra trabajada coronados con una esfera de vidrio, cierra el espacio enlosado que hace de atrio de acceso a la iglesia. Dentro de este barrio de finales del seiscientos se nos presenta resguardada la fachada principal, la parte más remarcable de todo el conjunto arquitectónico, con una atrayente portada esculpida en piedra arenisca, atribuida al taller de los Claperós que, hacia el año 1432, trabaja-ban en diversos encargos ligados a la Canonja de Barcelona, entonces señora del templo de Sant Martí.

El portal de la entrada, de estructura rectangular tiene poco más de dos metros de ancho cerrados con una puerta de madera de dos batientes, forjada y claveteada, donde no faltan las clásicas herraduras que la costumbre de Cataluña quiere colocadas como ofrenda o exvoto en todos los templos dedica-dos al Santo caballero i obispo.

El pequeño banco del umbral se continua a ambos lados

del portal por bancos de pared, emplazados en inglete, encima de los cuales se eleva la portada desarrollada en un triple juego de ojivas en degradación flanqueadas por pilastras estriadas que soportan agujas y pináculos dentro de un modelo habitual de la arquitectura gótica barcelonesa.

Los nervios que sostiene la arquería del frontón y el dintel conservan a media altura seis peanas esculpidas donde a pesar del maltrato que las ha desgastado y fracturado se ven ángeles en diversas posturas mostrando libros abiertos, band-as, o bien tiras con filacterios. De estas pseudo hornacinas han desaparecido las imágenes en piedra que resguardaban, un San Pedro del siglo XV, y un San Pablo de 1688. Encima del doselete corre una faja ornamentada con un entreligado de follaje y otros motivos, unas caras de querubín o de furia y en el extremo un grupo de figuras donde se encuentra Adán, el árbol

Vista general del temple des del cor (Foto: Toni Rodríguez)

del paraíso, y Eva seducida por la serpiente. Entre los anillos del fuste de las pilastras exteriores resaltaban unos escudos que seguramente correspondían a la familia Sellers a la cual se atribuye el costeo de la portalada. Queda uno, el otro se ha perdido, con las armas parlantes, una silla con el estribo, finalmente cinceladas.

En el vacío y rebosado tímpano había un grupo escultórico de cuidada composición figurando a Sant Martí montado a caballo partiendo su capa para compartirla con un mendigo, en un lado un hombre, y en el otro una mujer, resguardaban la escena rezando arrodillados.

Una testa de hombre con barba y sombrero se arroja encima del vértice de las ojivas de la arquivolta. Una crestería de follaje remata en un crucifijo emplazado encima de una pequeña tarjeta. En las enjutas, entre este florón y las agujas de los pináculos, las taus completan en calvario emergente de escudos orlados que llevan la silla con estribo como distintivo.

Como rompeaguas o goterón, una cornisa de piedra de poco voladizo, resguarda la portada separándola del rosetón que preside la fachada. Más arriba una tarjeta que contiene un anagrama completa la decoración. El hastial construido en obra cocida, a diferencia del resto del muro que lo fue en piedra picada, va fratasado y con imitación de sillares. La coronación es de cerámica de aspecto barroco con moldura volada y grandes jarrones decorativos.

El conjunto del templo es el de un edificio de una sola nave con cabecera poligonal orientada a levante, formando un

ábside de cinco paramentos. En el lugar del transepto en los muros laterales se abren dos capillas que son las bases de los campanarios que al desarrollarse desfiguran la existencia de contrafuertes. Adosadas a los costados de la nave se añadieron con posterioridad unas dependencias anexas de medida desigual ampliando la capacidad de la iglesia, así mismo, apoyada en el ábside se encuentra la sacristía.

La planta de los campanarios es rectangular. La torre sur es ciega y contuvo la maquinaria del reloj, truncada a media altura, hoy sobresale poco más que la cumbrera del templo y lleva cubierta de teja a cuatro aguas. La cubierta de la nave es a la catalana a dos aguas, en el crucero se hace compuesta, y se resuelve encima del ábside en cinco segmentos. Los añadidos llevan cubierta de un agua.

El campanario del lado norte está bien acabado. La construcción es de sillarejos y en el cuerpo alto tiene ventanas alargadas en los cuatro costados. Un alero de piedra de poco voladizo calza la torre de este campanario, un resalte rompe la uniformidad de las paredes en la mitad de las ventanas, y cuatro gárgolas cilíndricas salen en las esquinas. Soporta una sóla campana en la abertura de la cara este.

Por encima del tejado sube otro piso, una especie de "torratxa" de planta cuadrada con grandes balcones, ornamentada con cuatro "hídries" y con cubierta de pavellón de baldosas verdiblancas. Hay que hacer mención especial de este coronamiento por su singularidad, porque, aunque fue típico del siglo XVII y es un hecho constatado que hubo por doquier,

Imatge de sant Martí de Tours en una capella lateral (Foto: Toni Rodríguez)

hoy son muy escasas las muestras que quedan, y todavía menos las que están bien conservadas. En la cúspide lleva una cruz de cuatro brazos soporte a la vez de un discreto pararrayos.

El ábside muestra en el exterior los cinco paramentos enteramente de obra vista hechos con hiladas regulares de sillares de piedra tallada de buena factura. En el central se ven en el medio y a diferente altura dos ventanillas aspilleras tapadas interiormente. En los de ambos laterales hay grandes ventanales de punta de almendra, hoy medio condenados, que tienen el antepecho con una pendiente hecha de un solo bloque de piedra. En las esquinas, un poco por debajo del alero de la cubierta, cuatro gárgolas canaleras rectangulares completan la severa decoración.

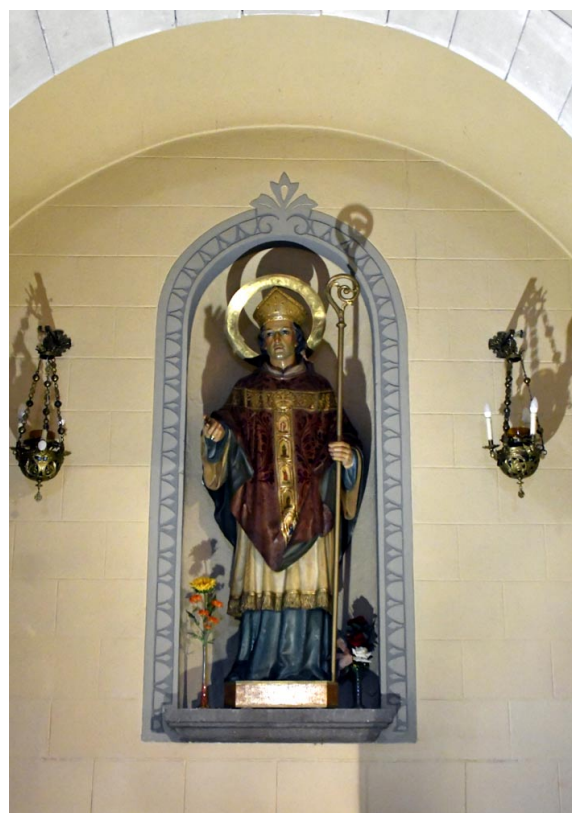
Los muros antiguos y los campanarios son de sillares y en diversos lugares llevan pequeñas ventanas aspilleras como las del ábside que curiosamente han sido talladas en una sola losa de piedra. El paredado del resto es de piedra y mortero de cal con arena. La obra barroca, generalmente de ladrillos o bien de rasillas, está rebozada y en muchos lugares enlucida.

Entrando en la iglesia, tras pasando el portal, se baja un

Las claves de bóveda, las ménsulas y las cartelas fueron bellamente esculpidas pero por desgracia rotas por la acción del fuego

escalón, y nos encontramos directamente dentro de la nave que tiene unos siete metros de ancho. El techo es de bóveda de crucería repartida en tres tramos de unos cuatro metros cada uno donde los arcos de nervadura y los torales son de piedra picada. Alzado un par de escalones, diferenciando así el lugar del altar del espacio destinado a los fieles, el presbiterio tiene la bóveda totalmente de piedra, resuelta de forma que todos los arcos en relieve del ábside convergen en una gran clave de bóveda, por desgracia dañada y mal preparada, situada como si fuera una especie de centro del arco triunfal. En las capillas del transepto el techo es de piedra con bóveda de crucería de arcos salientes.

En el interior del templo todas las claves de bóveda, las ménsulas, las cartelas y las peanas de donde arrancan los arcos fueron bellamente esculpidas pero por desgracia rotas por la acción del fuego. Ha sido necesario rebozarlas. Sólo quedan en buen estado una ménsula con los bustos de tres santas mártires situada en la parte alta del transepto, otra con el de un arcángel en el tramo anterior, una cartela con el busto de un apóstol en una de las capillas laterales, los soportes de "cul-de-làntia" de las nervaduras del destruido bajo coro, y dos o tres piezas más ya muy dañadas y de difícil identificación. Los

grandes ventanales de ambos costados del presbiterio llevan cada uno cincelado en bajorrelieve en el delantero de la cara interna de la piedra del antepecho, un friso de hojas y lacerías muy bien conservado.

El pavimento, el mobiliario, y la decoración son de labor reciente y tienen poco a singularizar, tal vez habría que fijarse en la cabecera con la gran imagen del obispo san Martín de Tours y la pintura que lo rodea. Presidiendo el altar mayor, llenando los tres paramentos centrales del ábside se representan un grupo de serafines, y las escenas de la partición de la capa en un camino, y de la muerte en la abadía de Marmoulieu, originales del pintor Jordi Millet, obra primeriza del artista, hecha al fresco, de tonalidades claras dentro de las gamas de los verdes y los ocre.

En las capillas del transepto se venera la Madre de Dios bajo los títulos de Montserrat y del Pilar. En otras capillas hay imágenes del Sagrado Corazón de Jesús y del Santo Cristo. En la capilla eucarística, a parte de la mesa y del sagrario una Piedad de tamaño considerable preside la estancia, y unas vidrieras fingidamente góticas representan a San José y a Santa Rosa de Lima. Las picas de bendición y de bautizo son de mármol y parecen del siglo XVII. El viejo retablo de esta iglesia, guardado en el MNAC está atribuido a Antoni de Lluïe el Savoyano y se encuentra fuera de exhibición por su mediocridad. El retablo de principios del XVI, más interesante, fue destruido en 1936. ❖❖❖

Angeleta Ferrer i Sensat

PRESENTACIÓ DEL RETALLABLE DE L'INSTITUT INFANTA ISABEL

Al llibre "L'Infanta, mig segle educant" (2013) es troba aquest document on l'antiga directora de l'institut presentava, el 1990, un retallable de l'edifici tot explicant la història de la creació i primers temps de l'institut.

Als anys seixanta la Verneda començava a créixer, a poblar-se; Barcelona s'allargava cap al riu Besòs, els camps de conreu extensos i verds, que nodrien la ciutat, anaven minvant, desapareixent, i amb ells els ramats i corrals i les precioses pagesies que menaven la terra. A les vores del riu les arbrades de verns, pollancre i salzes —pulmons i esbarjos festius dels barcelonins— també se n'anaven: el ciment guanyava i la gran ciutat envaïa els terrenys d'al·livi del riu. Una població ocupava les vivendes, s'obrien carrers, botigues, mercats, i l'onada, jove i vibrant, omplia el barri de la Verneda d'infants. S'obrien escoles públiques i privades per acollir-los.

El govern, per atendre la formació dels adolescents del barri —nois i noies separatament en aquells temps—, creà dos centres oficials de segon ensenyament. I sobre els terrenys dels camps es construïren en unió angular dos edificis del mateix estil. L'arquitecte que els planejà fou en Francesc Adell, i es dedicà a Joan d'Àustria, el masculí, i a Isabel d'Aragó, infanta catalana, filla de Pere el Gran i néta del nostre Rei en Jaume, el de noies.

És un edifici modern, decorada la seva façana principal amb plafons ceràmics acolorits al·legòrics a les arts i les ciències. L'angle de les dues ales de l'edifici acull el pati amb façanes més austeres. L'Institut és clar i lluminós per dins, amb grans laboratoris i sales de treball que fan l'ensenyament fàcil i agradable.

L'any 1962 l'Institut començà a funcionar parcialment amb el Batxillerat elemental, el qual s'iniciava als deu anys. El barri s'anava urbanitzant, encara els horts i els materials de construcció es barrejaven i els dies de pluja era tot un fangeig que els infants havien de trepitjar per anar a l'escola. Tot i això, tenien ja lloc de reunió comú per fer-se amics, per jugar,

cantar i aprendre a viure conjuntament, i l'alegria omplia el cor de tots i el poble s'agrupava a l'entorn de la nova escola.

Des del primer moment els responsables de l'Institut tingueren l'esperit de fer la casa acollidora i amable: l'ordre i la netedat foren les primeres normes de relació i convivència, la decoració interior era sobria i senzilla, amb belles reproduccions d'art a les parets i amb plantes que ornaven; tot creador de benestar i confiança. El professorat era jove i entusiasta, amb ganes de fer bona gestió.

S'inaugurà oficialment l'any 1963 amb l'assistència de les autoritats civils i eclesiàstiques, i el Cap d'Estat. Poques hores abans, s'obrí l'avinguda que hi porta, vorejada de grans palmeres i de bancs de descans.

L'edifici de planta hexagonal que s'obre al pati estava destinada en un principi a mercat de peix, però davant la necessitat de millorar les prestacions del Centre s'incorporà el 1970 el menjador.

Després del canvi polític del país, des del curs 1979-1980, l'Institut és mixt i allotja nois i noies conjuntament.

Hi havia hagut molt anteriorment, pels volts de 1966, l'intent de fusionar els dos instituts bessons i fer l'Institut Mixto de la Verneda, que hagués estat el primer de coeducació a tot l'Estat. Però el projecte es frustrà.

L'entusiasme dels primers temps s'ha mantingut persistentment viu durant aquests 27 anys. Ha estat sempre un centre vibrant interiorment, ordenat i collidor, que es renova constantment i que té un desig de superació inestroncable. El treball continuat, l'estructuració interna, les festes, exposicions, celebracions, concerts, sortides, excursions, viatges i tota mena de manifestacions espirituals i humanes han caracteritzat la vida de l'Infanta en tots els temps. Les seves parets traspuen uns principis permanents, immutables, de respecte i estimació mútua que no poden trencar-se i que atrauen aquell que entra en la seva textura escolar.

Aquest retallable, fruit de la tenacitat d'un grup d'alumnes, us permet recrear els volums de l'edifici i, en muntar-lo, voldria que sentíssiu l'alegria i l'esperança que han sentit els nois i noies que l'han fet, i tots aquells molts que hem viscut i estimat l'Infanta entranyablement. ❖❖❖

Angeleta Ferrer i Sensat va ser directora de l'institut Infanta Isabel d'Aragó entre els anys 1967 i 1974. Va ser professora de Ciències Naturals i filla de la pedagoga Rosa Sensat. La plaça on es troba l'institut porta el seu nom.

patrimoni

ELS PLAFONS CERÀMICS DELS INSTITUTS JOAN D'ÀUSTRIA I INFANTA ISABEL

El ceramista Eusebi Díaz Costa (1909-1964) va ser l'autor dels plafons ceràmics que decoren les façanes dels instituts Joan d'Àustria i Infanta Isabel d'Aragó des del 1962. Les imatges representen al·legories de les arts i de les ciències, de tot allò que és motiu d'estudi als centres. Díaz Costa s'establí a la Bisbal de l'Empordà el 1950 on va desenvolupar la seva obra, guanyant diversos premis internacionals. Després de l'"incident" amb els mosaics del carrer Camp Arriassa, caldria que tots els plafons ceràmics del barri (i n'hi ha molts) tinguessin alguna protecció oficial.

exposicions

NOVA "BARCELONA FLASHBACK"

La Casa Padellàs, seu principal del Museu d'Història de Barcelona, s'ha transformat completament. El 29 de març va ser la presentació en societat dels nous espais. Entre ells, cal destacar l'evolució de l'exposició "Barcelona Flash-back. Síntesi històrica". Ha ampliat continguts fins a les dues plantes i redissenyat la seva estructura museística, tot respectant la idea d'explicar la història de la ciutat a través dels objectes (vegeu auro invento, número 01, de març del 2021). Una visita imprescindible... i de franc fins a mitjan maig.

Accés a l'exposició

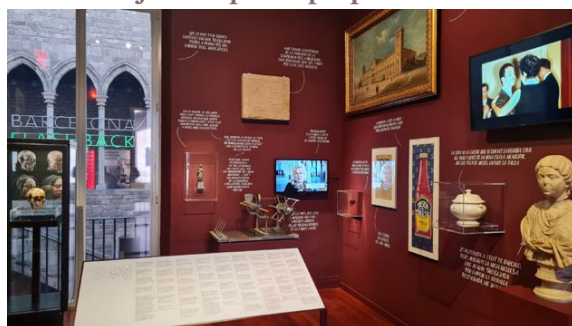
Inscripció amb el nom romà de la ciutat

Barcelona vista des del Besòs (1935)

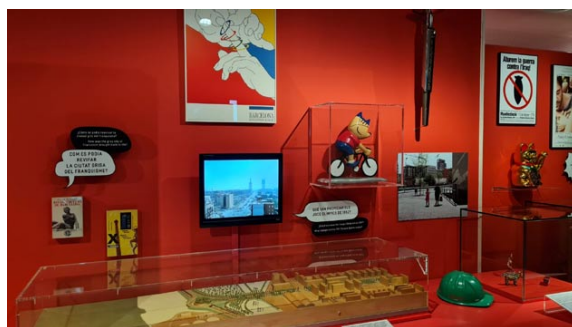
Objectes que expliquen una història

Les "indianes", testimoni del passat tèxtil

La moderna transformació de Barcelona

[FOTOS: MIGUEL GONZÁLEZ ACOSTA]

en línia

BARCELONASAGRERA.COM

L'estació ferroviària de la Sagrera és una part del Pla Sant Andreu-Sagrera que ordena urbanísticament tot el territori comprès entre el nus de la Trinitat i la plaça de les Glòries.

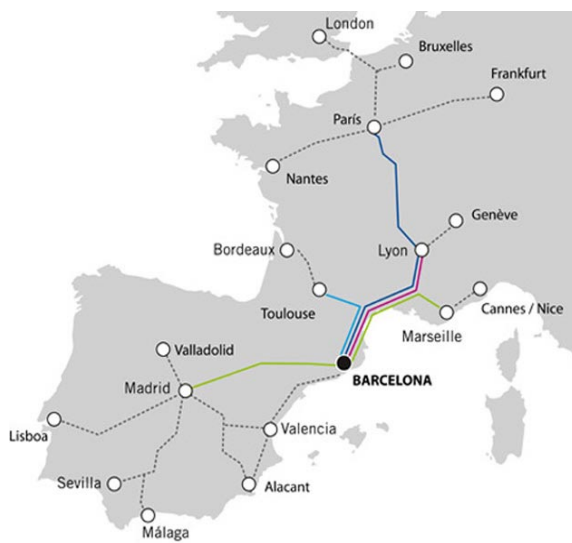
L'execució de les obres de l'estació està en mans de Barcelona Sagrera Alta Velocitat, un consorci del qual formen part el ministeri de Transports, el departament de Territori de la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona i ADIF (Administrador de Infraestructuras Ferroviarias).

En la seva pàgina web es pot seguir el desenvolupament de les obres, imatges històriques (4), la configuració final de l'accés (1), la connectivitat amb la xarxa europea (2) i com serà el parc del Camí Comtal (3) que cobrirà tota la transformació.

També es troben les memòries anuals de Barcelona Sagrera Alta Velocitat i les de les excavacions arqueològiques de les nombroses troballes que han aparegut en els gairebé quinze anys d'obres.

1

2

4

3

antic municipi

Jordi Fossas

ANARQUISME I ANARQUISTES AL POBLENOU

Article publicat a la revista *Icària* de l'Arxiu Històric del Poblenou, número, 23 (2021) dins d'un especial dedicat a les arrels anarquistes al barri que porta per títol "D'Icària a Acràcia. El Poblenou. Del socialisme utòpic a l'anarquisme".

La relació del Poblenou amb l'anarquisme ve de lluny; d'un any abans de proclamar-se la Primera República Espanyola, el 1872. Aquell any, el Poblenou tenia 1.300 afiliats a la Federació Regional de l'Associació Internacional de Treballadors (AIT).

La CNT, des de la seva fundació l'any 1910, agafà ben aviat embranzida al Poblenou i fins al 1939 fou l'organització més forta de la barriada, fins al punt que dominava el panorama sindical i, sobretot, el ram tèxtil. Durant els Fets d'Octubre del 1934, el secretari del Comitè Regional de la CNT a Catalunya era Francisco Ascaso, que vivia al carrer de Sant Joan de Malta. I fou també al barri on Garcia Oliver, dirigent de la FAI, instal·là al seu pis un autèntic quarter general de resistència davant del cop d'estat que es veia a venir el 1936.

Els grups dominants al Poblenou el 1936 eren principalment la CNT, la FAI i el POUM. L'activitat política de la FAI va ser molt important; Durruti, Garcia Oliver i altres companys anarquistes es reunien regularment al barri i, entre altres llocs, a l'antic bar La Peña (ara Mar Bella), situat a la Rambla amb Taulat. Allà s'havien planificat i projectat accions importants. Al bar li posaren el sobrenom de l'Infern, no se sap gaire bé per què. Com a la resta de Barcelona, en el moment de l'aixecament, els membres de la FAI de seguida van sortir armats al carrer. A la seva novel·la *Icària*, l'escriptor Xavier Benguerel hi dona la seva visió. Estava en joc intentar aturar la insurrecció i ho van aconseguir.

JULIOL DEL 1936

La resposta a l'aixecament feixista fou liderat, al Poblenou, pels membres de la CNT-FAI. La matinada del 19 de juliol de 1936, els membres del Comitè de Defensa Anar-

quista, Gregori Jover, Joan Garcia Oliver, Buenaventura Durruti i Francisco Ascaso, organitzaren una columna amb dos camions requisats en una fàbrica tèxtil que va sortir del camp de futbol del Júpiter i es dirigí al centre de Barcelona. El 20 de juliol, davant de les Drassanes, va caure Francisco Ascaso, amb altres companys del Poblenou.

Les barricades van proliferar, capitanejades pels més atrevits. Moltes dones hi van participar, entre elles, Adela Chiva Granel, coneguda com *la Xata*, una noia molt jove, membre de la CNT i de la FAI, que va ser de les primeres a saltar al carrer i muntar barricades davant de casa seva, a la carretera de Mataró, a l'altura de la placeta de Klein i davant de l'Ateneu La Antorcha. Mentrestant, un grup de dones repartien begudes procedents de la fàbrica de gasoses dels Quatre Cantons i atenien els ferits lleus amb medicaments obtinguts a la farmàcia Ferrer, de la placa de Catalunya. A la farmàcia hi va anar el grup conegut com a Pancho Villa, d'Agustí Roa, amb una camioneta requisada a la fàbrica del Cànem i conduïda per Vicente Alandí, que vivia al carrer de Sant Joan de Malta. El grup Pancho Villa estava format per Giménez, Naranjo, Pepe García, Victorino Beltran i el seu cunyat Pablo, empleats a la Catalana de Gas, i la Xata, entre d'altres.

La Xata havia perdut el seu pare, militant anarcosindicalista, assassinat per mercenaris de la patronal mentre estava al seu lloc de vigilància a la Cristaleria Cooperativa Barcelonesa, SA, del carrer de Pere IV. Adela Chiva va morir el 29 de juny de 1997. Una altra dona destacada va ser Pilar Gonzalo, secretària de Mujeres Libres del Poblenou.

Domingo Ibars, un jove anarquista de 15 anys, nascut a la Barceloneta però que es considerava fill del Poblenou, recorda que «als Quatre Cantons s'hi muntaren unes barricades i s'hi establí un control per als vehicles. Hi havia una metralladora i les dones portaven llet i altres queviures als homes que vigilaven. Molta gent havia anat cap a la caserna de l'avinguda d'Icària, on els militars que s'havien aixecat van quedar encerclats».

Jordi Fossas Bonjoch, arquitecte,
és el president de l'Arxiu Històric
del Poblenou.

Amb coneixement de Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, es va celebrar al cinema Triunfo, a la rambla del Poblenou cantonada amb el carrer de Pere IV, una assemblea general per organitzar una columna de milicians per sortir immediatament cap a Saragossa, que estava en mans dels militars insurrectes. S'hi van allistar 5.000 milicians que sortiren del passeig de Gràcia el 24 de juliol, acompanyats de cotxes blindats construïts en tallers del Poblenou.

ELS FETS DE MAIG DEL 1937

El maig del 1937 s'enfrontaren el POUM i la FAI, d'una banda, i el PSUC i les altres forces del govern de la Generalitat, de l'altra. La CNT i els ministres de la FAI —Garcia Oliver i

El maig del 1937 s'enfrontaren el POUM i la FAI, d'una banda, i el PSUC i les altres forces del govern de la Generalitat, de l'altra. La CNT i els ministres de la FAI —Garcia Oliver i Frederica Montseny— assumiren el difícil paper d'aconseguir que els contendents fessin les paus

Frederica Montseny— assumiren el difícil paper d'aconseguir que els contendents fessin les paus. La gran implantació que tenia la CNT al barri del Poblenou va fer que els Fets de Maig del 1937 no tinguessin una gran transcendència al barri. Tot i això, el Comitè de Defensa del Poblenou va aixecar una barricada al carrer d'Almogàvers, a l'altura de Marina, amb sacs plens de terra i una metralladora. La Guàrdia Civil de la caserna de Wad-ras va romandre neutral. Després de la quasi desaparició del POUM, el seu local, que estava a la carretera de Mataró, va ser requisat per les Joventuts Socialistes Unificades, del PSUC.

EL TREBALL I LES FÀBRQUES D'ARMAMENT

Des del primer dia de la guerra, la CNT i la FAI es van llançar a una intensa campanya de col·lectivització de les empreses privades. Cada empresa va quedar sota el control d'un comitè obrer, no sempre coordinat amb el sistema productiu. A Can Culleres —Platería Ribera—, els germans Crisol, de la FAI, que abans de la revolta havien estat aco-

Un lloc habitual de reunió dels anarquistes era el bar La Peña, que estava a la Rambla, a la confluència amb Taulat

miadats de la fàbrica, en van prendre la direcció. En Roig Caratallada, que formava part del comitè dels treballadors de la CNT, es va fer càrrec de Can Ponsa, una de les principals empreses tèxtils del Poblenou. Aquesta empresa va funcionar molt bé. Un dels seus articles més coneguts eren els mocadors que portaven les insígnies de la FAI.

Com que era una zona molt industrial i tenia una bona colla de fonerries, Poblenou es va convertir, també, en zona de fabricació de material de guerra. Les empreses més rellevants van ser Can Girona, Can Torras, Tallers Oliva Artés i Can Ribera.

EL BISBE IRURITA

El desembre del 1936, el bisbe Irurita fou jutjat i condemnat a mort a l'Ateneu Colón, aleshores seu del Comitè de Milícies Antifeixistes, dirigit per un que de malnom li deien el Barbes i els germans Fleta. A la postguerra, a l'Ateneu Colón es va col·locar un monòlit i una placa de desgrecge que recordava els fets. Investigacions recents han posat en dubte que el bisbe fos condemnat a mort a l'Ateneu.

Durant la guerra, l'Ateneu Colón fou la seu de les Patrulles de Control Antifeixista (CNT). I l'Ateneu de la Lliga, del carrer de Wad-ras, passà primer a ser la seu del Comitè de Defensa (CNT) i després es va fer servir com a presó. La CNT i la FAI també van ocupar el convent de les monges franciscanes de la Rambla, que més tard es convertiria en hospital de sang.

POSTGUERRA, LA CNT A LA CLANDESTINITAT

L'activitat política i sindical no es va estroncar amb el règim franquista. A l'ombra, a la clandestinitat, els homes i les dones continuaven la seva lluita política i obrera.

Miguel García, excondemnat a mort i que vivia a Londres, recordava en una entrevista publicada a la revista *4 Cantons* l'agost del 1977: «Al començament dels anys 40 vam fer algunes pintades amb quitrà, a l'església evangèlica, situada prop del Cànem, on tenien tanta gent detinguda, al carrer del Laberint, a prop de la placa de Prim, al carrer del Joncar, on passava gent anant cap al

Tres bars foren el focus anarquista durant aquells anys: un era el bar Valero, que estava al barri de la Plata —carrer de Wad-ras—; un altre al carrer de Wad-ras amb la Rambla, situat davant de l'antic final de la Catalana, davant de l'Aliança Vella, i un tercer al carrer de Catalunya

mercat, als murs que donaven al tren... Dos pintàvem i quatre vigilaven. Anàvem, per descomptat, armats, atès que els anys quaranta no eren anys de bromes». A finals dels anys setanta encara quedaven algunes velles pintades fetes amb quitrà. Alguna amnistia es va escriure sense la lletra N. «Als bars del Poblenou, a partir del 1943 o el 1944, no ho recordo bé, era on es cobraven les cotitzacions dels militants de la CNT-FAI i on es repartien els diaris *Solidaridad Obrera* i *Ruta*».

L'any 1946, els militants que tenia la CNT-FAI al Poblenou eren uns 1.200, segons un càlcul fet a partir de les cotitzacions. El 1941, es pagava una pesseta al mes. També treien alguns ingressos de vendre la *Soli* i *Ruta*. Aquest darrer es repartia per la ciutat dins les saques de les pel·lícules, ja que molts operadors de cinema eren militants de la CNT, entre ells Domingo Ibars, conegut com *el Rosset*, a causa del color dels seus cabells i la seva petita alçada.

LA VIDA CLANDESTINA ALS BARS DEL POBLENOU

Tres bars foren el focus anarquista durant aquells anys: un era el bar Valero, que estava al barri de la Plata —carrer de Wad-ras—; un altre al carrer de Wad-ras amb la Rambla, situat davant de l'antic final de la Catalana,

Tanquetes fetes a la foneria de Can Girona, a la rodona del Casino

davant de l'Aliança Vella, i un tercer al carrer de Catalunya.

Un diumenge del 1946 foren detinguts 33 militants anarcosindicalistes al bar Valero. Sobre una taula hi havia un pilot de Ruta. El sistema de repartiments mitjançant els bars es va acabar aleshores. Entre els detinguts, Domingo Ibars i un germà Fleta —un dels de l'Ateneu Colón. Aquest cop, Ibars es va lliurar gràcies al fet que duia un document que era avalat per un general de Melilla.

No va tenir tanta sort el novembre del 1949, quan va ser detingut en companyia d'un amic i la seva companya a Sant Adrià de Besòs. Va ser condemnat a mort com a membre dels grups d'acció de la FAI, però la pena va ser commutada a 20 anys i va complir 20 anys i sis dies, amb uns dies de propina, atès que la condemna era de 20 anys i un dia.

La CNT va ser l'únic sindicat clandestí que mai no es va trencar.

ARRIBA LA DEMOCRÀCIA

L'any 1976, les personalitats més conegudes del barri militants de la CNT eren els germans Edo i Agustí Oset.

El 14 d'abril de 1977, a la cooperativa Pau i Justícia, la Confederació Nacional de Treballadors (CNT) va exposar el seu programa per a les eleccions convocades per al 15 de juny, dins un clima molt candent, a causa de la recent vaga de la construcció.

NEUS BOUZA, L'ANARQUISTA AFUSELLADA PER HAVER FET D'INFERMERA

[LAIA PRATS]

Quan la Lola va veure la cara que feien les germanes dominiques de la Presentació aquell matí del 9 de maig de 1939, ja s'ho va imaginar. Feia gairebé dos mesos que la seva germana gran, la Neus, estava allà tancada i tothom ja la tenia en gran estima. La Lola, com cada dia d'ençà del 8 de març, anava des del Poblenou, on vivia, fins al barri de les Corts. A l'actual cantonada de l'avinguda Diagonal amb la Gran Via de Carles III és on es trobava des de feia tres anys la presó de dones de Barcelona. La Lola portava cada dia a la seva germana alguna cosa de roba i menjar, tot ben embolicat en un mocador de fer farcells.

Una família del Poblenou

La Neus Bouza Gil va néixer a Barcelona l'any 1916. Filla d'en Lluís i la Florentina, va viure la seva infància al barri de Pequín, al llindar entre Sant Adrià de Besòs i el barri del Poblenou. Era la gran de sis germans que de petits jugaven entre barraques, ara sí ara no, segons com anaven els temporals a tocar de la platja i que sovint s'enduien les cases mar endins.

Amb els anys, la família va anar a viure al número 48 del carrer de Fluvià. Del pare, pocs records, i molt borrosos. La mare, la Florentina, mestressa de casa, tenia cura dels fills.

De joveneta, la Neus va entrar a treballar a la poblenovina fàbrica de tendals Giralt Miró, situada al carrer d'Alí Bei (actual Tànger), cantonada amb el carrer d'Àlaba, on cosia tendals per als camions.

A casa, treballava amb una màquina de cosir Wertheim, que la família encara conserva. Era una persona alegre, generosa, participativa i, diuen els qui la van conèixer, avançada al seu temps.

Per això, quan l'any 1936 va esclatar la guerra, va demanar permís a la fàbrica i després d'afiliar-se a la CNT va ser destinada com a miliciana a l'escola d'artilleria que estava emplaçada al Camp de la Bota, al costat d'on ella s'havia criat. Res no li feia pensar en la ironia de la situació, ja que pocs anys després aquell seria l'escenari de la seva mort. Allà feia feines de cuina, de bugaderia i cures d'infermeria per a la gent que ho necessitava. Poc després, Largo Caballero va ordenar eliminar la figura de les milicianes i va decidir desmobilitzar les dones del front. La Neus, doncs, va tornar a la fàbrica a cosir tendals per als camions, com havia fet sempre.

La denúncia del seu veí

De res no li va servir haver cosit a casa i desinteressadament unes espadenyes de pita per a unes nenes que

sempre veia descalces pel carrer. Eren les filles d'un veí de la seva escala, Diego Rodríguez Vélez, de 31 anys, que vivia als baixos del seu edifici. Precisament ell va ser la persona que la va denunciar el 23 de febrer del 1939. Un mes abans, els nacionals havien entrat a Barcelona i a principis d'abril la guerra acabaria.

Després d'aquell dia tot va anar molt de pressa. La Neus es va assabentar que la vindrien a buscar i va avisar la seva mare. «No digui res, mare. Vostè digui que no sap on soc, jo m'amagaré a casa els tiets».

Però res no seria tan fàcil. L'escamot de falangistes que va irrompre a casa de la Neus no va trucar a la porta. Anaven armats i van assegurar a la Florentina que només volien fer unes preguntes a la seva filla. La van advertir, però, que si no els portava on era ella, quan la trobessin la matarien. Quina decisió per a una mare! Així que, acompanyats per la Florentina, van marxar cap al Clot, on era amagada la Neus. No la tornaria a veure mai més.

Se la van emportar a la presó de les Corts, on cada dia la visitava la Lola. El 26 d'abril va ser sotmesa a un consell de guerra sumaríssim acusada de rebel·lió i d'haver participat o presenciat l'execució de persones de dretes. Ella, que mai no havia agafat un fusell. De res no li hauria servit reconèixer que era veritat, perquè, malgrat que va negar tots els fets, va ser condemnada a mort i afusellada el 26 de maig de 1939 al Camp de la Bota. Se la van endur a les cinc de la matinada, poques hores abans que la seva germana arribés a visitar-la.

La família no en va saber res més. No la van poder acomiadar, ni enterrar, ni plorar. La mare no ho va superar i cinc anys després va posar fi a la seva vida.

La Lola sempre va dur la Neus al cor, parlant d'ella als seus fills, que ara han tingut la generositat de compartir aquest patrimoni tan personal. A ells els agraïm des d'aquí que hagin volgut fer visible la Neus, la seva història i els seus records, i que ens hagin permès així fer un espai per a ella en la memòria històrica del barri del Poblenou.

AGRAÏMENTS: Mercè Bermúdez i Esther Barbeta, per la seva col·laboració i per compartir les seves històries amb mi. Gràcies també a la família Bouza, per compartir les imatges de la Neus i, així, poder posar-li cara.

LA CASERNA ANARQUISTA DEL POBLENOU ON VIUÀ GREGORI JOVER

Quan Gregori Jover vivia al carrer de Pujades, el seu pis es va convertir en la caserna general anarquista, sobretot durant les primeres hores de l'aixecament militar del 1936. Lluís Romero, a *Tres días de julio*, en referir-se a la nit del 18 al 19 de juliol escriu: «Una ametralladora Hotchkiss, dos fusiles ametralladores checos y numerosos rifles Winchester con munición abundante están preparados en una habitación de la calle Pujadas número 276, casi en la esquina con Espronceda, en el barrio de Pueblo Nuevo. Allí, en el piso donde vive Gregorio Jover, está reunido el comité de defensa anarquista».

El pis de Gregori Jover estava al número 246 del carrer de Pujades, però, en desaparèixer el passatge de Rovira que interrompia el carrer, la numeració va canviar i ara el solar té el número 276.

Jover Cortés, de mal nom *el Xino*, va néixer a Terol el 25 d'octubre de 1891 i va morir a Mèxic el 22 de març de 1964. Va ser un anarquista i revolucionari, comandant de la 28a divisió, dita també columna Ascaso, que va lluitar al front d'Aragó. Era amic íntim de Buenaventura Durruti i Francisco Ascaso, amb els quals va compartir accions, detencions i exilis.

Va començar a militar de molt jove, primer a les organitzacions socialistes i després en les anarquistes. El 12 d'agost de 1923, mentre es produïa el cop d'estat de Primo de Rivera, va participar en el congrés regional de la CNT celebrat a Manresa i va rebutjar el càrrec de secretari de l'organització perquè es va declarar analfabet.

Per fer front als pistolers de l'anomenat Sindicat Lliure, va ajudar a fundar el grup d'acció directa Los Solidarios, que defensaven amb les armes els líders sindicals amenaçats. Amb Buenaventura Durruti participà en l'organització de l'atemptat contra el primer ministre Eduardo Dato. Va ser detingut, però va aconseguir escapar-se i es va exiliar a França, juntament amb Ascaso i Durruti i la majoria dels milicians de Los Solidarios. També va ser un dels organitzadors de la fracassada expedició a Bera i de l'intent d'atemptat contra la caserna de les Drassanes, ambdues operacions del 1924. Per evitar noves detencions va marxar durant uns mesos amb Durruti i Ascaso a Amèrica Llatina i, després de passar per diferents països, a Xile va crear un grup que seguia les mateixes passes que Los Solidarios i que es deia Los Errantes, que van protagonitzar el primer atracament expropiatori de la història d'aquest país. Quan va tornar a Europa va participar el 1927 en l'organització de l'atemptat contra el rei Alfons XIII a París, però, tot i l'ordre de crida i cerca, va tornar a evitar la detenció. El 1931, amb la proclamació de la República, va tornar a Barcelona i es va reintegrar dins la CNT.

Des del novembre del 1932 fou membre del comitè del Sindicat de Metal·lúrgics de Barcelona. Membre del grup d'acció Nosotros (on també hi havia Durruti, Ascaso, Joan Garcia Oliver, etc.), fou protagonista de moltes accions directes anticapitalistes i diversos aixecaments, que li van costar alguns períodes d'empresonament.

En començar la guerra, va ser el responsable de la columna Los Aguiluchos de la FAI. Amb altres companys anarquistes va participar juntament amb el POUM en els Fets de Maig del 1937, en els quals es van distingir el grup Los Amigos de Durruti, que tenia uns 5.000 militants.

En la retirada fou empresonat a França i va passar per diversos camps de concentració, fins que va decidir tornar a marxar a Amèrica. A Mèxic va participar juntament amb Joan Garcia Oliver en la fundació del Partit Obrer del Treball (POT).

Decebut per l'evolució del moviment llibertari, a començaments del 1950 es va acostar al Partit Comunista i també va publicar un diari del costat de la línia política del partit. Però al final de la seva vida es va reconciliar amb les idees anarcosindicalistes.

JOAN GARCIA OLIVER

Joan Garcia i Oliver va néixer el 20 de gener de 1902 a Reus al si d'una família obrera. Quan tenia set anys va haver d'abandonar l'escola i posar-se a treballar, perquè el pare va deixar de cobrar en iniciar-se una llarga vaga al Vapor Nou, d'on era obrer. Va poder reprendre els estudis a l'escola del mestre republicà Grau en complir vuit anys. La seva escolarització va acabar als onze anys.

Amb quinze anys, es va traslladar a Barcelona i va anar a viure al Poblenou. Treballà en diversos hotels i restaurants i el 1919 s'afilià a la Societat de Cambrers L'Aliança, adherida a la UGT (aquest sindicat va ser l'impulsor de la Quinta de Salut L'Aliança). Un temps després participà en la constitució del Sindicat de la Indústria Hostalera, Restaurants, Cafés i Annexos, que s'integrà a la CNT. Participà en la formació del grup d'acció Los Solidarios (1922), que va atemptar contra el cardenal Juan Soldevila a Saragossa i contra el secretari general dels Sindicats Lliures, Joan Lagüa Lliteras, a Manresa el 1923.

El 1924 fou detingut a Manresa i empresonat a Burgos i a Pamplona. Fou alliberat en proclamar-se la República i tornà a Barcelona. Es diu que va ser ell qui va idear la bandera roja i negra de la CNT, que s'exhibí per primer cop el primer de maig del 1931. Va ser secretari de la FAI i assistí al tercer congrés confederal de la CNT a Madrid, el juny del 1931.

El 1932 participà en la revolta de l'Alt Llobregat i tornà a ser empresonat. Impulsà la formació del Comitè Nacional Revolucionari i dirigí la insurrecció del gener del 1933, que el portà novament a la presó. Fou alliberat després del triomf electoral de les esquerres del febrer del 1936. Participà en el IV Congrés de la CNT a Saragossa el maig del 1936 i, preveient l'aixecament militar, formà part del grup que cercà el proveïment d'armes. El juliol del 1936 va impulsar la formació del Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya i organitzà la columna Los Aguiluchos que marxà al front d'Aragó, però fou cridat a tornar a Barcelona i prendre el comandament, com a representant de la CNT en el Comitè, del Departament de Guerra. Com a representant de la CNT-FAI va ser ministre de Justícia en el govern de Francisco Largo Caballero del novembre del 1936 al maig del 1937.

Inicià l'organització de les Escoles Populares de Guerra i posà en funcionament camps de treball per als detinguts polítics. Durant els Fets de Maig del 1937 va exhortar els cenetistes de Barcelona que deixessin la lluita que havia esclatat als carrers de Barcelona, consell que més tard li fou criticat. Exiliat l'any 1939, s'instal·là a Suècia, Veneçuela i finalment a Mèxic, on va morir el 1980.

AGUSTÍ ROA VENTURA

(Almeria, 1915-Sitges, 1999)

Agustí Roa Ventura va estar quaranta anys exiliat, durant els quals va actuar sempre com a militant llibertari. El febrer del 1939 va passar a França per Puigcerdà i, com altres refugiats, va estar en diferents camps de concentració i de treball: Argelers, Barcarès, Sètfons, Le Vernet d'Ariège. Finalment va ser deportat a Algèria amb altres militants anarquistes i el van internar en un camp de Djelfa. La seva última presó va ser en un oasi del Sàhara algerià, d'on fou alliberat el novembre del 1942 per les tropes angleses. S'enrolà aleshores a l'exèrcit britànic i va participar en la campanya del nord d'Àfrica de la Segona Guerra Mundial. En ser desmobilitzat, es va instal·lar a Londres i va participar en totes les manifestacions i campanyes organitzades contra el franquisme com a secretari del grup de la CNT i secretari de l'Spanish Ex-Servicemen's Association.

Va ser membre destacat del Sindicat d'Arts Gràfiques de les Trade Unions, empleat com a tipògraf al diari anglès The Sun i corresponsal a Londres de Solidaridad Obrera de París, CNT de Tolosa de Llenguadoc i Ruta, entre altres publicacions.

El seu pare, emigrant provinent d'Almeria, era cobrador de tramvia, a la línia 41, que feia el recorregut des del carrer de Trafalgar fins al final del carrer de Wad-ras. Estava afiliat a la CNT, com la majoria dels tramviàries.

Agustí Roa vivia amb la seva família al carrer d'Alí Bei, a prop de les cotxeres de tramvies de Sant Martí de Provençals, al carrer de Pere IV. A la barriada, la majoria de militants obrers es reunien a l'Ateneu Racionalista La Antorcha, del carrer de Pere IV. L'ateneu era lloc de reunió habitual del grup conegut com Los Solidarios.

Un problema a la vista el va impossibilitar d'anar al front i, per aquest motiu, va fer altres serveis, com ara la vigilància a les cotxeres d'autobusos d'Almogàvers, i també va treballar a Can Girona. Des del maig del 1937 fins al 1938, quan va ocupar la Secretaria de la Federació Local de Joventuts Llibertàries de Barcelona, va ser destinat a la caserna Espartaco (els Docks d'abans i després de la guerra), de l'avinguda d'Icària.

Durant la Guerra Civil, el grup d'Agustí Roa era conegut com a Pancho Villa i, entre d'altres, hi havia Giménez Naranjo, Pepe García, Victorino Beltrán i el seu cunyat Pablo, tots treballadors de la Catalana de Gas; i Adela Chiva Granel, la noia que amb quinze anys donava exemple de valor i compromís i que era coneguda com la Xata.

Dirigí la publicació *Amanecer. Órgano del Comité de Enlace CNT-FAI-JLL* de la barriada de Pueblo Nuevo (1938-1939). L'agost del 1987 va tornar a Catalunya i es va instal·lar a Sitges, on va viure fins a la seva mort, el 3 de maig de 1999.

JOSEP SILVESTRE GRANELL

Josep Silvestre Granell va néixer a Sant Martí de Provençals abans de l'annexió a Barcelona, però se'n desconeix la data exacta. Va morir a l'exili, a Caracas, el 1969. De molt jove es va afiliar com a cilindrador al sindicat de la CNT. Va ser un dels impulsors de les escoles racionalistes que es van implantar a Barcelona durant la segona dècada del segle passat i va treballar especialment a favor de La Farigola del Clot (1913). Estava involucrat en els comitès de vaga i en la lluita per la llibertat dels presos. Era aficionat al teatre i va dirigir grups d'obres en el muntatge d'obres que es feien en benefici dels presos i dels confederals. Va complir diverses penes de presó i va ser desterrat a Reus. Quan el governador militar de Barcelona, Martínez Anido, i el seu cap de la policia, Miguel Arlegui, aplicaven de manera sistemàtica la sinistra «ley de fugas», va salvar la vida gràcies a la valentia de la seva companya.

Va viure al carrer de Catalunya (avui Ciutat de Granada), on va néixer el seu fill Joaquim, que també va ser un destacat anarquista. Quan treballava a Can Girona, un company el va denunciar i va fugir a França, ja que el governador pretenia involucrar-lo en la mort d'un policia. Va tornar a Catalunya el 1934 i en acabar la guerra es va exiliar definitivament. De França va passar a Mèxic i finalment a Veneçuela, on va fer durant anys unes populars emissions radiofòniques contra el franquisme. Va ser conserge del Centre Català de Caracas i va militar a Solidaritat Internacional Antifeixista (SIA), com a encarregat de propaganda.

El seu fill, Joaquim Silvestre Adelantado, Quimet, també era militant de la CNT i de la FAI. Durant la guerra va ser capità i va lluitar al front de Terol. Va morir a Barcelona el 1977 d'un atac de cor.

JAUME VILAJUANA PADRÓS

El 7 d'octubre de 1890 va néixer al Poblenou Jaume Vilajuana Padrós, més conegut com a Jaume Padrós. El pare era boter i la mare tenia una patent per vendre carn de xai. Quan tenia vuit anys, va morir el seu pare, i la mare, per subsistir, va haver de manllevar els béns familiars al Mont de Pietat.

Només va estar escolaritzat dos anys, perquè va haver d'entrar a treballar molt aviat en una fàbrica de blanqueig, tints i aprests de teixits. El 1901 ja va participar activament en una vaga general. El 1905 organitzà la Joventut Republicana del Poblenou. El 1911, d'acord amb la seva mare, es declarà insubmis del servei militar i fugí a França. Primer es va instal·lar a Marsella i després a Lió, on va coincidir amb obrers catalans que el van encarrilar cap a l'anarquisme, i s'afilià a la CGT (Confederació General del Treball). Mentre va viure a França va ser un militant molt actiu i va participar en moltes mobilitzacions fins que fou expulsat del país per «agitador revolucionari». En tornar a Catalunya, s'afilià a la Confederació Nacional del Treball (CNT) i, entre el 1920 i el 1925, va viure a Cerdanyola, on va treballar a la cooperativa La Constància, de la qual va ser nomenat secretari. També organitzà un ateneu a Cerdanyola i s'enemistà amb Federico Urales. El 1928, fugint del pistolisme, va tornar a creuar la frontera i s'establí al municipi francès de Viena del Delfinat. En començar la Segona Guerra Mundial, va ser internat al camp de concentració de Vernet d'Ariège. Durant l'ocupació nazi, participà en la reorganització clandestina de la CNT espanyola a l'exili. El 1968 va morir la seva companya Marie Louise, amb qui havia tingut cinc fills, i vuit anys després, quan tenia 86 anys, es va tornar a casar, amb Luisa Pujadas. Els últims anys de la seva vida va viure a Prada de Conflent, on va morir el 1982.

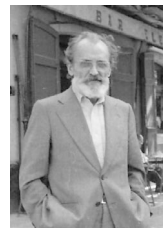

ANTONIO TURÓN TURÓN

El 17 de gener de 1920 neix a Híjar (Terol) Antonio Turón Turón. Amb la família es traslladà de petit a Barcelona. Quan tenia 13 anys començà a treballar de laminador a la foneria de Can Girona, on també treballava el seu pare, i s'afilià poc després al Sindicat del Metall de la CNT.

Durant els anys trenta, fou membre del grup anarquista La Paz, de Sant Adrià de Besòs, i de les Joventuts Llibertàries del Poblenou. El juliol del 1936, amb el grup Los Solidarios, va combatre l'aixecament a les casernes dels Docks i de Lepant i, durant els dies següents, es va enfrontar als franctiradors i participà en l'avituallament i les oficines d'afiliació de les columnes Durruti i Ortiz. Lluità al front d'Aragó i en la 24a divisió, al Pirineu lleidatà. Durant la postguerra, va passar per diversos camps de concentració (la Guingueta d'Ix, Montlluís, Vernet, Sètfons i Gueugnon). Va fugir de l'últim camp i, després d'un temps vivint al bosc, va passar a Espanya. Va ser detingut per la Guàrdia Civil a Camprodon i obligat a fer el servei militar. Quan el van llicenciar, es passà a la lluita clandestina a Barcelona i formà part de les Joventuts Llibertàries i del grup editor de Ruta, alhora que treballava de venedor tèxtil i feia de correu clandestí. El gener del 1947 va ser detingut per la policia i a la comissaria de la Via Laietana va rebre una pallissa brutal. Va ser condemnat a 30 anys, però aconseguí la llibertat el 1958 després de passar 11 anys a la presó.

A Barcelona formà part del Comitè Nacional clandestí, amb Ismael Rodríguez Ajax com a secretari general. L'octubre del 1961 va tornar a ser detingut, acusat de propaganda il·lícita, i va estar un any més a la presó. Després i fins a la seva jubilació el 1985, va treballar com a administratiu a l'Institut Nacional de Previsió. Va continuar fent política fins a la seva mort, el 2003.

DOMINGO IBARS JOANIES

Domingo Ibars Joanies (1921-1998) va néixer a la placa de les Olles, a Barcelona, però la família es va traslladar molt aviat al camí Antic de València, al Poblenou. El 1936, quan tenia 15 anys, ja va participar en una barricada que es va muntar al carrer de Pere IV com a control confederal. Va ingressar a les Joventuts Llibertàries i, el gener del 1938, va ser condemnat i empresonat per haver participat en els Fets de Maig de l'any anterior. Va ser alliberat poc abans d'acabar la guerra i, amb la retirada, va passar a França, però aviat va tornar a l'Estat i un cop aquí, com que no li van trobar antecedents penals, va ser enviat al Marroc a fer el servei militar. Quan va tornar a Barcelona, va ingressar novament a les Joventuts Llibertàries i fou detingut el 1946 en la batuda que va fer la policia al bar Valero, del barri de La Plata. Aquest bar era un dels punts de distribució de la premsa llibertària i, sovint, lloc de trobada dels anarquistes. A la comissaria de la via Laietana fou apallissat i d'allà fou enviat a la presó. Quan va quedar en llibertat es va integrar en els grups d'acció que tenien com a objectiu recaptar fons per ajudar els presos. La recaptació es feia mitjançant «expropiacions» a bancs i empreses. Després, va passar al Moviment Llibertari de Resistència i fou l'autor de diverses accions junt amb Pere Adrover, de mal nom el laio, que va ser afusellat al Camp de la Bota. Ibars va ser detingut el 1949 i condemnat a mort el 1952 per un consell de guerra. La pena li va ser commutada per 30 anys de presó, que va complir primer al penal de càstig d'Ocaña i després a Burgos. Va estar 20 anys de presó i en va sortir en un estat de salut molt precari. ❖❖❖

texts bàsics

Josep Freixa i Giralt

RECULL DE DADES PER A UNA HISTÒRIA DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS (i 2)

Segona part d'aquesta obra, publicada pel Foment Martinenc el 1982. Va ser un primer intent de compendiar els coneixements sobre la història de l'antic poble de Sant Martí de Provençals i va servir de guia per a molts historiadors martinencs.

ANTIQUES VIES DE COMUNICACIÓ

Desaparegudes les masies que van establir-se en els terrenys "provincialis", tant per fer pas al pla Cerdà com per altres causes, els de la meua edat moltes les hem vist i podem dir on s'esqueien i que d'unes, ben poques, encara se'n conserva alguna cosa.

Recordo, entre altres, a can: Baró, Melic, Bartra, Sallés, Xifré, Casanovas, Miralletes, La Creu, Pau de les unces, Viladomat, Anglís, Vintró, Guinardó, Verdura i algunes més. Hi havia camins pels que es feia la comunicació entre si i amb la Ciutat.

Era molt conegut i de molt pas el "Camí dels Capellans" que passava tocant les parets de la important fàbrica del Ram de l'Aigua "Can Puntí de Mar".

Des de la Masia de la Creu, al peu de la carretera de Ribas i al costat mateix de la fàbrica "Sert", començava el "Camí del Cementiri" i que també se'n deia "Camí del Fondo".

La "Carretereta d'en Cua" que des del darrera dels tallers del Ferrocarril del Clot i la fàbrica dita "El Fenicat" anava al carrer Pere IV.

El "Camí Antic de València" que passava pel costat de la fàbrica "Vilà" més coneguda per "Can Felipa" del carrer Marià Aguiló.

El "Camí dels Enamorats" (després carrer) que del carrer Rogent i amb un petit rec al costat esquerre, en direcció a la Ciutat, anava fins entre Lepanto i Marina on antigament hi havia la Font dels Enamorats.

Al començ de la Rambla Volart començava el "Camí d'Horta" en direcció Nord i el conegut "Travessera de Gràcia" per l'Oest.

El "Camí de la Corda" que des de la Sèquia Comtal anava fins a Pere IV passant pel darrera de l'Escorxador de Sant Martí i la fàbrica "Barnusell".

Tots aquests camins podem dir que "eren de casa" penó n'hi havia d'altres que de molts anys, segles podem dir, passaven pel nostre terme. Dels segles IX al XII hi ha actes notariaus que donen dades de l'existència d'una carretera coneguda per "strata francisca" o simplement "calciata" que venia de Cerdanya i per Montcada anava a Sant Andreu i seguint pel nostre terme a Sant Pere de les Puel·les. Aquesta carretera tenia, a trossos, al entrar a Barcelona "archos antiguos" que eren les restes d'un aqüeducte construït a l'època de la dominació romana. I des de Sant Pere anava cap a la muralla no lluny del Palau Menor.

El "Camí de dalt" venia de Sant Andreu i pel costat de cal Armera i més enllà de la Torre dels Pardals se li bifurcava el Camí d'Horta d'on en sortia un altre cap al Guinardó; seguia en direcció a la Ciutat passant per on hi ha ara la Sagrada Família i per on en deien el "Convent dels gossos" que ara hi ha el Grup Escolar Ramon Llull.

"La Via Marina" de la capella de Marcús sortia en direcció al mar, anava per Sant Martí i es la que passava pel davant de la seva vella església.

La "Via Molinera" seguia el curs de la Sèquia Comtal i comunicava els molins.

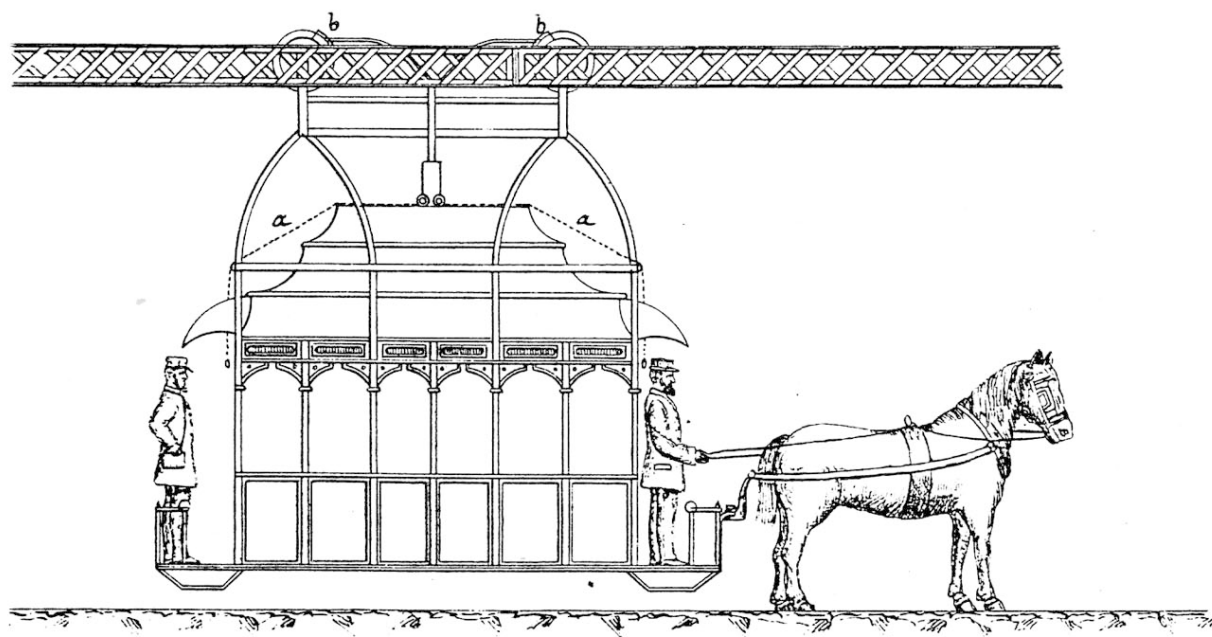
La Sèquia per molts coneguda per "el Rec Moliner".

EL TRAMVIA PENJAT

En el 4 de Juliol del 1882, Don Joan de Marfà va presentar a l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals un: "PROYECTO para el planteamiento de una TRANVIA-COLGANTE con REAL PRIVILEGIO EXCLUSIVO, entre el Clot y el Pueblo Nuevo, facilitando el poder utilizar de les dos vies férreas, hoy existentes, en los extremos de la linea de suspensión que se solicita establecer."

El Sr. Joan Marfà de Quintana, advocat, fa constar que

Josep Freixa i Giralt, iniciador dels estudis d'història local sobre l'antic municipi de Sant Martí de Provençals. Membre del Foment Martinenc.

en virtut del Reial Decret del 9 de Març, del 1882, ha obtingut de S. M. el Rei, el privilegi exclusiu pel plantejament de “travías colgantes” a tot Espanya i províncies de Ultramar i que el Govern li ha donat la corresponent cèdula i que, per tant, presenta el projecte esmentat amb el pla corresponent a cada apartat.

El trajecte és de la Plaça del Clot (del Mercat) per carrer dels Tallers (ara Rossend Nobas), passar per sobre la via del tren de M.Z.A. a França, carrer de la Verneda, Sant Joan de Malta, travessar la carretera de Mataró (Pere IV), carrer Sant Pere (ara Mariano Aguiló), fins al carrer del Taulat i retorn pel mateix lloc.

Que serà de via senzilla amb un desviament que no es tracta pas del clàssic amb agulla amb un empleat que en tingui cura. L'operació per la seva senzillesa i facilitat, es fa simplement per força de tracció. Tindrà una longitud de dos km. 62 mts.

En el seu moment es senyalarà on seran les parades pel públic i de la manera i format que cregui el concessionari. I que té solucionades les variants d'altures en referència a la topografia del terreny que ha de recórrer.

Els cotxes seran moguts per força animal i aniran penjats de la via que és una jàssera que uns tirants de gran resistència aguantaran i col·locats a l'alçada de 5 mts. per a deixar lliure el tràfec corrent dels carrers on passi el tramvia-penjat, i les columnes pels tirants seran a espais de 5 a 6 mts de distància i quines columnes podran utilitzar-se, també, per les conduccions de gas i aniran posades a tot el llarg de la via al costat exterior de la vorera de la voravia.

Els cotxes van penjats dels rails que van dintre les jàsseres indicades i tenen un fre a cadena que actua sobre

les rodes quan és necessari.

L'autor diu que aquesta trilogia: Seguretat-Economia-Comoditat és el que enclou aquesta notable idea-projecte que ha fet que la premsa en parlés favorablement i especialment la premsa de Sant Martí de Provençals.

La tracció pot fer-la un cavall o una mula, doncs el vagó penjat, encara que vagi complet de passatgers llisca suaument per la biga sense fer gran resistència.

Els cotxes seran moguts per força animal i aniran penjats de la via que és una jàssera que uns tirants de gran resistència aguantaran i col·locats a l'alçada de 5 mts.

Les quantitats pel pressupost que exposa l'autor són, avui, molt curioses. Prescindint del molt detallades que són, el conjunt és:

345 sots d'1 m³ i à un pels fonaments dels pilars, a 430 m³ a 2 pts=860 pts.

Mamposteria per a omplir-los, a 15 pts. m³. =6.450 pts.

2.062 mts. de jàssera doble amb rails i abraçadores de ferro verge, a 90 Kg, cada mt i 40 pts. 100 kg=74.230 pts.

345 pilars amb els corresponents braços d'un pes de 430 Kg. cadascun a 25 pts. 100 Kgs.=39.850 pts.

Muntatge i direcció de les obres=15.000 pts.

Eines i material de l'Empresa=2.000 pts.

Construcció d'una estació amb oficines, tallers cotxera, esta-

ble, baixadors on siguin convenients=40.000 pts.
6 cotxes complerts amb rodes, fre i tirants a 2.500 pts.
un=15.000 pts.
10 mules a 500 pts. una=5.000 pts.
Total=198.410 pts.
o sigui, 96.000 pts. per Km.

Aquest projecte de tramvia penjat del Clot al Poble Nou, segueix dient el Sr. Marfà, representa el cinquanta per cent més econòmic que tots els altres sistemes de tramvia coneguts a Espanya.

I afegeix: "És molt notable, en el món civilitzat, l'existència de tramvies penjats als Estats Units, Anglaterra, França, Itàlia i altres llocs d'Europa, com notables són les seves avantatges i fa una llarga explicació de com subsisteixen a Nova-York des del 1868 i que de l'1 d'Octubre del 1878 a l'1 d'Abril del 1879, una sola línia ha transportat 14 milions de persones amb un trajecte de 15 Km. encara que el motor sigui altre que l'animal; la línia s'estén per les quatre principals avingudes de la ciutat i per altres de no tanta importància.

A Milà n'hi ha una de quatre Km. que ha merescut gran simpatia i l'ajut oficial i això dóna ànims al que subscriu a sol·licitar el plantejament a Espanya."

En el final del pressupost hi ha una "observación" que diu:

"... conviene tener en consideración, que cuando la moneda decimal tenga curso forzoso en Cataluña, no pudién-

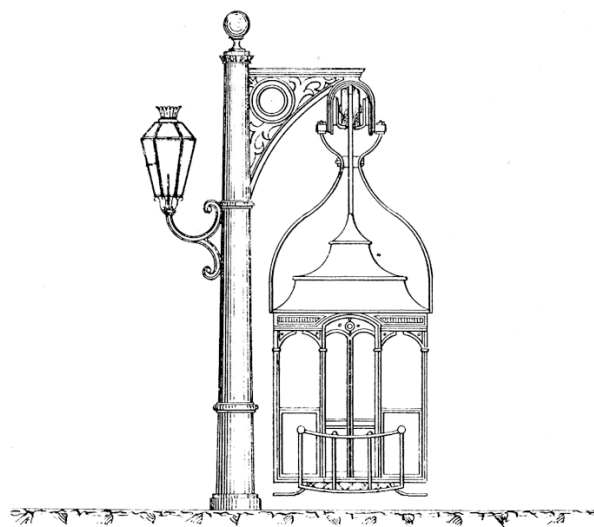
És molt notable, en el món civilitzat, l'existència de tramvies penjats als Estats Units, Anglaterra, França, Itàlia i altres llocs d'Europa

dose entonces pagar prácticamente el precio de doce céntimos de peseta, será preciso elevar dicho precio de pasaje a quince céntimos de peseta que aumentará los beneficios de más de un dos por ciento del capital invertido..."

Per què va quedar el projecte sobre la taula de l'Ajuntament?

Més endavant quan, amb la molt laboriosa i eficient tasca que estan fent elements de l'Arxiu Històric de Sant Martí de Provençals, tinguem els llibres d'Actes de l'Ajuntament amb les corresponents a aquestes dates segurament sabrem, en concret, el que ara jo he lograt esclarir.

Gràcies al descendent d'un antic martinenc, que vol

guardar el seu nom, he pogut tenir un conjunt de documents d'aquest afer que consta de deu i són: "Exposició-Sol·licitud a l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals en el 29 de Juliol del 1882" .- "Projecte i Memòria".- "Pressupost" .- "Condicions".- i els plans: nº 1 Pla general.- nº 2 Perfil General i Anivellacions.- nº 3 Detalls.- nº 4 Desviament.- i "Explicació dels Plans nº 1 - 2 - 3 i 4.

EL SEGELL DE SANT MARTÍ

Pel Desembre del 1854 la Diputació va manar a tots els pobles que fessin nous segells en consonància amb la seva història.

L'Ajuntament de Sant Martí va treure del rei d'armes Bruno Rigalt en el 26 de Gener del 1855 que l'escut nostre havia de ser:

"Partido en faja: en la parte superior, campo de azur con el lambel de Provenza y en la parte inferior campo de plata con la cruz de San Jorge de gules. El todo cimado con una corona antigua".

Tot aquest redactat està inspirat en que el qualificatiu "Provençals" pot devallar de Provença encara que sabem que era "Provincialis" molt abans de noces de Berenguer amb na Dolça de Provença, malgrat que Victor Balaguer, que en moltes de les coses que escriví té més de novel·lista que d'historiador, escrigué que som "Provençals" gràcies al dit matrimoni amb na Dolça de Carlat de Provença.

El més a propòsit sigui, potser, el que usava el municipi, anteriorment al segle XVIII duent la imatge del sant cavaller partint la capa amb el pobre.

Del 1833 al 42 va usar-ne un circular amb la imatge del bisbe de Tours amb bàcul i mitra i el canvia per altre amb un llibre (la Constitució) i dessota palmes encreuades.

En el 1848 altre amb els atributs de Sant Martí bisbe i cavaller: mitra, espasa, bàcul i vàina.

Mitjans del s. XVIII

Del 1796 a 1807

Usat en 1812

En 1819 y 1830

¿Usat del 1833 al 1842?

Usat en 1842

Usat en 1845

Usat en 1848

Del 1855 al 1897

Sembla que el que expressava millor la idea del poble de Sant Martí és el de 1848 i al seu costat les barres i la creu del segell de Barcelona sostingut per unes palmes i corona.

Donadiu diu que: "lambel", peça que afecta una forma de E o bé una faixa amb tres caigudes i que es posa ordinàriament horitzontal, senyala que són les armes del fill segon i no de l'hereu.

TRADICIONS

El que diré a continuació ho vaig viure bona part en la meua infantesa i alguna d'elles va tenir continuïtat, amb alguna interrupció degut a diferents circumstàncies, fins els anys 30.

Especialment a Sant Martí Vell, que llavors era Tinença Parroquial de la del Clot.

Al ésser aquell sector quasi tot agrícola i amb moltes cases de camp, doncs el nucli de barri de La Sagrera en quedava un bon xic separat per camps, la via del tren de

França i la carretera de Ribas.

En aquesta església, doncs, existia ja des d'algun segle la "Confraria de Sant Antoni Abad" que era regida per una Junta que cada any es renovava i llavors s'escollien quatre elements que organitzaven la festa del Sant Patró.

Per Sant Isidre també hi havia gran festa a Sant Martí Vell on s'hi celebrava un Ofici Solemne amb orquestra i al acabar s'organitzava una processó en la que els de la Confraria del Sant, patró de la pagesia, portaven un petit tabernacle amb la imatge que hi havia a l'altar corresponent de l'església

Dels quatre, un era l'abanderat, altres dos cordonistes i el quart l'organitzador de la Festa en general.

A la vigília a la tarda, una comitiva amb l'abanderat de l'any anterior feia entrega de la bandera al nou anomenat en presència del Rector, la Junta anterior i l'entrant. Aquest acte tenia lloc davant de l'església i a la petita plaça que formava amb la casa rectoral.

A l'endemà, diada del Sant, tenia lloc un Ofici solemne i al acabar es feia la benedicció dels cavalls i altres animals i s'organitzaven els "Tres Tombs" que amb una banda de música anaven cap a la Sagrera i alguna vegada havien arribat fins al Clot, formant una comitiva amb cavalls ben engalanats i al darrera un carro gran, dels dits "de bosses" amb una càrrega simulada, tancava la colla.

Al sortir de l'Ofici, a mà dreta de la sortida de l'església, hi havia una gran taula on els de la Junta de Confraria venien borregos i tortells i que jo anava amb la meua mare a comprar-ne.

Per Sant Isidre també hi havia gran festa a Sant Martí Vell on s'hi celebrava un Ofici Solemne amb orquestra i al acabar s'organitzava una processó en la que els de la Confraria del Sant, patró de la pagesia, portaven un petit tabernacle amb la imatge que hi havia a l'altar corresponent de l'església.

Hi concorrien la majoria dels de les cases de camp dels volts i també de la Sagrera.

A la tarda hi havia Rosari Solemne i s'acabava la festa a l'era de can Canals i amb l'orquestra que havia tocat

el matí a l'església, s'organitzaven unes ballades, i també a la Torre del Fang.

Les Festes de Carrer tenien bastant relleu i al haver-hi una certa rivalitat en qui ho feia millor, els hi donava més lluïment.

Es guarnia i s'enlluminava el carrer i es procurava tenir una orquestra més o menys nombrosa segons les possibilitats i els més humils amb un piano de maneta com algun any al carrer on jo vivia.

Aquestes festes eren una bona nota de color i animació en els temps d'estiu.

Per les nits de la Pasqua Florida i també la Granada sortien dels nostres barris innombrables Cors de Caramelles que per diferents rutes portaven l'alegria de la nit de Pasqua per tot Sant Martí.

Per la infraoctava de la Mare de Déu de Setembre, Festa Major del Poble Nou, es celebrava amb una festa religiosa el primer dia al matí a l'església de Santa Maria del Taulat, lluïts balls a les societats, ja molt cap aquí alguna audició de sardanes al carrer i la clàssica fira amb els seus corresponents cavallets i barraques de tir al blanc.

Per l'onze de Novembre és Festa Major dels barris del Clot i Camp de l'Arpa i també del barri de Sant Martí Vell.

S'ha celebrat molts anys amb les mateixes característiques que la del Poble Nou i es posava la fira i les barraques i cavallets on en dèiem la Rambleta, avui Meridiana.

Per les nits de la Pasqua Florida i també la Granada sortien dels nostres barris innombrables Cors de Caramelles que per diferents rutes portaven l'alegria de la nit de Pasqua per tot Sant Martí.

Per Sant Domènec de Guzman, advocat contra les febres palúdiques, que tant havien flagel·lat el nostre terme, es feia una festa religiosa i altres festes populars doncs aquest Sant era el patró dels "indianaires" (ram de l'aigua) i anys enrere es feia festa a les fàbriques d'aquest ram.

Amb el nom de Sant Domènec hi havia en els barris de Clot i Camp de l'Arpa una Germandat per malalts que portava quasi mig segle d'existència.

Fins quasi a la segona dècada d'aquest segle era tradicional el que pel Carnaval es fes el dimarts cap al tard, a l'hora que havien plegat a les fàbriques l'enterro del Carnestoltes.

Començava al davant de la plaça del Mercat on els

venedors ja hi havien guarnit un túmul amb una caixa i un gran ninot a dintre.

Quan s'havia reunit força gent, agafaven la caixa i la posaven en un carretó d'aquells llargs i plans i alguns de la comitiva, que s'organitzava, amb escombres enceses i altres elements, amb disfresses grotesques i especialment homes amb vestits de dona i anaven de taverna en taverna. Un tipus nomenat en "Pelayo" i també en "boi-boi" amb un barret de paper amb forma de mitra anava al davant i cada vegada que es paraven cantava les absoltes, que sabia molt bé, doncs havia estat cotxer dels cotxes de morts i per aquells anys encara en els enterraments els capellans les anaven cantant pel carrer.

Tota aquesta comitiva era molt descarada i s'hi feien i deien tota classe de plagacitats.

El fi tenia lloc a l'espai gran i lliure que quedava al passar el pas a nivell del carrer Acèquia Condal i carrer d'Aragó, on es feia una gran foguera i es cremava el Carnestoltes en mig d'una cridòria i cants molts d'ells de mal to.

ENTITATS FUNDADES ABANS DE L'AGREGACIÓ

CASINO PROVENZALENSE

No he pogut saber exactament l'any de la fundació i construcció del gran casal que ocupava aquesta entitat, però podem situar-la sense por d'equivocar-nos gaire entre els 1860-70.

Era una entitat de les que en deien "Recreativas y Culturales".

Tenia una sala Teatre amb dos pisos i bona platea d'una cabuda de 1.300 persones i un escenari que reunia unes magnifiques condicions, en aquella època, i per on van passar-hi les figures de més prestigi d'aquell temps.

Comptava, a més, amb un gran i esplèndid saló de ball i també una Biblioteca ben nodrida.

Durant molts anys, quan s'havia de celebrar algun acte de relleu, la Junta deixava el local a qui el sol·licitava. S'hi celebraven cada any uns Jocs Florals de molta qualitat dintre el món intel·lectual de Catalunya.

Abans de l'agregació era on s'hi manipulaven les eleccions.

Era el lloc en què les famílies benestants i la burgesia celebraven les seves festes.

LA AURORA MARTINENSE

Tenia el local on va fundar-se en el 1875 en el carrer de Bilbao (després carrer del Ter).

L'entitat es deia: "Democrática-Recreativa y Cultural". Estava situada en el grandios pis que anava des del

carrer de la Muntanya al carrer del Ter i on als baixos hi havia la Fundació Escriu.

Tenien un bon teatre amb una bona companyia d'aficionats i una secció Coral i a la part que donava al carrer de la Muntanya van habilitar-hi una sala per Escoles per als fills dels socis.

Hi havia saló-cafè però tenia la mala fama de que, clandestinament, es jugava fort.

A la sala del Teatre també s'hi feia ball.

En Jaume Suñol, més conegut per en "Met dels Barrets" junt amb els germans Escriu, quan ja no hi havia escoles, van convertir en "ball d'entrada" un bon tros del que donava al carrer de la Muntanya i sempre més va dir-se'n "La Saleta".

Les lluites polítiques de començ de segle van minar la vida de l'entitat.

En aquell escenari hi havien actuat el popular actor Rojas i el tenor Feliu i Font, figures de relleu en aquells temps.

En morir la societat "La Aurora" va partir-se el local quedant independent la sala de ball que donava al carrer de Muntanya.

En el Teatre un que es deia Fosalba va fer-hi espectacles de pantomima, atraccions, que en deien llavors, o "varietés" que en diuen ara i també cinema, que quan no va rendir-li va deixar-ho i va llogar el local l'Ateneu de Sant Lluís Gonçaga (Lluïsos).

"La Saleta" va seguir essent sala de ball i més tard va fer-se pista de patinar,

Va tenir-hi durant molts anys un departament per Secretaria el partit Nacionalista Republicà Federal.

ATENEO COLÓN

En el nº 106 del carrer Pere IV hi ha una societat que va fundar-se el 1888 amb aquest nom i que va ésser important en el Poble Nou.

Va ésser una temporada del Partit Nacionalista Republicà.

Pels anys 30 en les seves parets exteriors, i ja mig borrat encara s'endevinava el nom del partit.

Va tornar a ésser Ateneo Colon entitat Cultural Recreativa en deixar-la aquell partit que va tenir una vida molt curta.

Té un bon saló per Teatre i ball i han anat passant els anys essent sempre bastant concorregut.

CÍRCULO TRADICIONALISTA

En el 1894 al carrer de Sant Joan de Malta, enfront la fàbrica dita a can "Parsons", en un doble pis va posar-s'hi aquesta entitat a la qual van associar-se els seus afins de la part alta i baixa de Sant Martí.

Defensaven els seus ideals, organitzaven mitings, conferències, funcions, etc. Era un lloc molt familiar.

Alguns dels seus socis havien seguit les últimes guerres carlines.

Van canviar de lloc i van anar a una casa del carrer Edison i més tard a una altra al carrer de Sant Joan entre Verneda i Edison.

Anys després van anar al carrer del Ter enfront de l'Ateneu de Sant Lluís Gonçaga. Van tenir alts i baixos però sempre van ésser addictes al seu cabdill Jaume de Borbó.

Van tenir una secció Coral i un quadre escènic molt competent.

Altre trasllat van fer al carrer de Joan I i ocupant el local que havia estat el "Pabellón Ibérico" i on també hi havia hagut el Sindicat.

El Centre de Nostra Senyora del Carme i Sant Pere Claver va ésser fundat a l'any 1891 en un local del carrer de la Independència, entre el carrer Consell de Cent i la Sèquia Comtal, en el barri dit "El Pont"

En aquest estatge tenien saló-cafè i Teatre on actuava l'Elenc de la casa. Era clàssica la representació que feien per Nadal de "L'Estel de Natzaret".

Organitzaven audicions de sardanes dins l'estatge i fora, on és ara Via Meridiana i llavors en deien "La Rambleta".

Tenien una Secció Femenina dedicada a obres benèfiques anomenada "Les Marguerides".

CENTRE DE NOSTRA SENYORA DEL CARME I SANT PERE CLAVER

Va ésser fundat a l'any 1891 en un local del carrer de la Independència entre el carrer Consell de Cent i la Sèquia Comtal en el barri dit "El Pont". Aquest local era gran i després va ésser ocupat per un curtidor.

Un munificent donador, el Sr. Turull de Sabadell, va costejar la construcció d'un gran casal al carrer de València-Navas de Tolosa.

Aquest Centre tenia per missió especial la formació catòlica dels seus components.

Tenia Congregació Mariana i feia tandes d'Exercicis Espirituals.

Comptava amb grans escoles per nois i també donaven classes als vespres pels que treballaven, i tot a preus molt mòdics.

Tenia bon professorat i seguien bastant els nous mètodes pedagògics.

L'Aliança del Poble Nou (edifici primitiu, 1908)

Comptava amb una Cooperativa econòmica pels associats, grans patis d'esbarjo pels nois, dos trinquets i jocs de diferents classes on especialment les festes a la tarda podien anar-hi els nois a jugar fins cap al tard que els reunien a grups, els donaven lliçons de Catecisme i resaven el Rosari.

Com que al davant de la façana que donava a Navas de Tolosa no estava edificat, hi sostenia un equip de futbol nomenat "Montseny".

Tenia sala-cafè i una capella dedicada al Sagrat Cor, Sant Pere Claver i la Verge del Carme i també comptava amb un consultori mèdic gratuït.

En tenia cura i controlava la Companyia de Jesús.

Al l'any 1909 van calar-hi foc i va ésser refet, però en el 1936 no solament van cremar-lo sinó que van destruir-lo. Va refer-se encara que amb tot molt diferent a l'anterior i després ha passat a Escola de Formació Professional.

ATENEU DE SANT LLUÍS GONÇAGA

(Més conegut pels "Lluïsos"). Era una de les entitats més antigues de Sant Martí. No he pogut saber exactament l'any en què va fundar-se, però el meu pare m'havia dit que per allà al 1896 tenia el seu estatge al carrer de València entre Muntanya i Gabriel i Galán. En aquest local més tard va establir-hi un col·legi un capellà nomenat Emili Solà, al qual recordo que hi anava el meu germà.

En aquest local hi havia un teatre on s'hi representaven obres amb molta dignitat exclusivament de teatre catòlic.

L'esmentat Mossèn Solà quan va posar-hi el col·legi va comprar l'edifici i el terreny que anava fins a la Meridiana i que anys després, en aquest terreny, s'hi va construir el Cine Meridiana.

En fer la compra de l'edifici els "Lluïsos" van haver d'abandonar el local i van anar a un altre dit "Can Canas". S'hi entrava pel carrer de la Muntanya, pujant a mà esquerra i quasi tocant al pas a nivell del ferrocarril del Nord i calia baixar un bon tram d'escales, quedant el café a mà dreta i travessant un pati, s'entrava al teatre que tenia una platea i pis; tenia un bastant bon escenari i una porta molt gran que no s'obria mai, donava al carrer de València.

Aprofitant que s'havia dissolt l'entitat "La Aurora" i que l'empresa Fosalba havia deixat el local, s'hi van traslladar els "Lluïsos". Era al carrer del Ter. Hi havia escenari, saló-café i lloc per secretaria i biblioteca que encara que de moment era modesta van fer obra cultural-religiosa i artística en molts aspectes.

Publicaven un butlletí mensual dit "El Lliri de Sant Lluís" que va tenir de 18 a 20 anys de vida. Comptava amb uns dos cents socis.

Va persistir fins el 1936.

SOCIEDAD RECREATIVA LA ALIANZA DEL PUEBLO NUEVO

Va fundar-se en el 1869 i la finalitat de l'entitat no era solament "recreativa" sinó també "mutualista" i també van crear-se unes escoles pels fills dels socis.

Va tenir molta vitalitat en totes les seves coses. Especialment la Secció Mutualista (la Germandad) era en aquells anys molt nombrosa.

Tenia un saló-teatre d'un afora de 1.200 persones on hi actuava un Elenc de socis que tenia un gran prestigi i molt nombrós públic.

Els balls eren generalment al vespre i les tardes que no actuava el teatre que llavors eren tarda i nit.

Aquests balls eren molt familiars i per tant tenien un ambient selecte encara que fos tot element obrer i menestral. En una paraula, no era el "ball de patacada" que llavors abundava.

Les millors companyies de teatre desfilaven pel seu escenari que s'alternaven amb els de la casa.

Tots els actes transcendents del Poble Nou es celebraven en el seu local.

El Poble Nou s'hi sentia identificat i representat en tot el de la casa i la seva Secció Coral era coneguda per tothom.

La seva popularitat va fer que a l'època del couplet català, la cantant Pilar Alonso (una de les més celebrades) fes recordar el Cor de l'Aliança en el tan conegut couplet "Les Caramelles" que deia:

...i el meu "novio"
que era solista
de l'Aliança del Poble Nou
serio lluia sa veu d'artista...

Però aquesta vida de pau, tranquil·litat i prosperitat va trencar-se quan a l'any 1923 va erigir-se en Dictador d'Espanya, amb consentiment del Rei, el general Primo de Rivera i va sorgir a per tot el partit que el Directori va imposar: "La Unión Patriótica" i que al Poble Nou els simpatitzants d'aquest, molt pocs per cert, van prendre l'Aliança per local i

els que no varen estar-hi d'acord, que eren els més, van separar-se quedant l'Aliança desfigurada.

Els, diguem-ne, dissidents van agrupar-se i es reunien en un cafè de la Rambla, concretament el número 13, i va anar sorgint la idea de crear una nova i veritable Aliança i des de l'Ateneu Colon a on últimament es reunien va començar a sorgir el "Casino la Alianza".

Va reunir-se el capital necessari per a comprar el terreny, va fer-se el pla per edificar-hi i el 29 de Juny del 1929 va tenir lloc el transcendent acte de posar la primera pedra.

El local va fer-se amb amplitud: Teatre amb platea basculant a posta per balls i teatre, sales per Biblioteca, Arxius, Secretaria, Exposicions i per altres activitats, Saló-Caf , vivenda pel Conserge, etc.

El canvi polític va fer que prosperés en tots els ordres i torn  a ser centre de la vida cultural i d'esplai del Poble Nou.

S'hi han celebrat Jocs Florals, Concerts, Homenatges a Científics i Literats, hi han desfilat conferencians de qualitat, en fi tot quan de transcendent s'ha fet i es fa al Poble Nou.

Al venir la guerra una sindical volia apoderar-se del local però va poder evitar-se. I al venir el període franquista la seva vida va ésser molt menys activa i amb molt tacte els directius van poder sortir-se de situacions molt compromeses a vegades i sobre tot conservant el prestigi de l'entitat.

Al canviar de règim l'Aliança ha tornat amb més eufòria que mai a la seva obra i torna a ésser la representació de l'ànima del Poble Nou.

FOMENT MARTINENC

Un grup de joves del barri del Camp de l'Arpa van estructurar el "Fomento Martinense" a l'any 1877 i van obrir el local el 5 de Gener del 1878 encara que el perm s oficial i l'aprovació dels estatuts no va venir fins al 29 de Febrer del 1879.

El lema dels seus fundadors va ésser "Nació para la instrucción y para la instrucción vive".

Va ésser-ne el primer president en Francesc Elias i secretari en Josep Comas. Domènec Serra, Isidre Burunat, Jaume Gai i Joan Bertran, junt amb els primers, varen donar vida a l'entitat i sobre tot un caliu familiar.

Pel setembre del 1881 van llogar un local al carrer de l'Aurora i va crear-se immediatament una escola.

Van passar més tard al carrer Sant Miquel i Sant Maties (ara Coll i Ve ). Van donar gran impuls a l'escola i van crear classes nocturnes per obrers.

Anant sempre endavant amb la fèrria voluntat d'un bon nombre de socis van fer una sala per teatre per 500 espectadors i van crear una Societat de Socors M tuos.

En aquell local s'hi van celebrar tota classe d'actes culturals i en el teatre actuaven els aficionats de la casa, que

componien un bon elenc, representant les obres amb molta dignitat i competència.

La casa es feia petita per l'ambient que anava adquirint i van tenir l'oportunitat de comprar 18.000 pams de terreny al carrer de Bogatell (ara Rogent)-Provença. Van fer-se unes accions de 25 ptes. que van cobrir-se de seguida.

Al nou local van fer-s'hi unes bones sales per escoles, saló-caf , un bon teatre amb dos pisos i l'escenari amb molt bones condicions, secretaria, sala per billars, etc. i les activitats de tot ordre hi creixen cada dia.

Una de les característiques del Foment, durant molts anys, era el ball de cada festa, tant de tarda com de nit, quan no hi havia funció de teatre. Els socis i família amb el jovent

Un grup de joves del barri del Camp de l'Arpa van estructurar el "Fomento Martinense" a l'any 1877 i van obrir el local el 5 de Gener del 1878 encara que el perm s oficial i l'aprovació dels estatuts no va venir fins al 29 de Febrer del 1879. El lema dels seus fundadors va ésser "Nació para la instrucción y para la instrucción vive". Va ésser-ne el primer president en Francesc Elias i secretari en Josep Comas

donaven un ambient selecte, i per sobre de tot familiar. Eren coneguts arreu, tant, que quan a l' poca del couplet català que s'hi procurava posar relleu tot el clàssic com van ésser "Els focs artificials", "La Marieta de l'ull viu", "Les Caramelles", etc., la molt celebrada Pilar Alonso va popularitzar "La Balladora" que començava dient:

Cada diumenge a la nit,
jo anava, amb la mare,
al FOMENT a ballar
que hi ha un sarau molt llu t
i un jovent alegre
que sap disfrutar...

La vida del Foment i la de l'Aliança del Poble Nou pot dir-se que són dues vides paral leles en molts aspectes.

Va tenir de "sortejar-se", tant com va ésser possible, el

temps de la dictadura de Primo de Rivera i si bé el Foment era del tot apolític l'element jove que componia les seccions Excursionista i Íntima de Cultura era del tot oposat, a les teories de Unión Patriótica que imposaven a per tot i per salvar el Foment van tenir de sortir-ne alguns socis i pregar a altres que es donguessin de baixa.

La construcció del nou local va inaugurar-se en el 1929 amb una sala d'espectacles que sols el teatre Tivoli podia comparar-s'hi.

Al venir la República van començar noves activitats i en una ocasió va ésser-hi invitat el President de la Generalitat en Francesc Macià que va honorar el Foment amb la seva visita.

Per les sales d'actes del Foment hi van passar les millors figures del Teatre i del Teatre Líric i per l'aula de Conferències tot el de més relleu de Catalunya i de fora.

Al venir la guerra va fer-se tot el possible perquè no s'apoderés del local alguna sindical o partit polític.

Durant aquells anys va funcionar el teatre amb gran afluència de públic el dissabte a la nit i diumenge tarda i nit, fins acabar la guerra.

Dificultats econòmiques molt complexes per a explicar van portar el Foment a permutar el local i terreny i adaptar-se a tal com és avui i en el què s'ha lograt una vitalitat exemplar, com en els seus millors temes i superada en molt, en aspectes propis de l'ambient actual.

Compta amb Seccions amb molta activitat d'Excursionisme.- Cultural de la Dona.- Sardanes i Dansa Popular.- Blau Grana.- Esperanto.- i Escacs, que el treball en conjunt dóna al Foment el prestigi que actualment té d'Entitat Cultural de Primer Ordre.

ENTITATS CORALS

Solament esmentaré les que m'ha estat possible tenir ja sigui un testimoni escrit o per un antic cantaire algunes dades.

No he tingut ocasió de conèixer o tenir notícia de dues que hi havia al Poble Nou pels anys 1870 i 1889. Una d'elles era al barri del Taulat i l'altre en un local prop on hi ha la Plaça del Mercat.

Actuaven especialment per Pasqua en les Caramelles.

La primera entitat Coral que hi ha notícia de que va crear-se a Sant Martí va ésser el Cor "El Apolo" que va fundar-se a les darrerries del 1856.

El primer concert va donar-lo al Maig del 1857 i va dirigir-lo personalment el Mestre Clavé.

"LA LIRA MARTINENSE"

Va fundar-se el 1861 i el seu primer director va ésser en Ramón Bartomeu. La primera actuació va fer-la pel Car-

naval del 1862.

Aquest mestre Bartomeu era, primerament, contrari d'en Clavé ja que considerava les seves obres massa difícils i ell va escriure'n de més senzilles i de les que solament ha quedat "La Doncella de la Costa". Més tard va canviar de pensar i va fer-se molt amic d'en Clavé i quan aquest va morir en el 1874, va compondre en 24 hores l'obra "Una flor sobre la tomba" que va cantar la Lira (assajant inclús a la nit) al Cementiri del Poble Nou al ésser enterrat Clavé.

El mestre Bartomeu, que era del Poble Nou, va morir al 1919 als 84 anys.

Durant uns quants anys "La Lira" va dirigir-la el mestre Josep Barberà, professor d'harmonia del Conservatori del Liceu i tenia per auxiliars als mestres Josep Calduc i Josep Voltas.

Havien tingut el local al carrer Sant Miquel i Sant Maties (avui Coll i Veï) i al lloc on després va haver-hi el convent-escola de les monges Escolàpies.

Van traslladar-se al carrer de La Internacional i el mestre i components de "La Lira" van fer tots els possibles per a convertir-la en Orfeó, pera no van reeixir-hi.

Va arribar un temps que aquell local era més conegut per "ball" que entitat Coral.

Va anar molt a menys per causes molt diverses i es traslladaren al local de la Cooperativa "La Antigua" del carrer Fontova i poc temps després a uns baixos de l'Avinguda Meridiana tocant al carrer de la Internacional.

Seguien les coses no anant bé i van acollir-se al local de "La Saleta" del carrer de la Muntanya on en el 1936 encara hi quedaven uns pocs addictes.

Pels anys 1865-66 hi havia un altre Cor dit: "Les Herbes" l'única referència que del qual tinc, és que va dirigir-lo el mestre Baliarda.

Pel 1881 va crear-se un Cor amb el nom de "La Familiar Martinense".

"La Corarmónica" existia abans del 1897 com a entitat Coral i la dirigia un aficionat. Actuava especialment per Caramelles i tenien el domicili pel barri dit Les Onze Cases.

Va protegir-los bastant la tiple Elena Fornis i un tenor anomenat Angelo Angioletti, que vivien en una torreta del Guinardó.

El Cor va deixar d'actuar quan qui feia de mestre va marxar a Amèrica.

En el 1889 va crear-se el Cor "La Unión Sagrerense" que tenia anteriorment el nom de "Paz y Esperanza".

Aquest Cor és a on va començar les seves activitats el jove mestre Josep Ma Comella que més tard va dirigir "L'Eco de Catalunya" de Sant Andreu. També va ésser professor de l'Orfeó Català.

CRONOLOGIA DE DADES INTERESSANTS DE SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

1000

En el segle XI s'esmenta la Via Marina que de la capella de Marcús es dirigia paral·lelament al mar per Sant Martí. Altre Via, dita La Molinera, seguia el curs de la Sèquia i comunicava els molins.

1052

Es va prendre de Sant Andreu un tros de terreny que era el que li donava accés a la platja. Mossèn Clapers, el molt eficient historiador de Sant Andreu, ens diu: "La capella de Sant Martí va segregarla de Sant Andreu pel Març del 1052 per conveni fet entre Guislabert, bisbe de Barcelona i Pere Banús i Bonfill, fills de Vivas, difunt, entregant la jurisdicció eclesiàstica a Santa Maria del Mar."

1068

És en aquest any, governant Berenguer I, que s'esmentà per primera vegada Sant Martí Provincialis.

1108

No hi ha fets de transcendència que valgui la pena d'esmentar fins en aquest 1108 que una poderosa host serraina entra i destrueix el Comtat. Invadit el Penedès també ho va ésser Barcelona devastant tot quan trobaven al seu pas i cal creure que així com van destruir l'església de Sant Andreu, al passar per Sant Martí deuriem fer-ne de les seves.

1112

Amb motiu de les terceres noces de Berenguer III amb Na Dolça de Carlat de la Provença, van cedir-se molts terrenys del provincialis a provençals.

1226

En el 28 de Juny va sentenciar el Rei l'expropiació dels molins nous, revocant les concessions fetes i manà que l'aigua del Rec Comtal arribés íntegra als molins vells de prop de la Ciutat. Les concessions les havia fetes a: "ultra collem Finestralis quot est des Peris", altre a Sant Andreu, altres a Benevist, d'en Carbonell, d'en Bonet, del Bisbe Guillem de Lacera, quins particulars, fent regolfar les aigües i tirant-les a altres Sèquies les distreien de Barcelona i portaven a regadius; i va indemnitzar als propietaris dels perjudicis.

1305-20

Es fa una nova Sèquia al Rec Comtal més amunt de la Sèquia Vella ja feta en el 1139 en el terme de Sant Martí.

1319-20

Els Consellers obtingueren llicència del Rei per a erigir forques de pedra amb barres de fusta a dalt al través, fora dels límits de la Ciutat i en els pobles del voltant. A cadascun pilar hi havia l'escut de Barcelona. No hi ha constància escrita de que alguna fos posada en el terme de Sant Martí.

1334

En aquest any van posar-se dues creus en dos camins per entrar a Barcelona. Una al Maresme, dit el Coll de la Celada, que amb tota seguretat era la de Sant Martí de Provençals quina columna s'ha renovat més d'una vegada. La segona al camí del Llobregat on el lloc prendrà, a partir del segle XV, el nom de Creu Coberta.

1359

En el cens d'aquest any consten solament a Sant Martí 17 focs.

1360

L'entrada de peix del Poble Nou a la Ciutat, per aquells anys, s'arrendava. L'arrendament trimestral era, en aquest any, de 400 lliures.

1378

(Bruniquer. Vol III cap. 81 fol. 196 A.C.A.) En les males condicions que discorrien les aigües de la Sèquia Comtal no és possible tenir coneixement dels perjudicis que ocasionaren a la Sanitat de Barcelona. Consta que en aquest any infectà les cases del Portal Nou per on passava.

1386

En el 26 de Juliol, Barcelona va tractar d'adquirir els molins Reials entregant per ells 37.000 sous quan la guerra de Cerdanya (Acot. 1009 de "Ciutat de Barcelona" de Carreras Candi).

1400

Joaquim Rivera i Quadrenc en unes notes històriques de Sant Martí de Provençals, premiades en els Jocs Florals del Centre Catalanista Provençalenc en el 1887 diu: Que la Torre del Fang, respecte la seva primitiva construcció, hi ha molts parers. Mentre uns opinen que va construir-se a últims del segle XV, per l'arquitectura dels finestrals, altres asseguren que és més antiga que l'església de Sant Martí. No sabem si sofrí modificacions importants en aquest temps, però si podem afirmar que els Srs. Rocabruna, a nosaltres mateixos en digueren que posseïen el títol que acredita aquest segon parer. Inclinem-nos, doncs, per aquest davant les paraules dels seus propietaris i sobretot per l'escut que presideix la sala principal que demostra ser del Comtat de Barcelona.

1431

Pel Setembre d'aquest any Barcelona va obtenir el monopoli de les carnisseries, però va quedar-ne exent la del Clot.

1469

En el capítol que parlem de les Aigües ja queda dit que en aquest any, on és ara Almogàvers-Triomf-Llacuna hi tingué lloc un petit combat naval.

1445

Pel Setembre d'aquest any van posar-se unes forques que van dir-se "les forques de la Trinitat". Mossèn Clapers creu que és molt probable que una la posessin a la Sagrera.

1470

Carreras i Candi a la pag. 325 del vol. "Barcelona" de la G.G.C. parla que en aquest any hi havia un forn de calç a Sant Martí però no diu on.

1472

G.G. de C. pag. 326. Quan més va avançar el domini de l'església, va arribar a fer oblidar el nom geogràfic de la localitat, de manera que els termes Palomar, Provençals, Cassoles i Provençana es converteixen amb el Sant al davant.

1489

Hi ha un impost sobre la carn i el pa en benefici de la Ciutat i queda establert, aquest any, pels pobles pròxims a Barcelona. Sant Martí, Sans i Sarrià en quedaren exents.

1499

Bruniquer. Vol. III Cap. 81 fol. 196 A.C.A. En el 26 de Setembre hagué de prohibir-se tirar ventres, budells i altres despulles de carnes al Rec Comtal.

1552

G.G. de C. pàg. 458-59-60. Sant Martí de Provençals, antiquíssima església barcelonina, propera a la Via Romana del Vallès, passà aquest any de sufragània de Sant Andreu de Palomar a ésser-ho de Santa Maria del Mar.

1557

Morera i Soler diu: que Comes en el seu volum "Llibre de les coses assenyalades" i Bofarull en "Historia Crítica de Cataluña" relaten que els turcs atacaven constantment les costes de la Mediterrània, especialment Itàlia i Espanya, i havien fet incursions a la costa del Poble Nou.

1558

Va iniciar-se a Barcelona una forta pesta. Sant Martí va tenir-ne alguns casos.

1559

Aquest any els turcs van fer una incursió bàrbara i sagnant a Mahó, i com Barcelona no estava preparada per a fer front a aquestes incursions, que eren fetes amb gran nombre d'homes, van venir unes companyies d'aragonesos armades amb arcabussos, piques i molts cavalls "...foren dressats a llur

hostatge. El seu cap en Miquel Dausà i Comandants foren aposentats a la vila de Sant Andreu de Palomar amb bandera i una petita part de tropa i la resta fou aposentada a la Parròquia de Sant Martí". El lloc on foren aposentats sembla que fos a can Vintró, la bòbila, sobre l'antic camí d'Horta o també a la Torre dels Pardals. La pesta va fer que no poguessin allotjar-se dintre la Ciutat on van morir 4.132 persones, entre elles el Conseller quart. La part baixa de Sant Martí, que no era lloc saludable, va ésser-ne molt perjudicada.

1589

En aquest any és renovada per segona vegada la creu dita de Fra Antoni, situada a l'encreuament del camí de l'Església de Sant Martí i la carretera de Sant Andreu.

1614

Pel Setembre una partida de Bandolers que assotaven el pla de Barcelona, a desgrat de les batudes que hi feien les autoritats, van saquejar horrorosament el nostre poble i inclús van endur-se'n presoners.

1641

En "La guerra de Cataluña" de M. Melo i J. Tió s'hi llegeix que durant el tumultuós regnat de Felip IV va tenir lloc la guerra dels segadors, gràcies a l'enemic de la nostra Pàtria el Comte-Duc d'Olivares, i que el dia 7 d'Agost d'aquest any l'exèrcit reial junt amb soldats alemanys enrunaren la Torre de Cap de Riu (Llobregat) i tot seguit es dirigiren per Esplugues a Pedralbes i Sarrià passant per la falda del Tibidabo i Horta cap a Sant Martí, pel Clot i Sant Andreu, on va acampar l'exèrcit. Cal no passar per alt, amb referència al setge de Barcelona en temps de Felip IV, que les tropes assetjants estaven allotjades en terrenys de Sant Martí i les muntanyes del volt.

El Príncep s'allotjava al Mas Guinardó, ja que des d'allà dominava tot el pla de la Ciutat i a la vegada fugia de la pesta, que encara que molt poc virulenta n'hi havia.

1688

Feia molts mesos que la soldadesca castellana estava allotjada per pobles, no solament del volt de Barcelona sinó d'altres més separats, hi havia contínuament topades i pel 6 d'Abril a Vilamajor del Vallès va armar-se una forta baralla entre la tropa i els veïns. Van acudir-hi d'altres pobles en nombre de 4.000 i van venir a Barcelona cridant: "perdón y alivio y que se volvieran a sus casas", però com no passava res van retornar per Sant Martí cap a Sant Andreu on van fortificar-se. I al lloc dit Pont de Sant Martí, probablement el pont de la Sèquia dels molins del Clot, van tenir-hi conferències la gent del poble i el bisbe de Barcelona com a missatger del Virrei.

1708

Des de la data anterior trobo d'interès, que faci referència al nostre poble, que la promesa per esposa del Rei Carles, Isabel Cristina de Brunswick, havia sortit de Mataró i va fer nit a Sant Andreu. Era el primer d'Agost i va sortir per anar a Barcelona i a mig camí, per tant dintre el límit de Sant Martí, va ésser rebuda per les corporacions militars, eclesiàstiques, noblesa i gent del poble.

1713

Durant el setge de Barcelona l'exèrcit castellà-francès de Felip V, havia plantat les seves tendes de Gràcia cap a Sarrià per un costat i per l'altre de Gràcia cap al Guinardó i la Sagrera. La part de Mar de Sant Martí, concretament allà al Canyet, hi havia encara una bateria que havia manat emplaçar en Villarroel i el petit fort de la Granota que l'havien ocupat i va ésser recuperat.

A "Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona" de Mateu Bruguera diu: quan les armes borbòniques en el 1713 atacaren Barcelona, en Josep Rovira, Batlle de Sant Martí, alçà els Sometents en defensa de la Ciutat en el 25 de Juliol..."

1714

Pel Maig representants de la Ciutat i ambaixadors de Felip V es reuniren a Sant Martí per arribar a una pau satisfactòria.

El dia 1 de Gener entre l'església de Sant Martí i el barri del Clot va haver-hi un fort combat per

aconseguir entrar queviures a la Ciutat. Berwick va posar una forta bateria de morters que des del Mas Guinardó anava fins a l'església vella de Sant Martí i que va fer foc quasi contínuament fins que ja sabem, dissortadament, com va acabar tot i Felip V va fer servir de peanya Catalunya per aixecar-hi el seu tron, anul·lant les nostres llibertats i així continuem ara.

1716

Després de la guerra, en el 1716, el cens de Sant Martí era solament de 30 focs tot i tenir 1558 hectàrees de terreny. Cal tenir en compte que durant els llargs mesos de setge, els habitants dels pobles del volt procuraven entrar a la Ciutat amb tots llurs béns i ajudaven a la defensa, ja que les autoritats, per motius d'estratègia, enderrocaven els edificis propers a les muralles. Per aquestes dates 1715-16, i així va anar seguint tot el segle, degut al Decret de Nova Planta, no va prevaldre res, ni propietat, ni títols, ni privilegis. Barcelona solament salvà els pasturatges situats en llocs plans i humits, especialment a les vores de les llacunes que s'havien format, i se'n formaven encara en anar retirant-se el mar i les valls de les muralles del Fort Pius i Montjuïc, però per l'Octubre del 1749 va anul·lar-ho el Governador Militar. Sant Martí tenia registrades al cadastre 2000 mujades de pasturatge però també va ésser objecte de rampinya per part de les autoritats.

1746

En Joan Pau Casals instal·là la primera fàbrica d'indianes a la Verneda que va prosperar molt. En el 1767 hi treballaven 300 obrers.

1778

Quan en el 1778, Carles III va obrir el comerç amb Amèrica, es treballava amb intensitat a les fàbriques que s'havien instal·lat i les que anaven fent-se. Pau Vila en "Barcelona i la seva rodalia" diu a la pag. 21: "En creixença, Sant Martí havia superat a tot el pla amb les seves 1.715 ànimes, bàsicament gent pagesa en el pla regat per les aigües del Rec, i vers el serrat de la Rovira, pels camps i vinyes de secà, de poblament en general dispers començant per l'Església Parroquial i les Torres senyorials com: la del Comanador de Sant Joan i la Torres del Fang. Tres camins hi agrupen albergs: El vell Camí del Mig; la nova carretera del Clot, on hi ha els molins reials, i l'altre el de la Costa. Entre aquestes dues i el mar hi ha els prats d'indianes que s'hi establien i que va anar atraient els pobladors essent ja el senyal i l'inici de les manufactures en el municipi".

1790

Molts barcelonins es traslladaven als pobles del volt per a eludir els molts impostos que pagaven a la Ciutat. A Sant Martí van venir-hi moltes famílies. Durant el segle XVIII la Junta d'Obra de l'Església era la veritable administradora del poble. Els Regidors eren solament elements executius del que manava. Els béns que posseïa i les franqueses de que gaudia li donaven autoritat.

1794

En aquest any el benefici anual de l'Església va ésser de 2000 lliures, solament de l'arrendament de la carn i a més cobrava l'arrendament de quatre hostals, les fleques i de moltes cases dels barris del Clot i Sant Martí Vell.

Aquesta Junta d'Obra, dits "Obrers" els seus components, feien la taba dels arrendaments; els Regidors feien la subhasta, però els Obrers cobraven els drets i firmaven el contracte. Els pagaments els feia el Rector, però si era extraordinari, havia de fer-ho el Vicari General.

1796

L'Ajuntament de Sant Martí es queixà als Obrers perquè la Corporació no tenia diners ni per fer les coses més peremptòries, ni per petites despeses i van concedir tres quartos per cada moltó o ovella que es matés i a l'any següent van donar una concessió semblant amb unes classes de verdures. Els Obrers pagaven al Mestre d'Escola. El primer que es troba consignat es diu Joan Clapers, en el 1770 amb un sou de 142 lliures a l'any, però havia de fer de Secretari de l'Ajuntament.

1808

Durant el que n'hem dit "Guerra de la Independència", Sant Martí va ésser testimoni de moltes

accions i va sofrir molt. Varen saquejar, les tropes franceses, diferents vegades; ho robaven tot i va arribar a passar-se molt malament respecte a queviures ja que la soldadesca arrancava camps i fruïters pel seu consum.

1809

El 2 de Setembre d'aquest any, el General Milans del Bosc va fer un fort atac pel cantó de la Torre dels Pardals obligant als francesos a retirar-se d'una gran part del poble. En anar fugint entraven per les masies que trobaven, però hi eren rebuts a trabucades. Les cases Sabadell, Vintró, Verdura, Borràs i altres van fer molta resistència. El dia 4 del mateix mes, els francesos en revenja varen cremar algunes cases i masies. El general Milans del Bosc va ésser el que durant aquella campanya va portar tot el pes d'aquell sector de Sant Martí, Sant Andreu i Horta.

1810

I ja que som en aquests anys 1809-10, cal parlar també del General Manso, però deixarem que ens en digui algunes coses en Joan Morera i Soler: "Manso era un treballador del Molí de la Verneda, immediat a Sant Adrià del Besòs. El moliner Sr. Olsina tenia una vinya; feia dies que un escamot de cavalleria francesa sortint de la Ciutat, travessant el poble de Sant Martí i la Riera d'Horta, s'hi van deixar caure, menjant i malmetent els raïms i lliurant-la als cavalls. Això enardí la sang d'en Manso que ho va veure, va protestar i va amenaçar als francesos. Aquests veient-se reptats varen perseguir-lo, però gràcies a la seva lleugeresa i l'espessa salzerada del Besòs va poder fer-se escàpol. Va prometre venjar-se i amb uns pocs diners que tenia va comprar vuit fusells i municions i amb alguns amics, moliners com ell, atacaren l'escamot de francesos a la mateixa vinya, varen matar-ne tres i els altres van fugir. Ja amb més armes van retirar-se cap al Guinardó. El molí va ésser cremat i saquejat pels francesos. Als pocs dies de rondar Manso pel Guinardó va augmentar la guerrilla amb martinencs i andreuencs armant-los amb fusells que s'havia proporcionat escametent escamots francesos que sortien de Barcelona per a fer les seves rampinyes. Quan ja el seu nom començava a ésser temut pel francès, va unir-se al Sometent de Montmeló que acampava als terrenys de la Torra d'en Baró i Rec Comtal i van caure sobre els francesos en coll de la Trinitat i van batre'ls despietadament. En Manso va anar seguint la tasca empresa amb els seus guerrillers triomfant sempre i va arribar a adquirir el grau de general per la seva valentia."

1811

Les actes de l'Ajuntament de Sant Martí del 1811 són escrites en català fins al 1822, en salten el 1836 i després continuen totes en castellà.

1816

Pel Juliol, veient els Obrers que l'Ajuntament no cuidava de fer l'arrendament, van posar bans i llogaren homes per a fer crides quedant-se'ls ells per 1.800 lliures amb una rebaixa exorbitant. Com a nota curiosa direm que en aquest any 1816 en un anunci d'ascensar unes coses diu: "...en el Clot de la Mel..."

Durant més de mig segle passat l'Ajuntament de Sant Martí va utilitzar l'arrendament de les herbes del seu terme, a l'hivern, ja que els propietaris hi renunciaven en benefici comú.

1818

Uns veïns de Sant Martí per tal d'alliberar els joves d'anar al soldat van instituir el "Montepio de Quintas" de caràcter popular "...que, en auxili dels fadrins, contribuir al pago de tots els gastos i preu que costarà la compra dels soldats que es deuen presentar" Va funcionar fins al 1840.

1822

L'Ajuntament de Barcelona va prohibir vendre vins i licors fora de les muralles, a Sant Martí van augmentar aquests establiments en profusió i, tant a la ratlla del terme, que el 14 de Març, l'Ajuntament de Barcelona demanà al de Sant Martí una revisió de termes perquè creia que els defraudadors de drets, que tant abunden a les grans ciutats, es passaven de la ratlla.

1836

L'Ajuntament de Sant Martí per atendre unes despeses extraordinàries el 7 de Desembre va arrendar amb subhasta les herbes del seu terme.

1838-42

Quan vingué la revolució del 1835, després de la guerra que va dir-se'n "dels set anys", Sant Martí va sofrir-ne fortes conseqüències. Va prendre part a la revolució de les quintes, a la de Setembre i tots els fets d'aquells anys, però a desgrat de tot això, anava creixent i prosperant. Sigui per aspectes d'ordre polític, que en aquella època comptaven molt, sigui per interessos locals, entre els diferents barris de la gran circumscripció de Sant Martí no hi havia bona harmonia, especialment entre els de la part de mar i els de dalt.

1843

Josep Coroleu en "Memorias de un menestral de Barcelona" diu: "que en 6 de Setembre d'aquest any la Milícia de Sant Martí va adherir-se a la causa que defensava D. Joan Prim.

En el 19 de Setembre va sortir de Gràcia el brigadier Joan Prim per acantonar-se al Clot i així estar amb bona situació per atacar els sublevats de Sant Andreu de Palomar.

El dia 19 de Novembre han provat d'assassinar els vocals de la Junta i segurament ho haurien fet de no haver-ho impedit resoltament la Milícia de Sant Martí que va sortir en llur defensa."

1846

En aquest any el padró de Sant Martí era de 2.444 hab.

1850

Per les lleis de desamortització desapareixen tots els drets i alguns béns de la Junta d'Obra de l'Església i en aquest any l'Ajuntament ja va tenir una personalitat acusada.

1855

Respecte al segell de Sant Martí veiem el que ens en diu Morera i Soler: "Els segells usats pels pobles suburbans des del segle XVIII eren molt incongruents. Solien portar el nom del municipi, en pèssima ortografia catalana, sense altre indicació. La Diputació a partir del primer de Gener els feu canviar per altres de forma ovalada i de 30 X 40 mm. i amb la llegenda "Ayuntamiento Constitucional de..." Va dir, a més, que a partir d'aquella data: "La correspondencia que no lleve un membrete con caracteres intelegibles y en estos terminos..." no la reconeixeria com autèntica i per tant manava "arreglar los sellos a las concesiones, títulos y honores que tengan concedidos por sus servicios o recuerdos históricos..." presentant-los a la Diputació abans del primer de Febrer. Havent de portar els nous segells "en el centro los escudos de armas o símbolos correspondientes y en el exergo la inscripción Ayuntamiento Constitucional de..."

1856

Es funda la primera entitat coral de Sant Martí, que li posen de nom "El Apolo", a últims d'aquest any. Pel Maig del 1857 va donar el primer concert dirigit personalment per Anselm Clavé.

1861

Dirigit pel mestre Ramón Calduc es va fundar el cor "La Lira Martinense" i dóna el primer concert pel Carnaval del 1862.

1863

El Poble Nou volia separar-se de Sant Martí i formar municipi a part. Davant la petició que feien al Governador els veïns i propietaris, aquest va demanar a l'Ajuntament de Sant Martí que digués: "...la distancia media entre el centro urbano y el barrio del Taulat o Pueblo Nuevo y el de San Martín..." i també sobre comunicacions i població. L'Ajuntament va contestar dient que els dos centres estaven a uns 1.300 mts. aproximadament distants i que el Taulat tenia, segons l'últim cens 815 hab. Que la comunicació es feia per camins particulars i per un carrer que anava del Clot fins a la platja, però que prenia diferents noms.

1867

Els regidors de Sant Martí portaven banda vermella com a distintiu oficial, igual que els de Barcelona, durant tot el segle XVIII i fins al 1867 que el de Sant Martí va fer veneres (insígnia) pels regidors.

1868

Es registra la primera vaga important. 4.000 obrers del Gremi de Boters fan una vaga que dura vuit dies demanant més jornal i menys hores de treball (que eren deu). Van obtenir una petita millora en el jornal però no menys hores.

1869

Les estadístiques diuen que en aquest any han sortit de Sant Martí 400.000 pessetes de teixit de cotó de diferents característiques, per un valor de 50 milions de pessetes. El 80% era destinat a l'exportació.

1870

Per segona vegada el Taulat reclama la segregació i declaren que no pot ésser anar administrativament amb harmonia amb Sant Martí: "...tanto en la realización de las mejoras de la población y en la aplicación de los principios democráticos, a causa de pertenecer la mayoría de dicho barrio, a la clase industrial, y a la clase agrícola los habitantes del Clot, Sagrera y Montaña..."

I va acordar-se la segregació del barri de Taulat per 7 vots contra 6. Què va passar? L'acta està sense firmar. En el 20 d'Abril queda destruït aquell Ajuntament i en posen un de R.O. i la Diputació anul·la l'acord de segregació.

Dintre aquest període de les ja conegudes turbulències, o sigui del 1868-74, Sant Martí era dominat en majoria per elements destacadament esquerrans i en aquest 1870 es va permetre obrir al culte una capella Evangèlica en el mes de Febrer. En aquest any uns particulars construeixen una claveguera del carrer Fivaller a la Llacuna, ja que l'Ajuntament de Sant Martí cal dir que no va tenir gaire interès en les coses d'aspecte higiènic. L'Administració municipal era pèssima i no va curar mai. En el 24 de Març d'aquest any pretén fer un emprèstit de 20.000 escuts que no va poder cobrir a l'Octubre d'aquest mateix any.

1872

En el segell de l'Ajuntament se substitueix la paraula "constitucional" per "popular" però solament va durar tres anys.

El 26 de Novembre uns 50 carlistes van entrar a Sant Martí, van prendre les armes de casa de la Vila i 1.000 pts. del Departament del Municipi.

1873

L'Ajuntament, per la seva defensa, va organitzar una companyia armada el 12 de Gener.

En el mes de Febrer demana al Congrés que si dimiteix el Rei Amadeu, com venia dient-se, "...que se declare la República y se anuncie en lo alto del Capitolio que ya no habrá más Reyes..."

1874

Una Guardia Municipal de: Vuit homes, un capità i un corneta va ésser armada per l'Ajuntament en el mes de Març.

1877

El cens de Sant Martí era, en aquesta data, de 23.982 hab.

Es publica el periòdic "El Vigilante de San Martín de Provençals".

1883

Apareix el primer número del periòdic "La Antigua Unión".

1884

Pel Novembre el Regidor Sr. Tomàs Gil va proposar que: "A las Sesiones de el Ayuntamiento, todo concejal que haga uso de la palabra lo hará estando de pié y en la lengua oficial o sea la castellana." No va aprovar-se.

Els Jocs Florals celebrats, aquest any, al local del Casino Provencalense han estat presidits per Mossèn Jacint Verdaguer.

1885

A causa del tractat que el Govern Central va subscriure amb Anglaterra va produir-se una crisi espantosa de la que Sant Martí va sofrir-ne greus conseqüències. A continuació va un fragment d'un diari de l'època de l'any següent.

1886

"30 de Gener del 1886. La paralització de fàbriques i tallers té enfonsats a la misèria a 14.000 obrers i famílies. Filadors, teixidors mecànics i a mà i de vels, sabaters, fusters, manyans, paletes, artistes, pintors, esculptors, tapicers, en fi, tots els que viuen de llur honrat treball. Els magatzems estan plens de mercaderies, els viatjants sense comandes, els crèdits gairebé extingits; les lletres protestades i els polítics disputant-se els plats de la taula del pressupost. El futur és fosc i tempestuós." Dintre aquest any es publiquen els primers exemplars dels periòdics "La llum del camp" i "El grito del pueblo" i també el bisetmanal de caire regionalista "L'Arc de Sant Martí". Va venir a parlar als obrers de Sant Martí el cap del partit Socialista d'Espanya Pablo Iglesias. El còlera que assota la Ciutat també ha fet estralls a Sant Martí. Han mort prop de dues-centes persones.

1887

El cens de Sant Martí ha pujat fins a 32.695 hab.

Part de l'any anterior, aquest i molta part del que ve, va treballar-se molt, especialment els dedicats a obres i artesanía en general amb motiu de l'Exposició Universal de Barcelona. El Sr. Joaquim Rivera i Quadrenc, que era mestre d'obres i treballava molt per l'Exposició va donar molta feina a artesans, foneríes i paletes.

1891

El municipi emet làmines de 250 pts. al 6% el 6 de Novembre. Era aquesta la quarta emissió. El 30 de Juny d'aquest any el deute municipal era de 1.349.150 Pts.

Un nombrós grup d'obriers demana a l'Ajuntament una escola nocturna d'Arts i Oficis i va ésser concedida al poc i les classes amb caràcter provisional van instal·lar-se a casa de la Vila.

1893

El 31 de Desembre el deute de l'Ajuntament havia pujat a 1.554.407 Pts.

El valor total de les propietats i drets municipals era de 995.080 Pts.

1897

Des de la data anterior no hi ha gran cosa a consignar transcendent.

Solament ocupava tota l'atenció i treball la lluita aferrissada contra l'Ajuntament de Barcelona per tal d'aconseguir que no poguessin portar a terme l'agregació.

En un capítol a part faig una bastant detallada narració del fet del qual el 23 d'Abril del 1897 va venir la R.O. de Madrid i Sant Martí va deixar d'ésser poble per passar a barri de Barcelona.

MOVIMENTS SOCIALS

Les reivindicacions obreres van trobar sempre camp abonat a Sant Martí de Provençals. Són de data llunyana (entre la tercera i quarta dècada del segle passat) les primeres Associacions de Resistència i Defensa dels drets del proletari.

En el carrer de la Democràcia ja hi tenien el seu lloc els paletes i fusters. El Tèxtil i Ram de l'Aigua van anar al Pabellón Ibérico (antic Teatre i Ball) del carrer Joan I. Altres sindicats de professions diverses van anar al local on hi havia hagut un ball dit "La Farigola" del carrer del Municipi i on va haver-hi aquella cèlebre entitat "Les Tres Classes de Vapor" que va presidir molt temps aquell conegut, en els mitjans obrers, Fontanals. Entitat que més tard va constituir-se en Sindicat únic amb local social al carrer de Pere IV i també a "La Farigola", on sostenien una Escola Racionalista.

És un dels aspectes més interessants del nostre antic poble el moviment social que, com ja he dit, s'havia iniciat ja a mitjans del passat segle i que d'últims d'aquell i començ del nostre fins al 1936 té una gran transcendència en la història de tot el país.

Primer com a poble i després com a districtes IX i X hem estat els pioners de moviments i actituds transcendents i que en lluita constant i sens defallir a desgrat de la fèrria reacció, amb molts empresonats, assassinats i perseguits i amb unes vagues en les que les famílies obreres quedaven, moltes, en la més absoluta misèria, tot això no va ésser prou per a parar l'avenç social de tot ordre que va assolir-se gràcies a sacrificis com els esmentats.

Serà molt interessant que un dia puguem veure escrita la "Història del Moviment Social de Sant Martí de Provençals" per aquells que tenen un profund coneixement dels moviments obreristes, perquè jo, a desgrat d'haver viscut durant molts anys com obrer, no tinc el suficient coneixement d'aquest aspecte tant transcendent. Cal que, com he dit, ho faci qui tingui l'autoritat i suficiència necessàries per a parlar-ne d'una manera certa i objectiva.

L'AGREGACIÓ

En el 1876 els pobles dels volts de Barcelona, bé o malament, en alguns llocs semblaven juntats per carrers i edificacions amb la Ciutat.

El Governador va demanar als pobles situats a sis quilòmetres de la Ciutat que informessin sobre la conveniència d'agregar-se.

Van haver-hi, però, unes contestacions molt vagues i més aviat en contra i va deixar-se córrer.

En el mes de Maig del 1882, davant els forts augments del Govern a les quotes tributàries de consums i a la contribució industrial, sal i cèdules, van reunir-se els alcaldes i regidors i presentaren la dimissió en so de protesta, però

el Governador emprat en la R.O. del 27 de Febrer del 1874 no acceptà les dimissions.

Sant Martí va tenir conflictes jurisdiccionals i econòmics. Primerament amb el Cementerio General de Barcelona enclavat en aquest poble i va portar les primeres reclamacions en no voler la Ciutat que s'hi construïssin cases massa prop. També a l'Abril del 1874 amb la construcció de l'escorxador de Barcelona dintre Sant Martí, que va portar l'agregació de la superfície que ocupava el 8 de Juny del 1875. I amb l'empresa "Gas Lebón" els gasòmetres de la qual estan dintre el nostre terme i per tant volíem cobrar l'impost del carbó que també cobrava Barcelona.

Tots els pobles urbans van ésser bastant curosos a mantenir la vigència del projecte Cerdà, però Sant Martí va ésser la nota discordant. És clar que també Barcelona n'és culpable per haver iniciat la reducció de l'amplada del carrer

Serà molt interessant que un dia puguem veure escrita la "Història del Moviment Social de Sant Martí de Provençals" per aquells que tenen un profund coneixement dels moviments obreristes

de Marina, la del carrer Aragó i no haver deixat fer la Plaça Hipòdrom entre Sant Martí i la Ciutat i llavors Sant Martí, el que no va fer a la part baixa va fer-ho al Clot i al Camp de l'Arpa, deixant construir en desmesura en carrers poc edificats i irrompent les vies del pla Cerdà de tort i de través.

En el 1881 Barcelona torna a gestionar les agregacions a les quals els pobles s'hi van oposar i, és més, van obtenir del Govern de Madrid, després de fortes i laborioses gestions, que no es decretaria cap agregació per sorpresa, o sia per R.O. sinó per Llei discutida i aprovada per les Corts.

El tràfec de l'Exposició Universal de 1888 va fer que quedés la qüestió en suspens fins que el Novembre del 1891 Barcelona tornà a posar-la de relleu i al 7 de Desembre els pobles, en una assemblea acorden fer-hi una forta oposició tots a la vegada.

Al començ de l'any 1897 va posar-se a primer pla de la política municipal el projecte d'agregació.

Cal remarcar que ja en el Juliol del 1833 s'havia agregat Sants a Barcelona, però va durar solament un any perquè no hi va haver manera de fer les coses a gust del poble i de la Ciutat i va donar peu, aquesta poc afortunada experiència, a que quan va tornar-se a parlar d'agregació s'aixequés un gran crit de protesta.

El Dictamen formulat per la Comissió de Governació de l'Ajuntament de Barcelona i presentat a la sessió del 10 de Desembre del 1885 diu, entre altres coses: "Que és indubtable que el pensament generador del Projecte d'Ensanxe d'aquesta Ciutat, formulat per lo distingit enginyer Don Ildefons Cerdà, fou el convertir en una sola entitat jurídica les diferents municipalitats que volten Barcelona.

Lo pla aprovat per R.O. del 7 de Juny del 1859 així ho demostra, essent una bogeria suposar que deurien seguir ab sa actual autonomia las poblacions que passaran a formar un sol municipi.

A pesar d'aquesta lògica rahó, lo fet es, que continuen independents 'ls pobles que fa vintisis anys deurien formar part de Ciutat matris... Dilatar l'agregació d'aquets pobles a la capital seria assentir a que continués la confusió que avui regna i autoritzar lo desordre que existeix en diferents rams de l'administració i sobretot en lo fiscal que es completament anàrquic".

I demana s'instrueixi l'expedient: "en justificació de les condicions prescrites en l'article 10 de la Llei Municipal, per l'agregació dels dits pobles a la Capital."

Aquesta Comissió de Governació acompanya el Dictamen esmentat amb una comunicació en la que diu: "Exm. Sr. En virtut de la proposició presentada a V.E. el 28 de Juliol últim s'ha sucitat novament la cuestió de l'agregació dels pobles del pla de la Ciutat ab arreglo al projecte d'ensanxa y reforma de Don I. Cerdà aprovat...

La citada R.O. aprova 'l plano d'ensanxe comprenent desde'ls confins extrems del terme municipal de Sans, als de Sant Andreu de Palomar, seguint com a limit N. la ratlla de montanyes que tanquen son horisó y que enllasan los extrems divisionaris indicats, de manera que ab l'epigrafe que's dona a l'expressat plano d'ensanxe y reforma de Barcelona comprenia dintre el terme jurisdiccional d'aquesta Ciutat els pobles de Sans, Sarrià, Sant Gervasi, Las Corts, Gracia, Horta, Sant Martí de Provensals y Sant Andreu de Palomar... Que el talent de Cerdà no se li amagà la próxima realisació que devia tenir son traçat, ho prova el número d'edificacions que s'han alçat p'els voltans de la Ciutat antiga que l'han unit a les poblacions esmentades... En aquella fetxa era la ocasió verdadera y racional de ralisar 'l projecte, però no's feu y s'han deixat trans-correr anys aumentanse cada vegada mes les dificultats..."

Continua volent demostrar, com ho fa en alguns llocs, pocs, que existien, de com estan units aquests pobles a la Ciutat i com, units els uns als altres en formaven pràcticament un de sol.

De tot el que exposem en aquest aspecte hi ha molt poca cosa de veritat, cal solament que donem una mirada en el pla de Sant Martí, fet al 1888, veurem que la realitat és tota una altra.

Per aquest costat de raó en tenien molt poca.

I el Dictamen segueix dient: "...Creiem convenient posar en evidència els obstacles que s'oposen a l'agregació... S'ha dit que no procedeix la desaparició com entitats autonomes dels vehins pobles perque cada un te ab excés los elements que li donen vida propia... equivocació en la ha incorregut tots, portats per un esperit de defensa olvidant que no's tracta de la seva supresió sinó per faltar territori a la població que devia assimilarsels... y per poder ser agregades a les poblacions majors de 100.000 habitants las que's trobin a una distancia de sis kilometres... Pretendre que l'ensanxe que ha tingut la ciutat es compatible ab les poblacions vehinas... no es argument es argucia."

Els arbitris sobre consums va ésser un dels casos que més van interessar a la Ciutat i els qui defensaven a peu i a cavall els pobles.

El Juliol del 1833 s'havia agregat Sants a Barcelona, però va durar solament un any perquè no hi va haver manera de fer les coses a gust del poble i de la Ciutat

El Dictamen en aquest aspecte diu: "...feta l'agregació, ningú dubta de que se simplifica d'un modo extraordinari lo servey de resguart, se dificulta sino s'impossibilita'l frau y'l contrabando... Conseguit això, dit esta que además d'establir la moralitat en aquest ram..."

Diu, també, que entre les raons que es donen per no voler l'agregació hi ha el que seran menys atesos per la distància amb el centre i que la vida de la classe proletària, amb subsistència dels actuals municipis és més econòmica i que les indústries dels pobles tindran pèrdues per causa dels majors impostos i l'augment de preu de les matèries primes, i en això diu: "no estan en lo cert los que tals rahons aleguen. Los pobles lluny de perjudicarlos han de sortir favorecuts ab l'agregació perquè sense anim d'ofendre a las administracions de les poblacions... considera la Comissió que soscriu... que pot fer-ho millor que la dels municipis vehins."

Segueix dient que els rams de Policia, Higiene, Instrucció, etc. tothom sap que estan millor atesos a la capital que als pobles i que si es mira desapassionadament s'ha de convenir que no és sostenible la desunió del que, en el terreny pràctic, és un conjunt. Que Barcelona és la mare d'aquests pobles i que d'ella viuen i estén la seva vida fins a les muntanyes i els rius i que per tot el que s'ha exposat ja no caben més dilacions, ja que l'apartat 10 de la Llei del 2

d'Octubre ho permet.

Ara apart del que diu aquest Dictamen, que no va pas fer-se com desitjava la Comissió, cal dir que va començar més seriosament l'expedient de l'agregació que va ésser, com hem dit, després de l'Exposició de 1888 que l'Ajuntament volia que la Ciutat fes gala d'important, i pel que dona l'últim cens no arribava a 300.000 hab. i calia, doncs, unir-hi els municipis veïns i va començar la resistència a l'absorció. Per cert que la que va fer una oposició més forta va ésser Gràcia que, per cert, encara no comptava mig segle d'existència com a poble, però tenia 45.000 hab. i superava a Sant Martí en 12.000 i a Sant Andreu en 30.000 i aquests eren multiseulars.

Gràcia, com he dit, malgrat ser la més unida a Barcelona, va ésser el líder de la resistència.

És probable que si en lloc d'una integració s'hagués tractat de mancomunar-se, l'oposició popular ni hauria estat tan aferissada atès l'ambient federalista de l'època, bastant generalitzat en aquells veïnatges.

Tinguem present que un dels factors que va anar retardant l'agregació va ésser el fet que a Madrid s'hi oposaven per tal que Barcelona no presentés major nombre d'habitants que la capital; i quan va accedir-se a l'agregació va dictar-se una ordre semblant per Madrid i pels pobles dels volts que estaven molt més separats de la capital que els de Barcelona.

Els que indirectament, i no donant mai la cara, van oposar-se més a l'agregació eren els propietaris de grans extensions de terreny i amb cases, podem dir-ne, senyorials que eren els que manifestaven, per les seves conveniències, pels municipis. També els petits industrials, petits comerciants i bona part de la menestralia i la quasi totalitat de l'element obrer ja que tots preveïen: l'augment de contribucions i tot el del fisc i, per tant, l'augment de les subsistències i lloguers.

Hi havia un sector de grans comerciants i menestrals i aquells que sempre havien aspirat a càrrecs, sens poder arribar-hi mai, i que creïen que l'agregació fóra molt millor per ells.

Aquest ambient va durar anys i van quedar marcats els pros i els contres donant lloc a incidents, algunes vegades de paraula i altres d'obra, encara que de poca consideració.

Va fer-se un ambient d'hostilitat a la Ciutat que va tenir algunes conseqüències serioses especialment en els llocs de pagament de consums.

A mesura que anava passant el temps omplia d'esperança els uns i els altres ja que semblava que havia quedat en un punt mort pels no agregacionistes i els favorables creïen que era que el pa s'estava coent i que un cop cuit sortiria de cop.

Però quan va arribar el Gener del 1897, l'Ajuntament de Barcelona va remoure amb tota l'energia l'assumpte i

tothom va tornar a posar-se en actitud de lluita.

Avançava l'any i cada dia era més violenta la lluita i a l'onze d'Abril del 1897 el "Diario de Barcelona" diu: El Ayuntamiento de San Martin de Provencals ha tomado los siguientes acuerdos con carácter ejecutivo:

1º.-Por unanimidad se acordó oponerse energicamente a la agregación de este pueblo a la vecina capital que viene gestionando la Comisión del municipio de Barcelona.

2º.-Expedir un telegrama al diputado a Cortes por el distrito de las Afueras comunicándole el anterior acuerdo y rogándole lo ponga en conocimiento del Exmo. Sr. Ministro de la Gobernación.

3º.-Invitar a todos los elementos y fuerzas vivas de la población a una reunión extraordinaria mañana lunes a las diez de la mañana, al objeto de recabar su cooperación para oponerse al proyecto de agregación referido.

4º.-Nombrar una Comisión del seno de dicho municipio

Tinguem present que un dels factors que va anar retardant l'agregació va ésser el fet que a Madrid s'hi oposaven per tal que Barcelona no presentés major nombre d'habitants que la capital

para que sin pérdida de tiempo empiece a practicar los trabajos que crea convenientes para el feliz éxito de la oposición al proyecto de agregación repetida, facultándole ampliamente para ello. Para dicha Comisión han sido designados los Sres. Burrull, Buxó y Moliné.

Com pot veure's la cosa ja cremava i en aquells dies la premsa de Barcelona i les locals anaven plenes de notes de reunions, nomenaments de comissions, anades a Madrid tant per l'Ajuntament de Barcelona com pels dels pobles.

Pel 15 d'Abril d'aquell any l'Alcalde accidental de Barcelona Sr. La Llave parla per telèfon amb l'Alcalde Sr. Nadal que era a Madrid, i pel que li ha dit convoca una reunió que presideix el Senador Sr. J. M. Paz i el Diputat Maluquer. Van assistir-hi representants dels: Srs. Rectors, Corporacions, Societats, Junes de Propietaris, d'Industrials, de Veïns, Gremis, Comitès Polítics i molts particulars dels pobles.

I va exposar el Sr. Paz que l'objecte era constituir-se en Comissió permanent per a treballar de ferm fins aconseguir que el Govern decreti l'agregació a Barcelona dels pobles dels voltants, que de fet ja estan confosos amb la Ciutat i posi fi

a la immoralitat administrativa d'aquests pobles. Tothom va estar-hi d'acord i van enviar-se telegrams a Madrid, al President del Consell de Ministres, al Ministre de la Governació o a l'Alcalde de Barcelona.

I aquest mateix dia el Ministre d'Hisenda enviava un telegrama al President de la Diputació fent-li un elogi de l'agregació.

Els pobles, especialment Sans i Gràcia, tenien nuclis molt importants de població a favor de l'agregació i, especialment Sans, tenia la "Junta de Defensa de Sans" i entitats importants que hi eren favorables.

Veiem què deia "La Publicidad" del 7 d'Abril del 1897:

En la vecina población de Sans, reunidos sus gremios y mayores contribuyentes, acordaron que si la agregación a Barcelona resulta un hecho se celebrarán grandes Fiestas por verse libres del imperioso caciquismo que reina en esta población. Bandas de música recorrerán la población... Por la noche gran castillo de fuegos artificiales... Lucidos bailes en un gran entoldado donde quedarán invitadas solamente las poblaciones vecinas que por desgracia hayan sido castigadas por el bochornoso caciquismo, a las cuales oportunamente se les invitará.

I en el mateix diari del dia 9 del mateix mes:

Esta mañana han visitado al Alcalde accidental Sr. La Llave varias comisiones de los pueblos de las afueras de Barcelona pidiéndole que ceda las 40.000 banderas que se construyeron para la fiesta del Centenario de Colón, con objeto de engalanar las calles de los pueblos que entran en la agregación, el día que se publique el Decreto concediéndolo.

Per altra part els dies 10 i 11 del mateix mes el "Diario de Barcelona" publica unes notes dient que els Ajuntaments de Gràcia i Sant Martí feliciten als delegats a Madrid que: "están treballant amb satisfacció i de les gestions fetes i les que venen fent totes encaminades a contrarestar els treballs que venen fent les Comissions de Barcelona en pro de l'agregació."

A Gràcia i Sans, també aquells dies, hi ha reunions de gremis, corporacions i d'altres pobles afectats en les quals es tracta d'oposar-se enèrgicament i per mitjans legals, a l'agregació pels perjudicis que ocasionaria tant per l'absorció de funcions, com per ésser un atemptat per l'Autonomia municipal.

A mesura que transcorrien els dies hi havia sectors que començaven a desinflar-se. El dia 9 van presentar-se al despatx de l'Alcalde accidental Sr. La Llave representants dels Gremis de Sant Martí, Sant Gervasi i Sans, declarant-se conformes amb l'agregació i aquest mateix dia hi ha una reunió a l'Alcaldia de Sant Martí de delegats de pobles, i

prèviament s'havien reunit els alcaldes, declarant-se antiagregacionistes, menys el Delegat de Sans que va dir que quedava a l'expectativa sense ni posar-se a favor ni en contra.

En aquestes dates, però, era ja un fet l'agregació. Veiem que diu el "Diario de Barcelona" del dia 20 d'Abril del 1897: (Madrid) . Las diferentes Comisiones de los pueblos del Llano de Barcelona que han venido a la Corte por trabajar contra la agregación de los dichos pueblos a la Capital de Cataluña, han logrado unicamente convencerse de la inutilidad de sus esfuerzos para oponerse a ella y ahora encaminan sus gestiones para recabar en beneficio de las localidades que representa las mayores ventajas posibles...". "El Marqués de Vadillo ha manifestado a la Comisión la imposibilidad de volver sobre el expediente decretado en sentido favorable a la agregación después de haber emitido dictamen sobre este sentido el Consejo de Estado."

A Gràcia i Sans, també aquells dies, hi ha reunions de gremis, corporacions i d'altres pobles afectats en les quals es tracta d'oposar-se enèrgicament i per mitjans legals, a l'agregació

Com pot veure's no hi havia res a fer. La qüestió quedava, doncs, liquidada ja que el dia 20 l'Alcalde accidental diu a l'Ajuntament que s'ha rebut un telegrama de Madrid dient que el Consell de Ministres, en principi, havia aprovat l'agregació.

Malgrat que, com ja hem dit en gestionar Barcelona l'agregació dels pobles del pla, el Govern de Madrid va dir que no es donaria cap agregació per R.O., el President del Consell Sr. Cánovas del Castillo, en el 23 d'Abril del 1897 surt amb la R.O. de l'agregació que la Reina Regent va firmar el dia 21 quedant-ne fora Horta i Sarrià.

No cal pas que diguem la indignació de la majoria dels habitants dels pobles i la satisfacció de l'Ajuntament de Barcelona.

Tots els diaris van dedicar grans espais a comentar l'acord del Govern i la gran manifestació que va tenir lloc el dia 23 en arribar la Comissió de Madrid presidida per l'Alcalde que des de l'estació de França, va anar cap a l'Ajuntament precedida de municipals a cavall i una banda de música, essent victorejats pel nombrós públic que omplia els carrers. A la nit diverses bandes de música van donar concerts a molts llocs de la Ciutat.

Per tant, vàrem deixar d'existir com a poble i solament quedava poder aminorar en tot el possible l'augment del fisc i les seves conseqüències, tot i que el Decret d'agregació deia, entre altres coses que: Durant 10 anys els municipis agregats seguiran pagant les altres contribucions o impostos d'acord amb les disposicions que en l'actualitat són aplicables i que en el 10 anys següents s'augmentaria la tributació per dècimes parts fins a unificar-la en relació a la població total.

L'Ajuntament de Barcelona, llavors, va quedar format per 35 Regidors per Barcelona i 15 pels pobles agregats que van sortir del sorteig que va fer-se entre el que componien els Ajuntaments respectius.

Van quedar per Sant Martí els Srs. Codina, Vilaró, Arpi i Serrat i prenent la paraula el Sr. Vilaró va oferir-se incondicionalment a l'Alcalde afegint que ell havia estat contrari a l'agregació però com que avui ja era un fet històric, estaria sempre procurant pel bé dels pobles agregats.

L'Ajuntament de Barcelona, llavors,
va quedar format per 35 Regidors
per Barcelona i 15 pels pobles
agregats que van sortir del
sorteig que va fer-se entre el
que componien els
Ajuntaments respectius

El Sr. Roca i Roca va publicar un article extens a la premsa de Barcelona fent una breu i molt "sui generis" història dels pobles agregats i les seves característiques així com el nombre d'habitants.

Comença dient la beneiteria que segueix: "Los pueblos del Llano de Barcelona, son hijos de la Capital i casi carecen de historia..." i després diu que Sans, el seu origen, és del segle XIII; que les Corts tenien unes franquícies concedides per Pere IV; que el primer nucli de Gràcia fou pel segle XV; que Sant Andreu en el segle XIII ja va consagrar la seva església i de Sant Martí, diu, que el nostre origen es degut al matrimoni de Berenguer III amb Dolça de Provença.

Sembla, doncs, que el "carecen de historia..." no queda gens bé.

De Sant Martí, en un altre apartat, encara diu alguna cosa de veritat: "...en sus terrenos bajos y abundantes en aguas subterráneas han encontrado inmejorables condiciones para el ejercicio de la industria... y San Martín es hoy el primer centro manufacturero de la Península..."

I del nostre cens diu: 1860 = 9.333 h.; 1887 = 23.982

h.; 1877 = 32.695 h.... "pero en un censo de verdad daría de fijo una cifra superior, excediendo quizás de los 50.000 h."

El dia 25 de Maig la Direcció General de Correus i Telègrafs va enviar un telegrama al Sr. Administrador de Correus de Barcelona dient-li que d'aquesta data endavant el franqueig de la correspondència entre els pobles i la Ciutat serà la tarifa de l'interior, o sigui 10 cts.

Els pobles agregats iniciaren tot seguit campanyes per a separar-se'n.

Sant Andreu va fer la memorable instància al Govern de Madrid el 30 de Juny del 1898 subscrita per 13.000 veïns majors de vint anys dels 17.000 que composava el seu terme aquella data.

En copiem alguns apartats: "...si teníamos veinte concejales ahora solo tenemos tres que ni siquiera viven al pueblo y no nos conocen ni nos atienden... los servicios municipales se despachaban el pueblo mismo y ahora el centro de estos servicios está en la casa municipal de Barcelona a más de seis kilómetros de distancia de San Andrés ... tenemos la enorme desventaja de no tener representación municipal y de haber cambiado un gobierno sencillo y paternal por un Gobierno compuesto de empleados o sea un Gobierno burocrático..."

De moment, en el 1899 va semblar que Barcelona escoltava aquestes queixes dels suburbis, com sembla en el Dictamen de la Comissió Municipal de Governació, proposant nomenar Junes de Districte formades per veïns i dos regidors i presidits pel Tinent Alcalde.

Les seves atribucions eren solament sol·licitar millores urbanes i representar el Municipi en els actes de la localitat on no hi anés l'Ajuntament. Això no es va prendre en consideració i va anar a morir a la paperera, ja que és ben sabut que l'agregació dels pobles va decretar-se sense haver estudiat els problemes que la integraven, resolent solament la tributació.

Des del moment que va venir la R.O. ja va resultar inútil tot el que semblés tornar un xic enrere. No va haver-hi res a fer i així hem anat seguint fins arribar a que, poc a poc, amb les noves construccions i l'obertura de vies importants com la Gran Via, la Meridiana i altres ens hem anat integrant a la Ciutat. I ara ja hi estem fortament lligats i en formem una part primordial.

DE 1897 A 1936

Anteriorment he parlat de Sant Martí poble, però després de l'agregació va seguir el camí emprés en tots els ordres i amb molta vitalitat i és per aquest aspecte que cal anar destacant el que va anar seguint a tot el començat abans del 1897.

Vull fer notar que per unes circumstàncies que ara no

és lloc a propòsit explicar, en parlaré solament fins al 1936.

El que segueix d'aquella data ençà com ja he dit en un altre lloc, ja és pels joves interessats per les nostres coses i a fer feina de conjunt, ara que Sant Martí s'ha ampliat en progressió geomètrica i cal que totes les Entitats i Associacions de Veïns al volt de l'Arxiu Històric de Sant Martí, facin una definitiva història del nostre poble, tenint la base bastant àmplia del nostre pretèrit en les ratlles que us ofereixo amb aquestes notes.

Penseu, i és absolutament cert, que quan a mitjan segle passat, algú parlava de Sant Martí era per a qualificar-nos d'incivils i analfabets. El que en els nostres límits hi hagués solament pagesia i cada vegada més indústria, feia dir a la gent dels pobles, com Sarrià, per exemple, i de la Ciutat que érem gent ordinària dit en el sentit pejoratiu del mot.

Quan a mitjan segle passat, algú parlava de Sant Martí era per a qualificar-nos d'incivils i analfabets

Era injustícia, perquè encara que tinguéssim bon nombre d'analfabets, cada dia s'intensificava més la vida corporativa, l'esperit d'associació i la demanda d'escoles.

La premsa de la Ciutat sempre posava de relleu els actes desagradables que succeïen, però silenciava tot el bé que es produïa.

En els anys 20, jo encara era un noi, vaig conèixer homes que havien estat socis del "Montepio de Quintas" que fou la primera societat d'Espanya que va crear-se per a la redempció en metàl·lic (tal com dictava la Llei) per tal que fos quina fos la seva "sort", no hagués de deixar el treball per fer el servei d'armes.

També he conegut persones, ja grans, que a les primeres dècades d'aquest segle recordaven que la Societat tal o qual havia celebrat les seves Noces d'Or.

Van venir després la gent jove, que com ara, van continuar amb fe i energia.

Algunes Institucions van caure degut a les circumstàncies polítiques passades, però al seu lloc van sortir-ne d'altres amotllades als corrents dels temps

En el nostre radi, en l'antic perímetre del vell poble hi ha hagut i hi ha encara Associacions de tota mena: Corals, Cooperatives, Excursionistes, Culturals, Futbolístiques, Recreatives, Mutualistes, Esportives, Associacions de Veïns, etc., i que seria un treball de benedictí el catalogar-les.

Intentaré fer tot el possible per a assenyalar les més destacades i algunes desaparegudes, ja sigui empeses per la progressió del temps, com per haver complert llur comesa.

ENTITATS CULTURALS NO POLITIQUES

CENTRE MORAL DEL POBLE NOU

Aproximadament pel 1910 va fundar-se en aquesta barriada aquesta important entitat cultural, d'esperit ben català, propagant els ideals catòlics i l'amor a les coses de la Pàtria.

Estava situat a la Rambla del Triomf tocant al carrer Pujades. Tenia escoles, biblioteca, sala de conferències, secció excursionista i creient que era insuficient el local van emprendre la construcció d'un casal propi i gran on capiguessin àmpliament totes les activitats de la casa.

Varen fer unes modestes accions per a comprar 29.500 pams de terreny immediats al local que tenien.

Van construir un edifici de 40 mts. de façana i 6000 pams destinats a patis. Una planta baixa per dependències i un gran i magnífic teatre.

Durant anys va fer's-hi gran obra cultural i va regir-lo, essent reelegit diferents vegades, el Sr. Josep Gili.

En venir l'any 1936 va tenir la dissort que se li maleguessin moltes coses. Anys després ha anat recuperant-se encara que lentament.

FOMENT SARDANÍSTIC

Pel Novembre del 1920 van reunir-se al "Café del Pis" el grup que anteriorment s'havien reunit a l'Ateneu Obrer Català, on s'havia acordat donar el nom de Foment Sardanístic a l'entitat que aquell dia va constituir-se i varen aprovar-se uns Reglaments.

Varen formar la primera junta: Cuxart, Ll. Pla, Guinart, Roig, Casanovas, Grau, Fargas, Llac, Ribas i J. Pla.

El Foment va iniciar-se organitzant en el Casal Nacionalista Martinenc un curs d'ensenyament de sardanes amb motiu del qual va editar uns fulls amb: "Elogi a la Sardana" i la Joventut "Els Nets del Almogàvers" van correspondre editant-ne un altre amb "La Sardana" de Joan Maragall.

Les primeres audicions amb la col·laboració del Casal i gran part del veïnat del carrer de Mallorca, entre Xifré i Rogent va ésser el que va animar a seguir i ampliar aquest començ.

Va ésser la primera entitat fundada per aquest fi.

En el 1925 portava celebrades 115 audicions.

Durant una temporada varen tenir una secretaria al "Bar Bristol" del carrer de la Muntanya-Clot.

Aquesta entitat va tenir una gran transcendència i va ésser molt eficient el que va portar a cap, essent de gran elogi la tasca dels seus components.

Va acabar-se, per no reeixir, pel 1936.

AGRUPACIÓ CULTURAL "FRANCESC ARAGÓ"

Entitat Excursionista i Cultural formada en la seva

majoria d'alumnes i ex-alumnes de l'Escola d'Arts i Oficis del carrer de Rogent. Per la Dictadura del 1923 va haver de buscar-se un altre estatge i van anar a un altre local petit al carrer Degà Bahí (llavors Foment), i més tard al carrer d'Aragó cantonada al passatge Vintró.

Hi havia un cenacle de veritable interès. Un dels actes de relleu organitzats per aquesta agrupació va ésser l'Exposició d'Art i Art Industrial del 6 al 21 d'Octubre del 1923, patrocinada per quasi totes les entitats del barri i la qual va instal·lar-se a la gran sala de ball de l'Ateneu Obrer Català.

Publicaven un interessant butlletí el: "Nostre Ideal".

Un ampli i magnífic historial excursionista també fa honor al seu nom, com una molt activa secció d'Atletisme.

CENTRE EXCURSIONISTA "NATURA"

Va fundar-se als anys 20 i tenia una secretaria a un pis del carrer de Fresser 106 sobre el bar "La Parada".

Dels anys 24 ençà jovent provinent de les entitats clausurades, van ingressar-hi i va prendre vida nova i activa.

Llavors van acollir-se al local de la Cooperativa "La Practica" del carrer de la Independència entre Fresser i Còrsega on podien disposar d'un bon local per café, un teatre amb bastant bones condicions, una magnífica terrassa i secretaria.

Van practicar activament l'excursionisme, la Cultura en general amb conferències, exposicions, concerts i tenien un bon quadre escènic.

Va persistir fins el 1936.

AGRUPACIÓ EXCURSIONISTA JÚPITER

Al l'any 1922 va fundar-se aquesta entitat amb local al Passeig del Triomf.

Va tenir una excel·lent actuació. Des del 1936 que no he seguit la seva actuació, però quan actuava era sempre amb eficiència.

Feia exposicions de fotografia i pintura i a desgrat d'ésser un local de reduïdes dimensions actuava intensament, organitzant concursos estimulants, visites culturals i científiques i van començar un museu de Zoologia i Mineralogia. Tenien una nodrida biblioteca que també era circulant i amb força moviment.

FUTBOL CLUB MARTINENC

Al començ del nostre segle, dins la primera dècada, moltes festes a la tarda en els camps que quedaven compresos per on era a can Vintró i can Rovira s'hi aplegava bastant gent per a veure jugar, llavors molt modern a casa nostra, el joc o esport del foot-ball.

En aquells anys acostumaven a ésser fills de famílies benestants els que actuaven d'"amateurs" i el poc públic també un xic escollit.

Especialment lluitaven els primitius: Universitari, Barcelonà i Hispania. Més tard ja van anar arreglant, llogats o no, camps per futbol. Un dels primers va ésser dessota d'on era l'Hotel Casanovas, avui escola; i l'Universitari va fer-se un camp en terrenys que eren part d'on avui hi ha la S.A. Damm.

Dessota les cases d'en Boada uns quants joves van posar en condicions, traient les pedres i les herbes, un camp que va ésser el primitiu F.C. Martinenc.

Ja tenien camp els del Camp de l'Arpa, però els del Clot van voler tenir-ne també i van organitzar el Centre d'Esports Martinenc en un camp, que després van tancar, al carrer de València-Dos de Maig enfront de la rajoleria Ribó. Camp on més tard van posar-hi els "encants" i ara és el "Local de Ventas" i hi ha un conjunt de vivendes damunt.

Al l'any 1917, aproximadament, van fusionar-se els del Camp de l'Arpa amb els del Clot i va sortir-ne el F.C. Martinenc.

En els anys 1917-18 i 1918-19 va aconseguir el segon lloc del seu grup i en el 1919-20 va ésser-ne campió.

Va passar a primera divisió i després va tornar a segona.

Des del 1936 cap ací ha tingut alts i baixos però ha anat persistint.

CLUB DEPORTIU JÚPITER

Aquest Club té un dels seus socis que s'ha dedicat molt a fons a la seva història: el Sr. Culla, i gràcies a ell puc donar les notes següents:

Pel 1907 uns anglesos anomenats David i Joan Manchan, que treballaven a les obres que es feien a la fàbrica del gas del Poble Nou, van fer que els joves d'aquells barris, amb una pilota que van portar ells, comencessin a practicar el futbol en alguns solars i fins pels carrers. Va arrelar força l'afició i va pensar-se en constituir un Club amb tots els requisits legals.

Va celebrar-se una reunió a la Cerveseria Cebrián de la Rambla del Triomf i el 12 de Maig del 1909 va quedar constituït el Club Deportivo Júpiter del que va ésser el primer president en Josep Buc.

Va dir-se "Júpiter" perquè en aquells anys va tenir lloc al Poble Nou un Concurs de Globus Lliures i va acordar-se que el nom que tindria el Club fóra el del globus que guanyés el concurs i com el guanyador era el "Júpiter" així va anomenar-se i va escollir com a colors el blanc i el blau.

Els primers partits tenien lloc al Camp de la Bota.

En el 1912 la Junta va acordar afiliar-se a la Federació Catalana de Futbol.

Va tenir diferents camps: un davant de gas; altre al carrer Llull-Bilbao; i altre al carrer Llull-Lope de Vega que va ser-ho del 1923 al 1947 que va passar a l'actual al carrer de l'Agricultura 238.

En el 1917 va obtenir el títol de Campió de Barcelona de 2a categoria.

Pel 1924-25 va ésser Campió d'Espanya del Grup B.

Acabada la guerra va restar inactiu fins el Juny, que els que llavors manaven del futbol, van obligar-los a canviar el nom pel de C.D. Hércules, doncs com que el seu distintiu eren un cercle mig amb les quatre barres i dalt una estrella van considerar-ho "separatista" i calia borrar inclús el nom.

Passats uns anys aprofitant el traspàs d'un jugador al Barcelona i entrant en tractes amb els nous directius de la Federació va poder tornar a dir-se "Júpiter". I des del 1940 ha anat fent vida normal amb els seus alts i baixos fins al present.

ALTRES CLUBS

Vulgarment en deiem de "via estreta" i n'hi havia molts pels barris de Sant Martí.

He anat recordant els que segueixen, que perdonin els que no esmento que no és per menyspreu sinó per falta de memòria.

Atlètic Martinenc, L'Avant Forpienc, Centre d'Esports Provencalenc, El Gladiador, L'Americà, Les Aguilles, L'Harmonia, L'Arc de Sant Martí, L'Estrella, La Unió Esportiva, Colón, Atlante, El Castellajos, El Provençalense, El Poble Nou, Unió Atlètica Verdager, El Junior.

Aquests eren tots adherits a la Federació Catalana de Futbol.

FOMENT REGIONAL DE LA SAGRERA

Uns anys després de l'Agregació, en el 1898, en un pis del carrer dels Provençals de la Sagrera va instal·lar-s'hi aquesta entitat que per la seva importància cal no oblidar-la.

En Martí Molins, home infatigable, va començar a recollir objectes de tota mena que creia interessants per al Museu que iniciava, i va fer-se gran.

El meu pare, que era llauner, va portar-hi un treball seu fet amb planxa de zenc.

També van donar-hi classes de dibuix que varen ésser molt concorregudes.

Van intentar formar un Orfeó que va iniciar, de molt jove, el mestre Josep Massó i Goula, pera no va reeixir.

Dues vegades van canviar de lloc i llavors, l'entitat burgesa "La Económica Barcelonesa de los amigos de la Instrucción" va acollir el Foment al seu local on hi havia una bona biblioteca i va posar de condició que la tinguessin oberta certes hores del dia.

El Foment va créixer i també el Museu encara que cal dir que tant aquest com la Biblioteca no eren concorreguts com mereixien.

Van canviar de local per anar a un altre de més gran, al davant mateix on en deien "a cal Gerrer" on hi havia una vella entitat regionalista.

El Museu contenia, entre moltes altres coses, "lentes de Ictineo", del gran inventor Narcís Monturiol que va acabar els seus dies en aquesta barriada de la Sagrera.

Molts preguntem, també a molts, i sense tenir resposta: Què se n'ha fet del que hi havia al Museu?

AGRUPACIÓ EXCURSIONISTA "ATLÀNTIDA"

A l'any 1925 un grup de joves, alguns procedents d'entitats polítiques clausurades, van fundar aquesta Agrupació que momentàniament van tenir la secretaria i lloc de reunió al Bar Alfonso del carrer de Mallorca 512.

S'hi havien reunit molt bons elements coneguts de l'excursionisme, com també de relleu en l'ambient cultural del nostres barris.

Van tenir molta activitat en l'organització d'actes culturals i van fer una exposició de fotografies de muntanya que, en aquells anys, va tenir una gran acollida.

La seva activitat, com organització de conferències i altres actes necessitava espai i van fer una estesa amb l'Ateneu Obrer Català que va cedir-los part del seu local i va posar-se de relleu la seva tasca que, en molta part, va quedar reflectida a les planes d'un butlletí molt acurat i interessant que publicaven.

Al venir la guerra i al apoderar-se de l'Ateneu Obrer Català una sindical i ésser mobilitzats molts dels seus més destacats elements, va acabar-se la seva vida.

ATENEU OBRERO MARTINENSE

Al començar el nostre segle uns quants obrers martinencs del barri alt del Camp de l'Arpa varen fundar la societat "Instructiva-Recreativa i apolítica, Ateneu Obrer Martinense" quina finalitat com resa el seu anunciat era, en primer lloc, crear unes escoles per a fills d'obers i organitzar actes per instrucció i esbarjo dels socis i llurs famílies.

El local van tenir-lo al carrer de La Concòrdia (ara Internacional) en el que van començar les seves activitats reunint al seu volt un bon nombre de socis de classe eminentment obrera.

Va anar prenent vida fins al punt de tenir necessitat d'un local més gran on poguer desenvolupar-se en tots els seus aspectes i especialment escoles. A tal fi van fer unes accions de modesta quantitat que van cobrir molt aviat i van comprar un terreny al carrer de Besalú on hi havien hagut

uns coberts que havien servit de magatzems.

Allà van construir, amb el gran esforç de tots, un nou local amb un ampli saló-café; sala d'actes amb un pis d'una cabuda de 900 persones aproximadament i un gran escenari de bones condicions inclús per fer-hi obres de gran espectacle.

Tenia un quadre escènic que dirigia en Pere Casals, que era un gran actor, i era un dels conjunts d'aficionats millors del nostre barri.

Tenia seccions de les que la d'excursionisme i la de gimnàs tenien una gran vitalitat com la secció de Cultura. Van instal·lar un laboratori fotogràfic amb bon utilatge i d'on van sortir-ne molt bons aficionats.

En el que més va distingir-se l'Ateneu va ésser amb les escoles per les que tenia unes magnífiques aules sempre ben completes que va dirigir durant anys amb molta competència i encert el Sr. Tornabell.

Quan al venir la guerra va barrejar-s'hi un partit polític, al acabar-se va ésser el motiu perquè F.E. s'apoderés del local que era propietat dels socis i, encara que molt il·legalment el van vendre i el comprador va fer-hi un cine.

GRUP ESPERANTISTA

Quan el Dr. Zamenhoff va donar a conèixer aquest pretès idioma internacional, elements joves de Sant Martí, especialment del Poble Nou i del Clot, sempre atents a elevar el nivell cultural dels barris respectius, a començ del nostre segle, van anar als cursets que en una saleta del Foment del Treball Nacional va donar-hi, el conegut escriptor Pujol i Vallès.

Al cap de poc van crear grups als barris nostres i dels que sols recordo el nom del Clot-Camp de l'Arpa que es deia "Ciam Antaûen" (Sempre Avant) i en donaven classes.

El molt conegut excursionista i patriota en Ramon Solé va ésser-ne l'ànima.

Van deixar-los un lloc al Centre Catalunya i en acabar-se aquest van anar al Casal Nacionalista Martinenc del carrer de Xifré.

Quan va clausurar el Casal van seguir fent penya de café i seguien treballant a desgrat de les molt adverses circumstàncies.

Han seguit sempre fins a l'actualitat que tenen un departament al Foment Martinenc.

ENTITATS POLÍTIQUES

CASAL NACIONALISTA MARTINENC

El van fundar dins la primera dècada del nostre segle uns que eren del grup "Els Intransigents" i altres que sense ésser-ne, volien propagar les idees de la Unió Catalanista.

Va tenir uns catorze anys de vida amb actuacions no interrompudes, en el seu reduït estatge de baixos i primer pis

amb un petit pati, al carrer de Xifré entre Mallorca i Provença.

Va fer tasca de tot ordre: Política i Cultural, Conferències, mitings, teatre, Jocs Florals, ensenyament de sardanes i van ésser els organitzadors de la primera audició al carrer, en el barri del Camp de l'Arpa, i va ésser a la cruïlla de Mallorca-Rogent.

En aquest Casal va néixer una de les primeres Jovenuts Nacionalistes: "Els Nets dels Almogàvers" de la qual va sortir la idea de posar una placa al Fossar de les Moreres perquè fos record perpetu el dolorós, i al mateix temps gloriós, setge de Barcelona del 1714.

Els més jovenets de la casa, ben educats en el sentit de Pàtria i ja sentint dintre seu el delit de fer alguna tasca van fundar la "Joventut Catalunya".

En el Casal va començar la tasca un dels primers Esbarts Dansaires, que ens van donar a conèixer, els nostres barris i per molts pobles de Catalunya, les nostres típiques danses.

Dels components d'aquell primitiu Esbart van sortir-ne professors que van anar creant-ne d'altres.

Més tard va llogar-se el solar del costat i va convertir-lo amb pista de patinar i després amb una magnífica sala teatre.

En el pis que era l'antic teatre s'hi va instal·lar una escola catalana.

I així va seguir fins la clausura del 1923.

Els antics socis del Casal, al acabar la Dictadura de Primo de Rivera, van obrir públicament el Casal Català Martinenc, que ja funcionava a la clandestinitat, en un local del carrer de Mallorca entre Dos de Maig i Cartagena.

Van adherir-se a Esquerra Republicana de Catalunya.

La gran victòria d'aquest partit a les primeres eleccions va fer créixer el Casal i van traslladar-se a un local molt millor al carrer de Rogent enfront de l'Escola d'Arts i Oficis on tenien baixos i els dos pisos de la 1ª i única planta, una bona sala per café, sala per ball amb un bon escenari on hi actuava l'Elenc de la casa.

Es feia molta tasca cultural i de partit.

La vida del Casal era d'activitat, assiduïtat i molta companyia.

En el 1939 va ésser clausurat i incautat tot quan posseïa.

CENTRE REPUBLICÀ FEDERAL DE POBLET

Des del 1905 que va fundar-se, va anar prosperant cada dia.

Van construir-se un local al carrer de Sicília 284 i van fer-hi unes escoles pels fills dels socis, ben dotades, amb una quota reduïdíssima i van arribar a tenir 200 alumnes.

Tenien Dispensari Mèdic i Cooperativa de Consum.

Hi havia, també, una bona sala tant per ball com per teatre que sempre va ésser molt concorreguda.

Com que abans d'haver-hi el Centre hi havia hagut un ball que en deien "a can Pau", aquest Centre va nomenar-se sempre per aquest nom.

Per raons i escissions del Partit Radical, al qual pertanyia, van fer que en el 1932 passés a Esquerra Republicana de Catalunya.

Pel 1939 va acabar la seva vida anant a parar a mans d'una immobiliària.

CENTRE CATALUNYA

A començ d'aquest segle uns quants patriotes van fundar-lo i van adherir-se a la Unió Catalanista.

Tenien el lloc de reunió al local d'una Cooperativa de nom "La Patata" del carrer del Foment nº 50.

Tenien una secció Coral i un quadre escènic.

La seva comesa era especialment conferències i mitings de caire patriòtic.

També organitzaven balls i algun Concert.

Per conflictes d'ordre interior varen sortir-ne uns quants i van fundar el Centre Català del Clot que va anar molt de baixa.

Hi havia uns bons oradors per mitings patriòtics com en Llorenç, Llangort, Bonhome, García, els quals la Unió Catalanista els sol·licitava molt per anar a per tot reavivant la flama de la nostra personalitat.

D'aquests va sortir-ne un grup d'uns quinze que van dir-se "Els Intransigents" i que van ésser els veritables fundadors del Casal Nacionalista Martinenc.

ATENEU DEMOCRÀTIC REGIONALISTA DEL POBLE NOU

En el carrer Marià Aguiló (abans St. Pere del Taulat) s'hi va fundar en el 1902 aquest Centre.

Tenia una reduïda sala d'actes en la que es celebraven vetllades culturals, mitings i conferències sempre de caire catalanista.

Va tenir molts socis i van traslladar-se al carrer Wad-Ras 218 on hi havia hagut la "Sociedad Recreativa Cervantes".

El mestre Concordi Gelabert junt amb Guillem Garganta van crear l'Orfeó "Bell Montseny" que no va reeixir. Probablement en algun lloc trobaríem guardada la senyera i l'arxiu musical.

S'hi feien funcions teatrals molt ben cuidades. Tenia Seccions: Infantil de Rítmica i Plàstica, Excursionista i unes escoles.

En el 1936 va acabar en part, i al 1939 del tot.

ATENEU OBRER CATALÀ

A l'any 1908 els socis del Centre Català domiciliats al primer pis de la casa del carrer Cabanyal-Plaça del Mercat,

van passar-se al "Casino" ja que el lloc els era insuficient.

Amb Joaquim Rivera al cap i amb Josep Prats i Joan Creus van canviar el nom el "Casino Provençalense" i van convertir-lo en "Ateneu Obrer Català", encara que tothom va seguir sempre dient-ne "El Casino".

L'entitat va adherir-se a la Lliga Regionalista.

Tenia un Elenc Dramàtic molt acceptable que actuava al magnífic teatre que tenia el local com també s'hi celebraven lluidíssims balls en el gran saló que hi havia a posta. Saló que s'aprofitava per fer-hi exposicions algunes vegades.

El jovent de la casa van formar la "Joventut Nacionalista".

En el 1918 l'entitat va confeccionar una senyera que era una veritable obra d'art.

Durant uns anys amb el beneplàcit de l'Ateneu va hostatjar-s'hi l'Escola Coral Martinenca que després va ésser l'Orfeó Martinenc.

Pel 1936 va ésser invadit i dispersada la seva biblioteca que contenia uns magnífics exemplars.

Després va seguir el curs d'altres entitats fins a desaparèixer per enderroc del local i ara és una casa de veïns i als baixos un Banc.

CASINO LIBERAL MONÀRQUICO

Per allà els anys vint, el Sr. Utzet, que havia estat candidat en diferents eleccions i que no sortia mai, va fundar i presidir aquest Centre de política "romanonista" que era talment una "capelleta". Estava situat al carrer de Mallorca prop on hi havien les "Bodegas Maristany" del barri de la Sagrada Família.

Van fer president honorari a un catedràtic de la Universitat que havia estat Governador de Girona.

Aquesta entitat no tenia altre objecte que fer de peó a la política del seu partit.

Va néixer i va morir sense pena ni glòria.

ATENEU INSTRUCTIVO RADICAL DEL DISTRITO

Van fundar-lo en el 1908 els d'una entitat de caire republicà que es deia "Centro Progresivo e Instructivo" que eren al carrer Consell de Cent prop d'Independència. Van traslladar-se al Passatge de Bassols i van adherir-se al leurrouxisme.

Van organitzar i fer funcionar unes escoles.

Passats dos anys va fusionar-se amb aquesta entitat el "Centro Obrero Republicano de las Torres" i el "Centro Republicano Gutemberg" que eren del barri.

A l'any 1919 l'ex-regidor Bartomeu Guàrdia va fer, a expenses seves, un local amb sala-café, departaments per secretaries, amb bona sala de ball i teatre amb un bon escenari i va ampliar-se fent façana al carrer de València.

Van fer tasca cultural i esportiva. En el 1925 tenia uns 150 alumnes a les escoles i tenia, també, un rellevant Quadre Escènic i sostenien un equip de futbol dit "El Gladiador".

El lerrouxisme va debilitar-ho, ja que van anar formant-se "capelletes" per tot el districte amb fins electorals per allà de "val més ser cap d'arengada que cua de Lluç" i la recerca de l'empleo". Així veiem Fraternidades Casa del Pueblo al Poble Nou, a la Sagrera i una altra, la més antiga, al carrer gran del Clot, els darrers de la qual donaven a un lateral de la Plaça del Mercat.

En van desaparèixer algunes, i la del Clot va passar a un petit local del carrer de les Escoles, junt al pas a nivell del ferrocarril de França. La del Camp de l'Arpa va anar a parar al carrer de la Muntanya, però en el 1928 ja no existia.

ENTITATS DESAPAREGudes

De les entitats de tota mena, esmentades algunes, en recordo altres ja desaparegudes:

CATÒLIQUES: "Nostre Casal" de la Sagrada Família que dirigia el molt popular i conegut Mossèn Gil Parés.

"Junta Benéfica de Sant Andreu" i "Junta Benéfica de la Sagrera" dedicades a socórrer menesterosos. "Centre de Sant Pere Pescador" a Pekin. "Patronat de la Sagrada Família". "Patronat d'Obreres del Poble Nou".

"Centre Moral de la Sagrera" del carrer del Pacífic.

D'ALTRE CAIRE: "Centro Republicano" del carrer de la Muntanya enfront del carrer Ruiz de Padrón.

"Centre Democràtic Nacionalista" del Camp de l'Arpa. Era adherit a la Lliga Regionalista i el local el tenien al carrer de la Internacional. Local en el que anys després va haver-hi el F.C. Martinenc.

"Ateneu Llibertat" del Partit Republicà Autonomista. Va durar poc i era al carrer de Mallorca 614.

"Centro Republicano Histórico". Era a la Rambla del Triomf. L'onada lerrouxista dels primers anys d'aquest segle va fer-lo desaparèixer.

Pel Setembre del 1923 van morir, o millor dit, la dictadura de Primo de Rivera les va matar, totes les entitats i grups de caire nacionalista. Dues al Poble Nou de les quals no recordo el nom i els "Pomells de Joventut" que havia creat en J. M. Folch i Torres.

ENTITATS CORALS I CONJUNTS MUSICALS

En el 1901 va fundar-se "La Dalia Martinense"

En el 1903 va fundar-se "La Farigola"

En el 1905 "La Flor Revinguda Martinense", nom que va donar-se-li per haver existit un Cor que va tenir molt poca durada, uns anys abans, i que se'n deia "La Flor".

Van passar una mala època després del 1909 però va

anar reeixint amb el bon treball que hi feia el Mestre Narcís Pla. El seu domicili va ésser al carrer de Rosendo Nobas 31. Tenia un magnífic pendó que va brodar la filla d'un corista anomenat Rafel.

Va anar superant bones i males tongades i va persistir molts anys.

En el 1936 tenia encara una forta personalitat i estaven domiciliats al Local de la Cooperativa "La Hormiga Martinense" del carrer de Núria.

Entre els anys 1911 a 1935 varen fundar-se: "La Habanera Sagrerense", "La Armonia Provençalense", "El Sabre de Plata", "La Moderna del Poble Nou", Coral "Centre Democràtic", Coral "Centre Federal", Coral "Pau i Justícia", "La Artesana", Coral "Foment Martinenc", "Els Vells Cantaires", "Els Rossinyols del Poble Nou", "La Atrevida Martinense", "Proa al mar", "Amics del Cant", "Torre Llovetà", Cor de Sant Josep de la Parròquia del Clot.

ESCOLA CORAL MARTINENCA més tard ORFEÓ MARTINENC

Pel 10 de Juny del 1910 van aprovar-se oficialment els estatuts d'aquesta entitat els primers mestres de la qual foren: Josep Calduc, Josep Voltas i Srta. Maria Blanc.

La Unió Gremial que tenia local al carrer del Clot 77, va cedir part del seu estatge, pels assaigs i lliçons de l'Escola el primer President de la qual va ésser en Ramon Soler i van escampar pel barri uns fulls invitant a formar-ne part homes, dones i nois i va tenir molt bona acollida.

Pels anys 1911-12, considerant que mancava espai, van anar a domiciliar-se a una part de l'Ateneu Obrer Català.

Sota la direcció del mestre Concorde Gelabert i Guillem Garganta va presentar-se l'Orfeó en públic.

L'èxit va animar força als directius i en el 1911 l'Orfeó va prendre part a festivals benèfics, entre altres el de recollir diners per a un monument a Mossèn Jacint Verdaguer i van actuar al Cine Muntanya, Cine Condal i Teatro Iris.

Pel Juny del 1913, amb els mestres Josep Barberà i Lluís Ferrer, va beneir-se solemnement la senyera a l'església del Clot apadrinada per la Srta. Rosa Rius i Coll i el Sr. Josep Rius i Vinyes.

L'Orfeó acompanyat d'una nodrida orquestra va cantar la missa de Perossi i després els orfeonistes van ésser obsequiats amb un dinar en el gran saló de ball de l'Ateneu Obrer Català.

La massa coral va arribar a 150 entre homes, dones i nois amb un repertori de 120 composicions per a veus mixtes, també arxiu d'obres de ballets populars i rítmica.

Per satisfer les seves aspiracions van anar a un local propi al carrer de la Muntanya 57, on van bastir-hi un petit teatre.

Van fer-hi una tasca molt eficient, perfeccionant cada

dia més la massa coral, audicions de sardanes, sessions de rítmica, esbart dansaire, teatre, conferències, etc., i publicaven un interessant butlletí dit "Nostra Ruta".

En aquest període del local de carrer de la Muntanya n'era mestre director n'Emmanuel Bosser i substituï a la mestra auxiliar Maria Blanc, la Srta. Antonia Urdeix.

Pel 1923 va traslladar-se al carrer de Meridiana-Consell de Cent nº 97, que el soci Sr. Delfí Sabadell i Serra havia construït un immoble en el qual va deixar una gran part per local per l'Orfeó amb saló-café, secretaries, un bon teatre i habitacle pel Conserge.

Tenia una Secció de Teatre amb molt bons elements que primer va dirigir l'actor Antoni Muntal, després, el també actor Joan Garcia i més tard un altre actor, en Jaume Albert.

Tenia un excel·lent Esbart Dansaire dirigit per en Tomàs Albors i una molt activa Secció de Cultura i Excursionisme que va fer una tasca constant i molt eficient i una Secció Ciclista que durant uns anys va tenir molt de relleu.

Pel 1936 l'Orfeó havia donat 250 concerts.

En el 1931 va acordar-se donar definitivament el nom d'Orfeó a la primitiva Escola Coral Martinenca que va dir-se "Orfeó Martinenc" que era com correntment se'n deia. També va canviar-se el nom del butlletí amb "Vida Nostra".

Va fer-se una nova senyera que va beneir-se a Montserrat i va apadrinar-la la Srta. Rosa Creus i el Sr. Joaquim Cuatrecasas, que van obsequiar als orfeonistes amb un dinar al restaurant del Monestir.

L'obra cultural d'aquesta entitat, en tots els aspectes, sobrepassa a totes les de la barriada. Hi havien desfilat com a conferenciants les figures més rellevants de Catalunya.

D'acord amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, - organitzava anyalment un Concurs de Lectura que era tot un aconeixement.

Però malgrat el seu caire absolutament apolític en el 1936 el P.S.O.E. de la barriada va apoderar-se del local dispersant la biblioteca, molta part de l'arxiu musical i van quedar-s'hi.

Quan en acabar la guerra van anar els socis i orfeonistes a recuperar el local, van trobar-se que els components del Círculo Tradicionalista, amb local al carrer de Joan I i els de l'Ateneu de Sant Lluís Gonçaga amb local al carrer del Ter se n'havien apoderat tal com abans havien fet els del P.S.O.E.

I després d'aquesta immoralitat van crear-hi el Centro Moral aprofitant-se de tot el que no els pertanyia.

ORQUESTRA "ELS TRANQUILS"

Aquesta va ésser la més antiga de les institucions musicals dels nostres barris.

El mateix tocaven a l'església en les solemnitats religioses, que tocaven en els balls o anaven a les processons.

Hi havia un cornetí que tenia una gran popularitat i que li deien en Rosendo.

Mentre van ésser els mateixos que varen iniciar l'orquestra tot va anar bé, però quan, pel que fos, se'n canviava algun, la cosa ja no anava tan conjuntada i en venir més tard els conjunts de Jazz als quals ells no van saber adaptar-se, es va disoldre.

BANDA OBRERO MARTINENSE

Era més coneguda per "La Banda d'en Losada" que un mestre músic nomenat Rafael Losada, l'esposa del qual era mestressa i tenia un col·legi a Meridiana-Aragó.

Va iniciar-se amb l'esforç del mestre Losada, com a secció del Foment.

Els que componien la banda eren tots obrers que s'hi dedicaven fora les hores de treball i que gràcies a aquest mestre van anar perfeccionant-se, cada u amb el seu instrument, i anaven guanyant en conjunt.

Van ésser sempre molt sol·licitats per les sales de ball, balls de carrer, processons, Festes Majors de pobles de la rodalia, etc.

Del Foment van passar a fer els assaigs a l'antic cinema Recreo (Molí), després al Cinema Muntanya, a La Saleta i per fi a l'Ateneo Obrero Martinense.

Tenien un repertori molt extens dintre el seu gènere i sempre atents a les novetats.

Els conjunts de balls moderns van desplaçar-los i va anar diluint-se.

HOSPITAL DE SANT PAU

Al cap de munt del carrer Dos de Maig-Coello (ara Pare Claret) hi ha aquesta obra de gran magnitud de l'il·lustre arquitecte Lluís Domènech i Muntaner.

Al l'any 1902 en el 18 de Gener va col·locar-se la primera pedra del que seria l'Hospital de Sant Pau i de la Santa Creu quin últim ja tenia un petit tros de terreny en aquell lloc.

Gràcies a una generosa deixa feta pel filantrop Pau Gil van adquirir-se 124.000 metres quadrats. El punt més baix és de 49'5 mts. sobre el nivell del mar i 84 mts. el més alt.

En el 1903 van començar a fer-se els fonaments i moviment de terres i en el 1905 van començar les obres.

Les infermeries i serveis generals ja van fer-se units per galeries subterrànies que reben llum per aireació per la seva part alta i hi estan instal·lades les conduccions d'aigua, gas, electricitat i calefacció.

Fins al 1930 s'hi havien construït: l'edifici major d'Administració, Direcció Facultativa, Recepció, Dispensaris de cada especialitat, deu pavellons amb capacitat, cada un de 300 malalts.

A les façanes hi ha uns mosaics que fan referència a la Història de l'Hospital de la Santa Creu des del 1229

fins al començ de les obres en el segle actual.

El donatiu d'una persona que no va voler donar el seu nom va permetre la construcció d'un altre pavelló.

Més endavant va construir-se la Casa de Convalescència i altres dependències que han fet de l'Hospital de Sant Pau un dels millors Centres Hospitalaris d'Espanya.

L'ALIANÇA

Era en el 1904 que ja el Montepío de Camareros de Barcelona "La Alianza" tenia per objecte proporcionar als seus associats i família, al caure malalts, estada en departaments individuals i l'assistència professional que precisés, admetent un acompanyant a l'habitació; i per l'Abril d'aquest any en un edifici de la Plaça de la Torre va inaugurar-se el Palau de la Mutualitat amb cinc llits com una continuació de la llar familiar. Als tres anys ja eren catorze els llits i com que anaven entrant-hi noves entitats va ésser necessari buscar un altre lloc amb més espai i varen trobar-lo al carrer de Córsega on varen muntar-hi quaranta llits.

Era en el 1904 que ja el Montepío de Camareros de Barcelona "La Alianza" tenia per objecte proporcionar als seus associats i família, al caure malalts, estada en departaments individuals i l'assistència professional que precisés

En el 1913 veient l'èxit i la bona organització, ingressen noves entitats i s'acorda, amb més voluntat i entusiasme que mitjans econòmics, fer un edifici exprofés que va començar a edificar-se entre Coello (ara Pare Claret)-Travessera de Gràcia-Castillejos-Padilla.

Abans dels 20 anys projectats ja va ésser apte per a 340 malalts de Medicina i Cirurgia i un pabelló separat per 39 contagiosos.

Els seus propulsors i fundadors, amb tot i l'èxit, no creien, en el 1930, haver arribat a terme i en un escrit d'aquells anys s'hi llegeix:

"...tenim la poderosa arma de la voluntat, amb la qual confiem proporcionar als que ens ajuden, tot quan necessitin en el moment de perdre la salut i no descansarem fins a tenir la nostra Maternitat, Manicomí, Sanatori a ple Camp per tuberculosos, cases per invàlids i incurables i que aquestes ventatges les disfrutin els obrers de totes les regions.

Els Encants (1980)

No creiem somniar, al pensar amb tants optimismes... cerquem el bé dels nostres semblants i no ens manca pas la fermesa de voluntat i amb aquestes armes la victòria és nostra."

Van tenir raó s'ha complert el seu projecte amb escreix i cal posar de relleu la gran labor del Dr. Girona en la Direcció Mèdica i també a l'ajut que va donar-hi, en el seu temps, el cap de Govern Sr. D. Eduard Dato.

Ara és un dels primers Centres Sanitaris de Barcelona.

A l'Any 1930 teníem els centres assistencials: Institut Ginecos, Hospital Homeòpata del Niño Dios, Clínica Bartrina, Assistance Française i l'Hospital de la Creu Roja.

ELS ENCANTS

Solament des del 1928 tenim Els Encants en el nostre barri que és quan l'Ajuntament de Barcelona va traslladar Els Encants del carrer d'Urgell i voltants del Mercat de Sant Antoni i algunes parades que hi havia on és avui l'Avinguda Mistral i que en deien "Els Encants de la Creu Coberta", on és ara quasi el centre de la Plaça de les Glòries que llavors era conegut per "el Camp del Sidral".

Van estar-hi fins al 1931 que van canviar-se on són ara i va ésser al fer aquest canvi quan alguns encantistes van llogar el que havia estat el camp de futbol del Centre d'Esports Martinenc al carrer de València-Dos de Maig on van crear una cooperativa que popularment va dir-se'n "Els Encants Nous".

Al acabar-se la guerra, pels anys 39-40, després de molta polèmica amb l'antic propietari del camp i una immobiliària i de moltes i laborioses gestions prop les autoritats va arribar-se per fi a un acord per a construir-hi a sobre i va quedar tal com és avui amb el nom de "Local de Ventas".

Els veritables "Encants", però, van seguir al mateix lloc anant cada dia a més, amb una modèlica organització i bona fama per tot arreu.

És un lloc molt concorregut i de transaccions molt més importants del que aparentment sembla.

Els seus gelosos i competents directius han reeixit, amb el seu intens treball, dels greus moments que han passat, quan pel Novembre del 1964 un incendi va destruir 140 llocs amb les corresponents mercaderies; i pel 1976 una gran inundació, a causa de taponar-se el túnel del

Pel Novembre del 1964 un incendi va destruir 140 llocs amb les corresponents mercaderies; i pel 1976 una gran inundació, a causa de taponar-se el túnel del dessota de la Plaça de les Glòries, va ocasionar pèrdues de tot ordre i dissortadament també va perdre's part de l'Arxiu on curosament guardaven tot el que des de molts anys feia referència als Encants

dessota de la Plaça de les Glòries, va ocasionar pèrdues de tot ordre i dissortadament també va perdre's part de l'Arxiu on curosament guardaven tot el que des de molts anys feia referència als Encants tant de premsa, com llibres, etc. I últimament, Agost 1981, un gran aiguat va mullar una part de la conducció elèctrica, va produir-se un fals contacte on devia haver-hi material combustible i va produir-se un incendi que junt amb l'explosió d'algunes bombones de butà va prendre molt increment perdent-se 91 llocs amb tota la mercaderia amb les màquines d'escriure i calcular de moltes oficines i el material que hi havia a un magatzem annex. La pèrdua va ésser d'uns 90 milions aproximadament.

També amb molt poc temps la Direcció, amb la seva

competència i energia, va tornar-ho a la normalitat. Actualment té 313 llocs coberts i 413 ambulants.

ELS QUE HAGIU LLEGIT AQUESTES DADES...

...que amb molts anys he anat recollint, hi trobareu a manca molts i interessants aspectes.

Tinc, però incomplertes, relacions de moltes altres coses de diferent caire, però encara no ho tinc suficientment bé com per ésser publicades seguint una determinada línia.

Falten, entre moltes altres coses, les històries de:

El moviment i progrés social; Relació de la instal·lació de les indústries en el nostre terme; Tasca administrativa i urbanística de l'antic Ajuntament; Com i quan van començar els espectacles públics; La importància notable de l'agricultura en l'antic Sant Martí; Dades de fundació i durada dels diferents periòdics locals; De les moltes Cooperatives de Consum; De les Escoles de l'Ajuntament i les privades i també acabar moltes coses que us serviran de peu les notes que publico.

Una completa Història de Sant Martí de Provençals, la fareu vosaltres els joves interessats amb els treballs que amb tanta eficiència esteu fent, i pels que us poso a la vostra disposició les notes disperses que encara guardo.

Ara en els meus 79 anys, després de treballar-hi des de la meua joventut, m'he atrevit a publicar aquest llibre perquè quedi constància de que de quasi, o més, d'un segle hi ha hagut qui, començant per J. Morera i Soler s'ha preocupat força i seriosament de la nostra història, no pas de la molt ortodoxa manera que hi treballau els d'avui, però si que amb els pocs mitjans i temps amb que comptàvem varem fer una obra que també us servirà força. ❖❖❖

BIBLIOGRAFIA

- Orígenes del pueblo de San Martín de Provensals F.Bofarull
 Llibre dels feyts darmes de Catalunya y feyts ecclesiastichs Mn.Bernat Boades
 España Sagrada, v. XXIX
 Revista Histórica de Barcelona, v. III
 Barcelona antigua y moderna A. Pi Arimon
 Viaje Itinerario de las Iglesias de España J.Villanueva
 Barcelona romana F. de Sagarra
 Cataluña antigua y Cataluña moderna J. Llobet Valldosera
 Sant Andreu de Palomar, p.81 Mn.Joan Clapés
 Anales de Catalunya F. de la Peña
 Llibre de les coses assenyalades J. Comas
 Aigües de Barcelona Carbonell
 Cataluña orígenes históricos Balari i Jovani
 Excursió pel pla de Barcelona en el segle X. Sampere i Miquel
 Llibre d'antiguitats de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona
 Barcelona i la seva Rodalia Pau Vila
 Guia de Barcelona a Granollers por el ferrocarril Víctor Balaguer
 Diferents documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó
 Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques v. III i IV
La Veu de Sant Martí
El Propagador de la devoción a San José
El Correo Catalán
El Matí
El Día Gráfico
 Memorias de un menestral de Barcelona J. Coroleu
 Barcelona Cautiva, v. I
 Sitio de Barcelona, v. I
 Barcelona y su Provincia Martí i Solà
 Historia crítica Civil y Eclesiástica de Cataluña Antoni Bofarull La Veu de Catalunya
L'Arc de Sant Martí
La Voz de los Pueblos
La Vanguardia
 Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona Mn. Mateu Bruguera
 Notes per a la Història de Sant Martí de Provençals. ed. 1918 J. Morera i Soler
 Ciutat de Barcelona de Geografia General de Catalunya F. Carreras i Candi
El Diluvio
Las Noticias
Diario de Barcelona
 Notes històriques de Sant Martí J.Rivera i Quadrenc
 La guerra de Cataluña M. Melo i J. Tió
 Guía y Plano de San Martín de Provensals del 1888 J.Suñol i Gros
 Tratado de Nobleza Pere M. Rigalt

Les fotografies que es publiquen son:

Unes, reproducció de gravats antics; altres propietat del meu pare que els fotògrafs S. Gambús, J. Clapés, J. Mauri i J. Forteia varen regalar-les-hi; altres meves i altres cedides per l'Arxiu Històric de Sant Martí.

Avanç propers números

❖
*Art urbà als carrers de
La Verneda de Sant Martí*

❖
*Els primers batecs històrics
de Sant Martí de Provençals*

❖
*L'habitatge social a la
Barcelona dels anys 50.
El cas del Polígon Parera*

❖
*Els 'nens de la guerra' a
La Verneda de Sant Martí*

❖
*Domini simbòlic i
fragmentació cultural*

❖
*El delta del Besòs en
època medieval*

❖
*Gent vernedenca:
Una nena en una vaqueria*

❖
*L'Ateneu Democràtic
Regionalista del Poblenou*

❖
*Evolució comparativa de
la indústria a Sant Martí
(1846-1888)*

EDITA

SOCIETAT D'ESTVDIS DE
LA VERNEDA DE SANT MARTÍ
(SELAV)

WEB

altzadiako.wordpress.com

CORREU ELECTRÒNIC

lavernedadesantmartiSE@gmail.com

CONSELL EDITORIAL

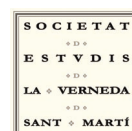
José-Ángel Borlán
César Aguado
Ester Riera
Joan Gispert
Josep Manera
Josep Maria Sarabia
Maxi Martos
Jacoba Castillo
Teresa Prats

CONTACTE auro invento

auroinvento@hotmail.com

EDICIÓ DIGITAL

**auro invento no s'identifica
necessàriament amb les opinions
expressades en els articles
publicats i respecta la llibertat
d'expressió dels qui els escriuen.
La publicació és
totalment gratuïta.**

Inscrita al Registre d'Associacions
amb el número 5.005

**Membre de la Coordinadora de
Centres d'Estudis de Parla Catalana**

la verneda desapareguda

1

CONSTRUCCIÓ CASERNA POLICIA. 1962
(CONCILI DE TRENTO/TREBALL)
Xavier Miserachs

2

MASIA CAL MASOVER. SOBRE 1900.
(HUELVA, ENTRE TREBALL I AGRICULTURA)
Centre Excursionista de Catalunya

3

ESCOLA PARERA. FINALS 70. PATI
INTERIOR CARRER DR. ZAMENHOF
Foto Gayoso

4

FESTA MAJOR A LA RAMBLA DE PRIM. 1980
Ester Riera

Per publicar fotografies antigues del barri al butlletí auro invento, enviar a:
auroinvento@hotmail.com